

№12(12) 2024

Шнабат

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

**РЕТРОДАН
КЕЙІНГІ МОДЕРН:
ҰРПАҚТАН-ҰРПАҚҚА**

**МОДЕРН ЗА РЕТРО:
ПОКОЛЕНИЕ
ЗА ПОКОЛЕНИЕМ**

КӨШБАСШЫЛЫҚ:

АРМАНДЫ ШЫНДЫҚҚА
АЙНАЛДЫРАМЫЗ

ЛИДЕРСТВО:

ПРЕВРАЩАЕМ МЕЧТУ В РЕАЛЬНОСТЬ

БАЛАЛАР МЕН ОЛАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІ ҮШІН / ВО ИМЯ И В ИНТЕРЕСАХ ДЕТЕЙ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ-АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ КОМИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
КОМИТЕТ ПО ОХРАНЕ ПРАВ ДЕТЕЙ

**ҚЫМБАТТЫ ДОС!
СЕНІМ ТЕЛЕФОНЫ АРҚЫЛЫ
КӨМЕКТЕСУ ҚҰПИЯ ЖӘНЕ ТЕГІН!**

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР!

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің қолдауымен Telegram мессенджерінде 2019 жылдан бастап кәмелетке толмағандарға қатысты құқықтардың бұзылуын, зорлық-зомбылықты немесе қатыгез қарым-қатынасты анықтау мақсатында құрылған «Bala Qorgau» чаты жұмыс істейді.

Өтініштерге жедел жауап беру мақсатында **24/7 режимінде BalaQorgaubot2.0** телеграмм-боты **іске қосылды.**

**ДОРОГОЙ ДРУГ!
ПОМОЩЬ ПО ТЕЛЕФОНУ ДОВЕРИЯ
АНОНИМНА И БЕСПЛАТНА!**

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

При поддержке Комитета по охране прав детей Министерства просвещения Республики Казахстан в мессенджере Telegram с 2019 г. функционирует чат «BalaQorgau», который создан с целью выявления нарушения прав, насилия или жестокого обращения в отношении несовершеннолетних.

Для оперативного реагирования на обращения **в режиме 24/7 работает** телеграмм-бот **BalaQorgauBot2.0.**

БАЛАЛАРДЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН АМАНДЫҒЫ
БІЗДІҢ ҚОЛЫМЫЗДА!
**ЖАЙ ҒАНА ТЕЛЕФОНҒА ҚОҢЫРАУ ШАЛЫҢЫЗ,
СІЗГЕ КӨМЕКТЕСЕДІ!**

БЕЗОПАСНОСТЬ И БЛАГОПОЛУЧИЕ
ДЕТЕЙ В НАШИХ РУКАХ!
**ПРОСТО ПОЗВОНИ
ПО ТЕЛЕФОНУ, И ТЕБЕ ПОМОГУТ!**

**АСТАНА Қ. КОДЫ / КОД Г. АСТАНЫ +7(7172)
74 25 28**

ҚЫМБАТТЫ ОҚЫРМАҢДАР!

Міне, 2024 жыл да тарихқа айналды, ол өзімен күрделі, қарама-қайшылықтарға толы, елімізге және бүкіл әлемге жаңа жаһандық сын-қатерлер әкелді.

Кетіп бара жатқан жыл қазақстандықтар үшін үлкен сынақ жылы болды: мыңдаған отандастарымыз, оның ішінде балалар да жойқын табиғи апат аймағында қалды.

«Бүгін мен еліміздің азаматтарына арнайы үндеуімді жолдап отырмын. Баршаңызға белгілі, қазір елімізде күрделі жағдай қалыптасып отыр. Қардың күрт еруіне байланысты аймақтарда су тасқыны болып жатыр. Бұл – табиғи апат. Осындай қиын-қыстау кезде бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығару

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

Вот и стал частью истории 2024 год – сложный, противоречивый, принесший нашей стране и всему миру новые глобальные вызовы.

Уходящий год стал для казахстанцев настоящим испытанием на прочность: тысячи наших сограждан, в том числе детей, оказались в зоне разрушительного стихийного бедствия.

«Обращаюсь к вам в связи с тяжелой ситуацией с весенними паводками... Произошла природная катастрофа, равной которой не было многие годы... В этот сложный для страны момент как никогда важны наши единство и сплоченность. Вместе мы обязательно преодолеем стихию!»

айрықша маңызды. Бір ел, бір халық болып жұмылып, бұл апатты еңсереміз. Бұл біздің қолымыздан келеді!»

Мемлекет басшысының толғанысқа толы сөздері бірде-бір қазақстандықты бей-жай қалдырмай, жойқын табиғи құбылыстың тұтқынында қалған жерлестеріміздің тағдыры үшін алаңдаушылық тудырды...

Бірақ қиындықтар біздің өміріміздегі барлық нәрсе сияқты, уақытша ғана және оларды еңсерген адамдар үшін бұл жаңа жетістіктер мен табыстарға апарар қадам болады. Қалай болғанда да, өмір жалғасуда, ол өзімізді дамытуға және тұлға ретінде өсуіміз үшін күн сайын жаңа мүмкіндіктер береді...

2024 жылғы 16 желтоқсанда біз қазақстандықтар, көпұлтты елдің тұрғындары Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 33 жылдығын салтанатты түрде атап өтеміз. Бүгінгі таңда біздің тарихымыздан сабақ ала отырып, бізді тек Отанға деген сүйіспеншілік халықты біріктіре алатынын, біздің заманымыздың кез келген, ең қорқынышты қиындықтарына төтеп бере алатындығын түсінеміз...

2024 жыл тарихқа еніп барады және көп ұзамай біздің өміріміздегі барлық нәрсе былтырғы болады. Әр жыл Жаңа жылмен аяқталатындықтан, сәтті аяқталады дейді. Адам бұл мерекеде болғанның бәрін ұмытып, болашаққа сеніммен қарайды.

Жаңа жылды қайда және қалай қарсы алатынымыз маңызды емес. Маңыздысы – кіммен қарсы алатынымыз. Ең жақсы жаңа жылдық сыйлықтар бізді шыршаның астында күтпейді. Бізге ең қымбат сыйлықтарды тағдырдың өзі береді: отбасы, балалар, ата-ана, туыстар, жақындар, достар, әріптестер – бір сөзбен айтқанда, біз жақсы көретін және оларсыз өзімізді және өмірімізді елестете алмайтын барлық адамдар...

Сіздерді Тәуелсіздік күнімен және, әрине, жаңа 2025 жылмен шын жүректен құттықтаймын! Сіздерге зор денсаулық, бақыт, отбасыларыңызға береке, толағай табыс, шығармашылық шабыт, барлық бастамаларыңызға сәттілік пен асқақ шыңдарды бағындыруды тілеймін!

*«Өркен» балалардың
әл-ауқатын арттыру
ұлттық ғылыми-практикалық
институты
коммерциялық емес акционерлік қоғамының президенті*
**Есенгазы Нуртолеуович
Иманғалиев**

Эти взволнованные слова Главы государства не оставили равнодушным ни одного казахстанца, отозвавшись болью и тревогой за судьбы наших земляков, находившихся в плену разрушительного природного явления...

Но, как известно, трудности, как и все остальное в нашей жизни, носят лишь временный характер и для тех, кто их преодолевает, становятся шагом к новым успехам и победам. И, несмотря ни на что, жизнь продолжается, каждый день даря нам новые возможности для саморазвития и личностного роста...

16 декабря 2024 года мы – казахстанцы, жители многонациональной страны, торжественно отметим 33-летие Независимости Республики Казахстан. Сегодня, осмысливая уроки нашей истории, мы понимаем, что только любовь к Родине может сплотить нас, сделать единым целым, способным противостоять любым, самым грозным, вызовам современности...

Уходит в историю 2024-й, и совсем скоро все в нашей жизни будет прошлым. Говорят, каждый год заканчивается счастливо, потому что он заканчивается Новым годом. Так уж устроен человек, что в этот праздник мы забываем все, что было, и ждем, что же будет.

Неважно, где и как мы будем встречать Новый год. Важно – с кем. И лучшие новогодние подарки ждут нас во все не под елкой. Самые драгоценные подарки даны нам свыше самой судьбой: семья, дети, родители, родственники, близкие и не очень, друзья, коллеги – словом, все те люди, которых мы любим и без которых не представляем себя и свою жизнь...

От всей души поздравляю вас с Днем Независимости и, конечно же, с Новым 2025 годом! Желаю крепкого здоровья, процветания, благоденствия, творческого вдохновения, успехов во всех начинаниях и покорения самых неприступных вершин!

*Президент Некоммерческого
акционерного общества
«Национальный
научно-практический институт
благополучия детей «Өркен»*
**Есенгазы Нуртолеуович
Иманғалиев**

МАЗМҰНЫ содержание

ОҚЫРМАНДАРҒА / К ЧИТАТЕЛЯМ

3

ПЕДАГОГТЕРГЕ / ПЕДАГОГАМ

ИНКЛЮЗИЯ: ҚОЛДАУ ЖӘНЕ КӨМЕК
ИНКЛЮЗИЯ: ПОДДЕРЖКА И ПОМОЩЬ

7

Н. С. Дарыбаева
БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙІМДЕЛУІ
ТУРАЛЫ ПІКІР ЖАЛПЫ БІЛІМ
БЕРЕТІН МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА
ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ
ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛА

Н. С. Дарыбаева
ОБ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ
С ОСОБЫМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ
ПОТРЕБНОСТЯМИ В УСЛОВИЯХ
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
ШКОЛЫ

БІР-БІРІМІЗГЕ ҚАРАЙ КӨПІР САЛАМЫЗ
СТРОИМ МОСТЫ ДРУГ К ДРУГУ

14

А. Даулетқызы
КОНФЛИКТОЛОГИЯ:
ӨЗАРА ТҮСІНІСТІК, КЕЛІСІМ
ЖӘНЕ БІРЛІК ЖОЛЫНДА

А. Даулетқызы
КОНФЛИКТОЛОГИЯ:
НА ПУТИ
К ВЗАИМОПОНИМАНИЮ,
СОГЛАСИЮ И ЕДИНСТВУ

ҚҰРБАН СИНДРОМЫ – БАЯУ ЖАРЫЛАТЫН МИНА
СИНДРОМ ЖЕРТВЫ – МИНА ЗАМЕДЛЕННОГО ДЕЙСТВИЯ

23

М. Н. Саурбаев
БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ –
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ
ЖАҚСARTУ ЖОЛЫ

М. Н. Саурбаев
ПРОФИЛАКТИКА БУЛЛИНГА –
ПУТЬ К УЛУЧШЕНИЮ
ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

КӨШБАСШЫЛЫҚ – ИДЕЯЛАРДЫ ӨМІРГЕ ЕНГІЗЕТІН ӨНЕР
ЛИДЕРСТВО – ИСКУССТВО ВОПЛОЩАТЬ ИДЕИ В ЖИЗНЬ

30

А. М. Ибраева
КӨШБАСШЫЛЫҚ:
АРМАНДЫ ШЫНДЫҚҚА
АЙНАЛДЫРАМЫЗ

А. М. Ибраева
ЛИДЕРСТВО:
ПРЕВРАЩАЕМ МЕЧТУ
В РЕАЛЬНОСТЬ

ӘР ҰРПАҚ АЛДЫҢҒЫДАН БІР ҚАДАМ АЛҒА ЖҮРЕДІ
КАЖДОЕ ПОКОЛЕНИЕ ШАГАЕТ ЧУТЬ ДАЛЬШЕ ПРЕДЫДУЩЕГО

38

Е. М. Песина **Е. М. Песина**
РЕТРОДАН КЕЙІНГІ МОДЕРН: **МОДЕРН ЗА РЕТРО:**
ҰРПАҚТАН-ҰРПАҚҚА **ПОКОЛЕНИЕ ЗА ПОКОЛЕНИЕМ**

АТА-АНАЛАРҒА / РОДИТЕЛЯМ

ӨЗІҢЕ ҚАРАЙ ЖОЛ
НА ПУТИ К СЕБЕ

46

**ЗЫМЫРАП ӨТІП БАРА ЖАТҚАН
УАҚЫТ...
ЖАС ДАҒДАРЫСТАРЫ**

**БЫСТРОТЕЧНЫЙ
ВРЕМЕНИ БЕГ...
ВОЗРАСТНЫЕ КРИЗИСЫ**

ЕШҚАШАН ҚАТЕЛЕСПЕГЕН АДАМ, ЕШҚАШАН ЖАҢА НӘРСЕНІ ЖАСАП КӨРМЕГЕН
КТО НИКОГДА НЕ СОВЕРШАЛ ОШИБОК, ТОТ НИКОГДА НЕ ПРОБОВАЛ ЧТО-ТО НОВОЕ

50

**АТА-АНАЛАРДЫҢ
ҚАНДАЙ ҚАТЕЛІКТЕРІ
БАЛАЛАРДЫ
ЖАЛҚАУ ЕТЕДІ?**

**КАКИЕ ОШИБКИ
РОДИТЕЛЕЙ
ПРОВОЦИРУЮТ
ДЕТСКУЮ ЛЕНЬ?**

КІТАППЕН ӨМІР ЖОЛЫНДА
С КНИГОЙ ПО ЖИЗНИ

**ҚЫЗҒАНЫШ ЗАВИСТЬ
ПЕН РИЗАШЫЛЫҚ И БЛАГОДАРНОСТЬ**

53

АДАМҒА ӘСЕР ЕТУ ҮШІН, ОҒАН ЖҮРЕКТЕН ЖҮРЕККЕ ЖҮГІНУ КЕРЕК
ЕДИНСТВЕННЫЙ СПОСОБ ПОВЛИЯТЬ НА ЧЕЛОВЕКА – ОБРАТИТЬСЯ К НЕМУ ОТ СЕРДЦА К СЕРДЦУ

60

**ЖҰМЫСТАҒЫ
ЭМОЦИОНАЛДЫ
ИНТЕЛЛЕКТ**

**ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ
ИНТЕЛЛЕКТ
НА РАБОТЕ**

БАЛАЛАРҒА / ДЕТЯМ

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ КЕМПІРҚОСАҒЫ
РАДУГА ТВОРЧЕСТВА

69

А. Осинскова **А. Осинскова**
ЖЕЛ **ВЕТЕРОК**
КҮЗГІ СЕБЕТ **ОСЕННЯЯ КОРЗИНА**

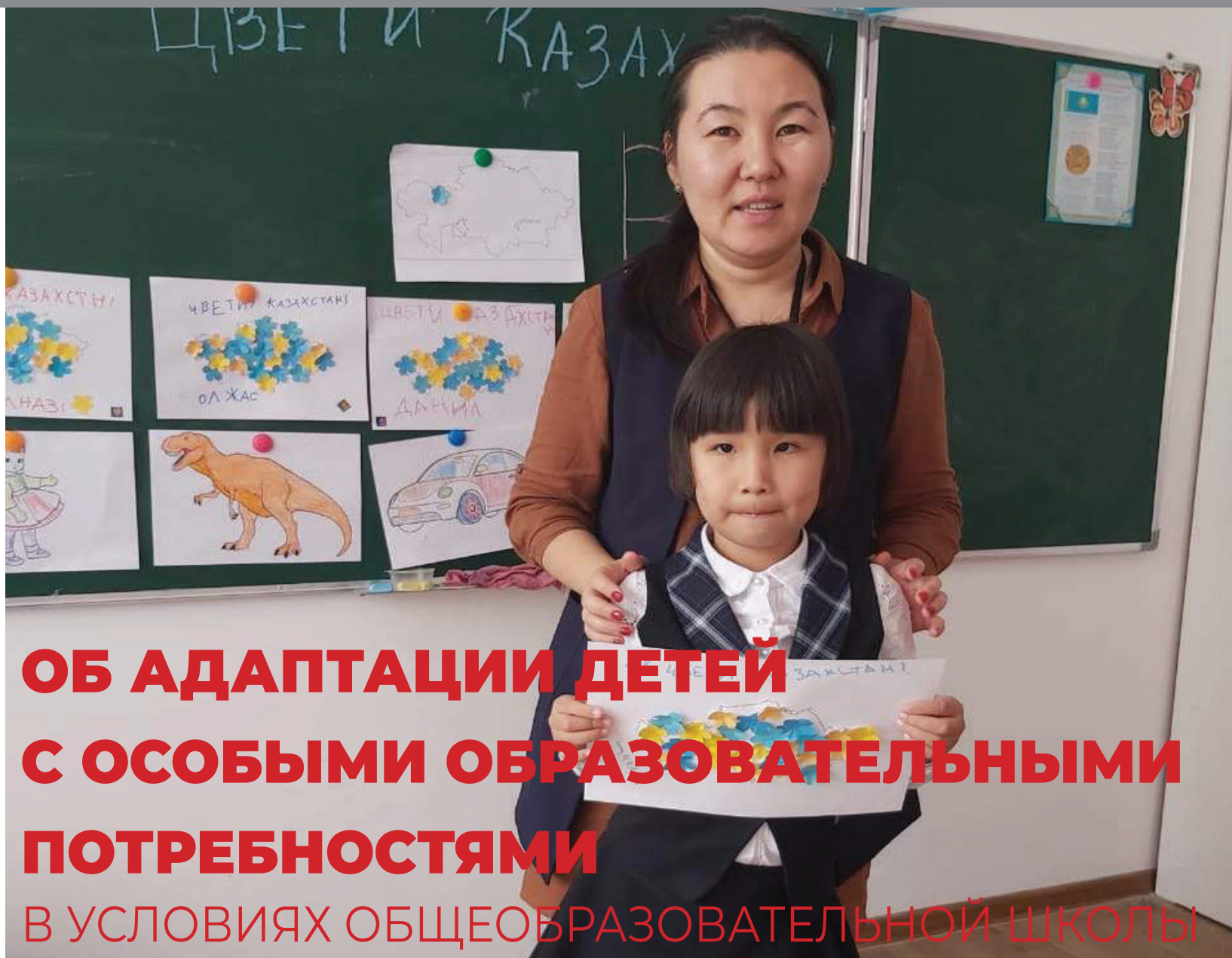

ИНТЕРНЕТ КӨМЕККЕ
ИНТЕРНЕТ В ПОМОЩЬ

73

БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙІМДЕЛУІ ТУРАЛЫ ПІКІР ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА **ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛА**

**ОБ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ
С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ
ПОТРЕБНОСТЯМИ
В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ**

Н. С. Дарыбаева,
педагог-ассистент, логопед,
«№26 орта мектеп» КММ,
Өскемен қ., ШҚО

Н. С. Дарыбаева,
педагог-ассистент, логопед,
КГУ «Средняя школа №26»,
г. Усть-Каменогорск, ВКО

«**Е**рекше» баланың дүниеге келуі барлық отбасы мүшелеріне және оның айналасына әсер етеді.

Қазіргі арнайы педагогикада физикалық және психикалық дамуында ауытқулары бар балалар **ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар (ЕБҚ)** ретінде қарастырылады. Оларға қалыпты жағдайда білім беру процесінде қалыптасқан тәрбие мен оқыту әдістері мен тәсілдеріне қол жеткізілетін жалпы мәдени даму міндеттеріне қол жеткізу үшін «айналма жолдар» қажет.

«Ерекше» балаға құрдастары мен ересектер арасында бейімделуге қалай көмектесуге болады? Мұндай балаға көмектесу – одан эмоционалды түрде өркендеген адамды тәрбиелеу. Балалардың әртүрлі білім беру қажеттіліктерін түсінуді және оларға білім беру процесіне барынша толық қа-

Нормотиптік балалармен бір сыныпта оқитын ЕБҚ бар балаларға көмектесу және оларға қажетті қолдау көрсету үшін жалпы білім беретін мектептердің штаттарына **педагог-ассистент** лауазымы ресми түрде енгізілді.

Рождение «особенного» ребенка оказывает влияние на всех членов семьи и ее окружения.

В современной специальной педагогике дети с отклонениями в физическом и психическом развитии рассматриваются как **дети с особыми образовательными потребностями (ООП)**. Они нуждаются в «обходных путях» для достижения тех задач общекультурного развития, которые в условиях нормы достигаются укоренившимися в образовательном процессе способами и методами воспитания и обучения.

Как помочь «особенному» ребенку адаптироваться среди сверстников и взрослых людей? Помочь такому ребенку – значить вырастить из него эмоционально благополучного обучаемого человека. На помощь призван прийти **инклюзивный подход**, который предполагает понимание различных образовательных потребностей детей и предоставление им услуг в соответствии с этими потребностями через максимально полное участие в образовательном процессе, привлечение родительской и педагогической общественности и устранение дискриминации в образовании.

Для реализации инклюзивного подхода в образовании были созданы **кабинеты поддержки инклюзии (КПИ)** – дополнительные помещения в школе, где ученики получают помощь в соответствии со своими потребностями, не отрываясь от основного учебного процесса в общеобразовательном классе.

КПИ включает в себя четыре зоны:

- **зона общих уроков**, которая полностью воспроизводит обстановку обычного класса;
- **зона индивидуальных занятий**, так как у детей с ООП снижено время концентрации на уроке;
- **зона сенсорной разгрузки**;
- **зона учителя**: в каждом КПИ присутствует учитель, работа которого, в отличие от общеобразовательного класса, основана на обучении малого количества детей.

Согласно Методическим рекомендациям **«Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе»**, ра-

тысу, ата-аналар мен педагогикалық жұртшылықты тарту және білім берудегі кемсітушілікті жою арқылы осы қажеттіліктерге сәйкес қызмет көрсетуді көздейтін инклюзивті тәсіл көмекке келеді.

Білім берудегі инклюзивті тәсілді іске асыру үшін инклюзияны қолдау кабинеттері (ИҚК) – мектептегі қосымша үй-жайлар құрылды, онда оқушылар жалпы білім беретін сыныптағы негізгі оқу үдерісінен шықпай, өз қажеттіліктеріне сәйкес көмек алады.

ИҚК төрт аймақты қамтиды:

- қалыпты сынып ортасын толығымен қайталайтын *жалпы сабақ аймағы*;
- *жеке сабақтар аймағы*, Өйткені ерекшелігі бар балаларда сабаққа шоғырлану уақыты азаяды;
- *сенсорлық демалу аймағы*;
- *мұғалім аймағы*: әр ИҚК-де мұғалім бар, оның жұмысы жалпы білім беретін сыныптан айырмашылығы аз балаларды оқытуға негізделген.

«Жалпы білім беретін мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу» әдістемелік ұсынымдарына сәйкес, педагог-ассистенттің жұмысы коммуникациялық және әлеуметтік өзара іс-қимыл, жалпы қабылданған мінез-құлық нормалары бұзылған оқушыларға көмектесуге бағытталған, оларға мыналар жатады:

- ✓ сабақта мінез-құлық ережелерін сақтай алмау (назар аудара алмайды, шоғырлана алмайды, партада отыра алмайды, орнынан тұрады, сыныпта жүреді, мұғалімнің талаптарын орындамайды және т. б.);
- ✓ мұғалімнің фронтальды нұсқаулары мен ауызша түсіндірмелерін қабылдау немесе түсіну қиындықтары, мұнда мұғалімнің жеке көмегі мен қолдауы қажет;
- ✓ сабақта өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі бақылау проблемалары: білім алушы сабаққа өзі дайындала алмайды, ересек адамның көмегінсіз сынып жұмысына қосылмайды, тапсырмаларды орындамайды;
- ✓ мінез-құлық және эмоционалдық бұзылулар: дауыстап сөйлейді, себепсіз күледі, айқайлайды, жылайды, басқа балалардың назарын аударады, бұл сыныптың жұмысына кедергі келтіреді, сыныптастарына, мұғаліміне және т. б. агессия көрсетеді.

Для помощи детям с ООП, обучающимся в одном классе с нормотипичными детьми, и оказания им необходимой поддержки в штаты общеобразовательных школ официально введена должность педагог-ассистент.

бота педагога-ассистента направлена на помощь учащимся с нарушениями коммуникационного и социального взаимодействия, общепринятых норм поведения, к которым относятся:

- ✓ неспособность соблюдать правила поведения на уроке (не может сосредоточиться, сконцентрироваться, усидеть за партой, встает, ходит по классу, не выполняет требований учителя и т. д.);
- ✓ трудности восприятия или понимания фронтальных инструкций и словесных объяснений учителя, при которых требуется постоянная индивидуальная помощь и поддержка педагога;
- ✓ проблемы с самоорганизацией и самоконтролем на занятиях: обучающийся не может сам подготовиться к уроку, не включается в работу класса без помощи взрослого, не выполняет задания;

Жалпы білім беретін мектепте педагог-ассистенттің көмегі баланың өз бетінше оқу қабілетін қалыптастырғанға дейін тұрақты немесе уақытша негізде ұсынылады.

Педагог-ассистенттің көмегі медициналық диагноз қоюмен байланысты емес. Жоғарыда аталған қиындықтар мен мінез-құлық бұзылыстары болған кезде оның қызметтері ақыл-ой дамуы сақталған, сондай-ақ психикалық дамуы тежелген (ПДТ), интеллект бұзылыстары (оның ішінде Даун синдромы бар), есту, көру, сөйлеу қабілеті бар балаларға ұсынылуы мүмкін.

Педагог-ассистенттің қызметтері балаға интеллект, сөйлеу, есту және т.б. бұзылыстары болғандықтан емес, мінез-құлық проблемаларына байланысты жеке сынып жағдайында қолдаусыз, өздігінен оқи алмайтындықтан ұсынылады.

ЕБҚ бар балаларды бейімдеу неғұрлым күрделі және ұзаққа созылуы мүмкін. Бейімделу – бұл тұлғаны әлеуметтендіру механизмі, оны жаңа қаты-

- ✓ поведенческие и эмоциональные нарушения: говорит вслух, смеется без видимой причины, кричит, плачет, отвлекает других детей, что мешает работе класса, проявляет агрессию к одноклассникам, учителю и т. д.

Показания для помощи педагога-ассистента не сводятся к постановке медицинского диагноза. При наличии вышеуказанных трудностей и нарушений поведения его услуги могут быть рекомендованы как детям с сохраненным умственным развитием, так и с задержкой психического развития (ЗПР), нарушениями интеллекта (в том числе с синдромом Дауна), слуха, зрения, речи.

Услуги педагога-ассистента рекомендуются ребенку не потому, что у него нарушения интеллекта, речи, слуха и т. д., а потому, что он не может в силу поведенческих проблем самостоятельно учиться в условиях класса без индивидуальной поддержки.

Адаптация детей с ООП может носить более сложный и длительный характер. **Адаптация** – это механизм социализации личности, включение ее в систему новых отношений и общественных связей. При поступлении первоклассника в школу он попадает в абсолютно иные условия существования и новый круг общения. Этот переход происходит в процессе формирования нового вида ведущей деятельности: от игрового к учебному. Дети могут демонстрировать нежелательно поведение, которое в свою очередь ведет к дезадаптации других учащихся.

Нежелательное поведение – это вид поведения, затрудняющего общение и обучение ребенка, которое:

- является препятствием в обучении;
- физически вредит или представляет опасность здоровью ребенка и окружающих;
- вызывает общественное порицание;
- является неприемлемым в социуме;
- препятствует социализации;
- нарушает базовые потребности и жизненный уклад родителей и опекунов.

Главная цель адаптации детей с ООП в школе – формирование учебного поведения.

настар мен әлеуметтік байланыстар жүйесіне қосу. Бірінші сынып оқушысын мектепке қабылдау кезінде ол өмір сүрудің мүлдем басқа жағдайларына және қарым-қатынастың жаңа шеңберіне түседі. Бұл ауысу жетекші қызметтің жаңа түрін қалыптастыру процесінде жүреді: ойыннан оқытуға дейін. Балалар жағымсыз мінез-құлық көрсете алады, бұл өз кезегінде басқа оқушылардың бейімделмеуіне әкеледі.

Қалаусыз мінез-құлық – бұл баланың қарым-қатынасы мен оқуын қиындататын мінез-құлық түрі:

- оқудағы кедергі болып табылады;
- баланың және басқалардың денсаулығына физикалық зиян келтіреді немесе қауіп төндіреді;
- қоғамдық айыптауды тудырады;
- қоғамда қолайсыз;
- әлеуметтенуге жол бермейді;
- ата-аналар мен қамқоршылардың негізгі қажеттіліктері мен өмір салтын бұзады.

ЕБҚ бар балаларды мектепке бейімдеудің басты мақсаты – оқу мінез-құлқын қалыптастыру.

Оқу мінез-құлқының көріністері:

- оқушының оған қойылатын талаптарға барабар реакциясы;
- оқу құралдарын, дидактикалық материалдарды және басқа да оқу әдебиеттерін мақсаты бойынша және соған сәйкес пайдалану;
- ауызша нұсқауларды орындау мүмкіндігі;
- сабақтар үшін жұмыс кеңістігін ұйымдастыра білу.

Білім алушылардың оқу мінез-құлқы академиялық білімді сәтті игерудің ке-

Помощь педагога-ассистента в общеобразовательной школе рекомендуется на постоянной или временной основе до формирования способности ребенка учиться самостоятельно.

Проявления учебного поведения:

- адекватная реакция ученика на предъявляемые ему требования;
- использование по назначению и соответствующим образом учебных пособий, дидактических материалов и других видов обучающей литературы;
- умение следовать вербальным инструкциям;
- умение организовывать для занятий рабочее пространство.

От проявлений учебного поведения зависит усвоение обучающимися

Учебное поведение – это совокупность поведенческих учебных действий, которые проявляются в представлениях о различных видах деятельности в образовательной организации, а также в знании и соблюдении правил поведения на уроках, переменах, внеурочных занятиях и внешкольных мероприятиях.

Оқу мінез-құлқы – бұл білім беру ұйымындағы әр түрлі іс-шаралар туралы идеяларда, сондай-ақ сабақтарда, өзгерістерде, сабақтан тыс сабақтарда және мектептен тыс іс-шараларда мінез-құлық ережелерін білу мен сақтауда көрінетін мінез-құлық жаттығуларының жиынтығы.

Уильямс пен Шеленбергтің оқыту пирамидасы

Пирамида обучения Вильямса и Шеленберга

пілі ретінде Уильямс пен Шеленбергтің оқу пирамидасының төменгі сатылары орналасқан іргетас болып табылады. Пирамиданың негізі мен шыңы бір-бірімен байланысты: төменгі «қабаттарда» баланың дамуын қамтамасыз етпестен, жоғарғы «қабаттарда» орналасқан дағдына қалыптастыру мүмкін емес.

Оқу мінез-құлқын қалыптастыру үшін маңызды аспектілердің бірі – мотивацияны ескеру қажет. Бір нәрсені үйрену үшін бала ынталы болуы керек. Бұл жағдайда ересек адам баланың «тапшылығына» ғана емес, оның қажеттіліктеріне, тілектері мен мүдделеріне де сүйенуі керек. Балалардың хоббиін оқытудың өзіне қосу керек.

ЕҚБ бар балаларды мектепте оқуға бейімдеу бойынша ұсынымдар

- Баланың психофизикалық ерекшеліктерін ескеру.

школьной программы и формирование академических (теоретических) и практических умений и навыков.

Сформированное учебное поведение как залог успешного освоения академических знаний является фундаментом, на котором расположены нижние ступени **пирамиды обучения Вильямса и Шеленберга**. Основание и вершина пирамиды взаимосвязаны: *не обеспечив развитие ребенка на нижних «этажах», невозможно сформировать навык, который находится на верхних «этажах».*

Для формирования учебного поведения необходимо учитывать один из важнейших аспектов – **мотивацию**. Чтобы чему-либо научиться, ребенок должен быть мотивирован. При этом взрослый должен опираться не только на «дефициты» ребенка, но и на его потребности, желания и интересы.

- Қолда бар «тапшылықтар» мен дағдылардағы олқылықтарды барынша толтыру.
- Көрнекі қолдауды қолдану: сабақ кестесі, жоспарлар, иллюстрациялар және т. б.
- Барлық оқу материалдары балаға түсінікті және ыңғайлы болуы керек.
- Әрекеттер тізбегін дауыстап айту.
- Жұмыс үшін ең айқын алгоритмдерді ұсыну.
- Бала кез келген уақытта сыныптан шығып, күйзеліске ұшыраған жағдайда тыныш аймақта болуы керек.
- Тапсырмалар қысқа, нақты, тек бір етістікті (мүмкін болса) қолдана отырып жасалуы керек.
- Мүмкіндігінше өткір бұрыштар мен кедір-бұдырларды тегістей отырып, баланың мінез-құлқының ерекше жағымды жақтарын атап өту керек.

ЕБҚ бар баланы әлеуметтендіру үшін жағдай жасау және оны жалпы білім беру сыныбына қосу процесін дұрыс ұйымдастыру барлық білім алушылардың қажетті дағдылары мен жеке қасиеттерін дамытуға ықпал етеді, мысалы:

- әлеуметтік құзыреттілік;
- толеранттылық;
- тұлғааралық мәселелерді шешу дағдылары;
- барабар өзін-өзі бағалау;
- өз күшіне деген сенімділік;
- өзара сыйластық;
- өзара көмек, қолдау және т. б.

Бірлескен іс-шаралар барысында балалар туындаған мәселелерді талқылауға, басқа пікірді тыңдауға және естуге, өз көзқарастарын қорғауға, жанжалдарды келіссөздер арқылы шешуге үйренеді. Нәтижесінде олар әр адамның «басқа, ерекше» болуға құқығы бар екенін түсінеді, бәріміз әртүрлі, бірақ бөтен емес екенімізді түсінеді...

Необходимо включать увлечения детей в само обучение.

Рекомендации по адаптации детей с ООП к обучению в школе

- Учитывать психофизические особенности ребенка.
- Максимально восполнять имеющиеся «дефициты» и пробелы в умениях и навыках.
- Использовать визуальное подкрепление: расписание, планы, иллюстрации и т. д.
- Все учебные материалы должны быть понятными, удобными и комфортными для ребенка.
- Озвучивать вслух последовательность действий.
- Предлагать максимально четкие алгоритмы для работы.
- Ребенок должен иметь возможность в любой момент выйти из класса и побыть в спокойной зоне, если он находится в состоянии стресса.
- Задания должны быть краткими, конкретными, с использованием (по возможности) только одного глагола.
- Необходимо отмечать исключительно положительные моменты поведения ребенка, по возможности сглаживая острые углы и шероховатости.

Создание условий для социализации ребенка с ООП и правильная организация процесса его включения в общеобразовательный класс способствуют развитию таких необходимых навыков и личностных качеств всех обучающихся, как:

- социальная компетентность;
- толерантность;
- навыки решения межличностных проблем;
- адекватная самооценка;
- уверенность в своих силах;
- взаимное уважение;
- взаимопомощь, поддержка и т. д.

В процессе совместных мероприятий дети учатся обсуждать возникающие проблемы, слушать и слышать другое мнение, отстаивать свою точку зрения, разрешать конфликты путем переговоров. В результате они понимают, что у каждого человека есть право быть «другим, особенным», осознают, что все мы разные, но не чужие...

КОНФЛИКТОЛОГИЯ: ӨЗАРА ТҮСІНІСТІК, КЕЛІСІМ ЖӘНЕ БІРЛІК ЖОЛЫНДА

А. Даулетқызы,
тәжірибешіл психолог, «Өркен»
балалардың әл-ауқатын
арттыру ұлттық ғылыми-
практикалық институты,
Алматы қ.

Қазіргі адамның ежелгі ата-бабалары аумақ, билік және ресурстар үшін үнемі бір-бірімен соғысқан. Зерттеулерге сәйкес, агрессияға жауапты генетикалық ақпарат табиғи сұрыпталу деп аталатын эволюциялық үдерісте әрбір тірі қалған ұрпақ арқылы берілді.

Адамдар жанжалдарды білікті шешу қажеттілігі туралы оларды шешуге арналған қару-жарақ тез дами бастағаннан кейін ойланды.

Жанжалдың қалыпты өмірлік үдеріс екенін нақты түсіну керек, өйткені мүдделердің толық үйлесімі болмайды. Жанжал адаммен барлық жерде жүреді, бұл табиғи сұрыпталудың және түр ішінде өмір сүру үшін күресудің негізгі әдістерінің бірі.

Конфликтология (лат. *conflictus* – «соқтығысу, соққы, күрес») – жас ғылым, бірақ оның пайда болуының бастауы ежелгі қытай және ежелгі грек философиясында жатыр.

Конфликтология – қақтығыстардың пайда болуын, дамуын, шешілуін және тоқтатылуын зерттейтін білім саласы.

Қақтығыс екі қарама-қарсы күш болған кезде пайда болады. Мүдделер қақтығысы үшін көзқарастары сәйкес келмейтін кем дегенде екі топ қажет. Қарама-қайшылықтар қақтығыстың пайда болуының міндетті, бірақ жалғыз емес шарты болып табылады.

А. Даулетқызы,
практикующий психолог,
Национальный
научно-практический институт
благополучия детей «Өркен»,
г. Алматы

Древние предки современного человека постоянно сражались друг с другом за территории, власть и ресурсы. Согласно исследованиям, генетическая информация, ответственная за агрессию, передавалась через каждое выживающее поколение в ходе эволюционного процесса, известного как *естественный отбор*.

Нужно абсолютно четко понимать, что **конфликт** – это нормальный жизненный процесс, ведь не существует полной гармонии интересов.

КОНФЛИКТОЛОГИЯ: НА ПУТИ К ВЗАИМОПОНИМАНИЮ, СОГЛАСИЮ И ЕДИНСТВУ

Дау-дамайға тікелей қатысатын, екінші тараптың әрекеттерімен байланысты бір эпизодқа сәйкес келмейтін көзқарастарды ұстанатын субъектілер **қақтығыстың қатысушылары** болып табылады.

Қақтығыстың қайнар көзі – бұл дау мен келіспеушілікке әкелетін белгілі бір оқиға, іс, жағдай, оқиға, іс-әрекет, мақсат, қызмет.

Жанжалды жағдай – бұл екі немесе одан да көп тараптар соқтығысатын жағдайлар, олардың әрқайсысының жеке маңызды мәселені шешудің өзіндік мақсаттары, себептері, әдістері мен құралдары бар.

Эпизод – бұл мүдделер қақтығысына қатысушылардың практикалық (жанжалды) мінез-құлқы, онда дау объектісін

О необходимости квалифицированного решения конфликтов люди задумались после того, как оружие для их решения стало эволюционировать гораздо быстрее, чем возможности решить сложные ситуации без его применения.

Конфликт сопровождает человека повсюду, являясь одним из базовых способов естественного отбора и борьбы за выживание внутри вида.

Конфликтология (лат. *conflictus* – «столкновение, удар, борьба») – молодая наука, но истоки ее появления находятся в древнекитайской и древнегреческой философии.

Конфликтология – это отрасль знаний, изучающая возникновение, развитие, разрешение и прекращение конфликтов.

Конфликт возникает при наличии двух противоположных сил. Для столкновения интересов необходимы как минимум две группы с несовпадающими взглядами. Противоречия являются обязательным условием для возникновения конфликта, но далеко не единственным.

➤ **Субъекты**, которые непосредственно вовлечены в спор, придерживаясь несовпадающих взглядов на один и тот же эпизод, который связан с действиями другой стороны, являются **участниками конфликта**.

Китайский философ Конфуций утверждал, что раздоры возникают из-за различий в социальном статусе, внешности и поведении людей. Мыслители Древней Греции Гераклит, Эпикур, Аристотель и Платон, размышляя о конфликтах, решили, что они являются естественной частью жизни и что люди со временем поймут необходимость жить в спокойствии и согласии.

Қытай философы Конфуций жанжал адамдардың әлеуметтік мәртебесі, сыртқы келбеті мен мінез-құлқындағы айырмашылықтардан туындайды деп тұжырымдады. Ежелгі Грецияның ойшылдары Гераклид, Эпикур, Аристотель және Платон қақтығыстар туралы ойлана отырып, олар өмірдің табиғи бөлігі деп және адамдар уақыт өте келе тыныштық пен келісімде өмір сүру қажеттілігін түсінеді деп шешті.

мәжбүрлеп бақылау үшін ымырасыз әрекеттер жасалады.

Әрбір «шайқастың» негізі жанжалды сценарий болыптабылады, ол қатысушы тараптардың белгілі бір жағдайға қатысты әртүрлі көзқарастарын, оларға қол жеткізудің қарама-қайшы мақсаттары мен әдістерін немесе антагонистердің мүдделері мен тілектерінің сәйкессіздігін қамтуы мүмкін.

Қақтығысты жанжал жағдайынан ажырату үшін арнайы формула бар. **Жанжал** = қатысушылар + объект + жанжал жағдайы + оқиға. Келіспеушіліктің позитивті функциялары мен деструктивті салдары.

Жанжал туындаған жерде бірқатар салдар болады. Қақтығыстың функциялары жойқын ғана емес, сонымен қатар қолайлы екенін көп адам білмейді. Жанжалды жағдайды басқара білу, тіпті одан пайда табу үшін, осы функцияларды түсіну керек.

Сындарлы функциялар

Ақпараттық-когнитивті: әрбір жанжал шешуді қажет ететін мәселені көрсетеді, оны адамдар қабылдаған деректердің арқасында анық етеді. Қарама-қайшылық кезінде және нәтижесінде қатысушылар бір-бірін жақсы түсінеді, әр тараптан пайдалы білім алады, өз пікірлері мен мүдделерін үйлестірудің өзара бағыттарын табады (қажет болса).

Қақтығыс біріктіруші күшке ие. Бұл қарама-қайшы болып көрінуі мүмкін, бірақ даулар тепе-теңдік пен тұрақтылық әкелуі мүмкін, топтар мен жеке адамдарды біріктіріп, әлеуметтік қатынастарды үйлестіруге мүмкіндік

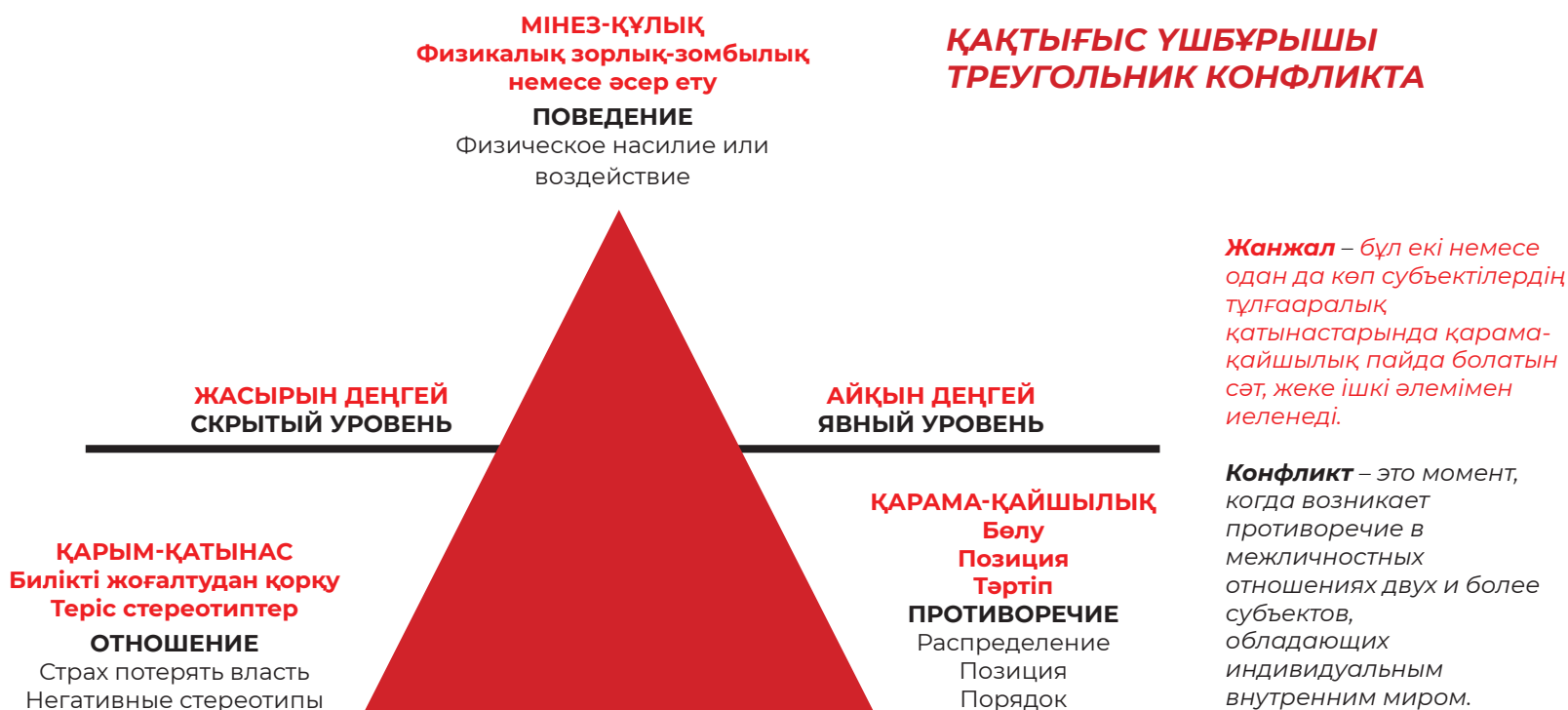
- **Источник конфликта** – это некая ситуация, случай, происшествие, дело, цель, деятельность, которые приводят к спору и разногласиям.
- **Конфликтная ситуация** – это обстоятельство, при которых сталкиваются две или более сторон, каждая из которых имеет свои цели, мотивы, методы и средства для решения лично значимого вопроса.
- **Эпизод** – это практическое (конфликтное) поведение участников столкновения интересов, при котором предпринимаются бескомпромиссные действия для принудительного получения контроля над объектом спора.
- В основе каждого «сражения» лежит **конфликтный сценарий**, который может включать в себя различные точки зрения участвующих сторон на ту или иную ситуацию, противоречивые цели и методы их достижения или расхождение интересов, желаний антагонистов.

Позитивные функции и деструктивные последствия разногласий.

Конфликт имеет целый ряд последствий там, где он возникает. Немногие знают, что функции конфликта не только разрушительны, но и *благоприятны*. И чтобы уметь управлять конфликтной ситуацией и даже извлекать из нее пользу, необходимо понимать эти функции.

Конструктивные функции

- **Информационно-когнитивная:** каждый конфликт демонстрирует проблему, требующую решения, делая ее ясной благодаря воспринимаемому людьми данным. Во время и в результате противостояния конфликтующие лучше понимают друг друга, получая полезные знания от каждой из сторон, находя (при желании) взаимные области согласования своих мнений и интересов.
- **Конфликт обладает объединяющей силой.** Это может показаться противоречивым, но споры могут принести баланс и стабильность, объединить группы и отдельных людей, позволяя гармонизировать социальные отношения и помогая сформировать сбалансированный социальный порядок. Разрешение конфликтов также объединяет группы, сообщества и

береді және теңгерімді әлеуметтік тәртіпті қалыптастыруға көмектеседі. Қақтығыстарды шешу сонымен қатар ұйымдасқан әлеуметтік құрылымды құруға көмектесетін топтарды, қауымдастықтарды және жеке адамдарды біріктіреді.

Қоршаған ортадағы өзгерістердің жүйелілігі қоғамды, қауымдастықтарды, жеке адамдарды, топтарды, идеологияны, мәдениетті және т.б. жаңа жағдайларға бейімделуге мәжбүр етеді. Іс-әрекеттің формасы мен тәсілін өзгерту, құндылықтарды бағалау, ескірген мінез-құлық пен ойлаудан бас тарту бейімделу қажеттілігін тудырады. Мұндай өзгерістер әлеуметтік жүйені немесе оның компоненттерін өзгертуге түрткі болады, бұл олардың арасындағы үйлесімділікті қалпына келтіруге және олар кездесетін жағдайларға әкеледі.

Деструктивті функциялар. Жанжалдың сындарлы рөлдері қатысушы тараптардың бірлескен күш-жігерімен реттелген кезде ғана даудың жағымсыз салдарын болдырмауға болады. Әйтпесе, келесі салдар пайда болуы мүмкін.

- Наразылық, төмен моральдық рух, өнімділіктің төмендеуі.
- Болашақ ынтымақтастыққа қатысты бос орын.

Чтобы отличить конфликт от конфликтной ситуации, существует специальная формула.

Конфликт = участники + объект + конфликтная ситуация + инцидент.

отдельных лиц, помогая создать организованную социальную структуру.

- Регулярность изменений в окружающей среде заставляет общество, сообщества, отдельных людей, группы, идеологии, культуры и т. д. приспосабливаться к новым обстоятельствам. Изменение формы и образа действий, оценка ценностей, отказ от устаревшего поведения и мышления создают необходимость в адаптации. Такие изменения служат стимулом для модификации социальной системы или ее компонентов, что приводит к восстановлению гармонии между ними и условиями, с которыми они сталкиваются.

Деструктивные функции. Избегать негативных последствий спора можно только тогда, когда конструктивные роли конфликта регулируются совместными усилиями вовлеченных сторон. В противном случае могут возникнуть следующие последствия.

Конфликтологияның негізгі міндеті – адамдарды дауларды шешуге бағыттау. Бұл зорлық-зомбылықты тоқтатуды, жанжалды жалғастырудан гөрі барлық қатысушы тараптар үшін тиімдірек келісімдерге қол жеткізуді қамтиды. Сонымен, конфликтология тек когнитивті-теориялық қана емес, сонымен қатар утилитарлық-практикалық әдістеме болып табылады.

- Өз командасына берік сүйіспеншілік және ұйымдағы басқа топтармен пайдасыз бәсекелестік.
- Екінші тарапты «қарсылас» ретінде қабылдау.
- Сіздің мақсаттарыңыз қолайлы, ал карама – қарсы тараптың мақсаттары жоқ деген әсер.
- Бұл жанжалдасушы тараптар арасындағы қарым-қатынас пен байланыстарды шектеу.
- Агрессия мен дұшпандықтың күшеюі.
- Нақты шешімді табуда «жеңістің» басымдығы.

Конфликтологияның негізгі мақсаттары

- Ғылыми объект ретінде әрекет ететін барлық қақтығыстарды зерттеу және теориялық базаның кеңеюіне ықпал ету.
- Қоғамда конфликтология туралы білім беру және білімді тарату жүйесін құру.
- Жанжалдарды болжау, алдын алу және шешу бойынша практикалық қызметті ұйымдастыру.

Конфликтологиядағы деректерді жинау әдістері

Құрылымдық-функционалдық әдіс. Жанжалды жағдайлардың негізгі бөліктері және олардың әрқайсысының жауапкершілігі ерекшеленеді. Оқиға қозғалмайтын статикалық күйде қарастырылады. Бұл әдістің

- Недовольство, низкий моральный дух, снижение производительности.
- Опустошенность в отношении сотрудничества в будущем.
- Сильная привязанность к своей команде и бесполезное соперничество с другими группами в организации.
- Восприятие другой стороны как «противника».
- Впечатление, что ваши цели благоприятны, а цели противоположной стороны – нет.
- Ограничение общения и контактов между враждующими сторонами.
- Усиление агрессии и враждебности.
- Приоритет «победы» над поиском реального решения.

Основные цели конфликтологии

- Исследовать все столкновения, действуя как научный объект, и способствовать расширению теоретической базы.
- Создание системы обучения и распространения знаний о конфликтологии в обществе.
- Организация практической деятельности по прогнозированию, предотвращению и разрешению конфликтов.

Методы сбора данных в конфликтологии

✓ Структурно-функциональный метод. Выделяются основные части конфликтных ситуаций и ответственность каждой из них. Событие рассматривается в неподвижном состоянии, как статичное. Плюс этого метода – он помогает выявить то, что невозможно увидеть в движении (кто вовлечен, причины, границы конфликта). Недостаток – он рассматривает то, чего на самом деле нет, поскольку конфликт никогда не бывает неподвижным.

✓ Процессуально-динамический метод дополняет структурно-функциональный. Его цель – определить основные фазы развития конфликта, который может быть либо усилением (эскалацией), либо разрядкой (ослаблением) напряженности.

✓ Метод типологизации – классификация конфликтов, определение различных их типов (межличностные, семейные, образовательные, международные и др.). Этот процесс помогает получить более глубокое представление о природе различных конфликтов.

артықшылығы-бұл қозғалыста көруге болмайтын нәрсені анықтауға көмектеседі (кім қатысады, себептері, қақтығыс шекаралары). Кемшілігі – ол шынымен жоқ нәрсені қарастырады, өйткені жанжал ешқашан қозғалмайды.

Процессуалдық-динамикалық әдіс құрылымдық-функционалды толықтырады. Оның мақсаты-шиеленісті күшейту (күшейту) немесе босату (әлсірету) болуы мүмкін жанжалдың дамуының негізгі кезеңдерін анықтау.

Типология әдісі – қақтығыстарды жіктеу, олардың әртүрлі түрлерін анықтау (тұлғааралық, отбасылық, білім беру, халықаралық және т.б.). Бұл процесс әртүрлі қақтығыстардың табиғаты туралы тереңірек түсінік алуға көмектеседі.

Болжау қақтығыс ықтималдығын болжайды. Ол құрылымдық, динамикалық және типологиялық зерттеулердің нәтижелеріне негізделген. Болжамдар жақын, аралық және ұзақ мерзімді болуы мүмкін.

Конфликтология әдістері

- *Бақылау* – бұл жанжалды және оған қатысқан адамдарды жағдайға араласпай зерттеу әдісі. Бұл жай ғана сырттан бақылау емес, өйткені оның артында белгілі бір мақсат, сонымен қатар процеске көмектесетін нақты жоспар мен құралдар бар.
- *Өзіндік талдау* – бұл сіздің жеке көңіл-күйіңізді зерттеу және өзіңіз-

✓ *Прогнозирование* предвосхищает вероятность возникновения конфликта. Оно основывается на результатах структурных, динамических и типологических исследований. Прогнозы могут быть ближайшими, промежуточными и долгосрочными.

Методы конфликтологии

- *Наблюдение* – способ изучения конфликта и вовлеченных в него лиц без вмешательства в ситуацию. Это не просто наблюдение со стороны, поскольку за этим стоит определенная цель, а также конкретный план и инструменты, помогающие процессу.
- *Самоанализ* – изучение собственного душевного состояния и способность взглянуть на себя с другого ракурса.
- *Беседа* – способ получения информации от субъекта путем ведения с ним предметно-ориентированного разговора. Психологическая беседа имеет несколько отличительных качеств по сравнению с другими вербальными и коммуникативными методами: исследователь ведет себя свободно, непринужденно; намерение состоит в том, чтобы дать собеседнику свободу и завоевать его доверие; два собеседника не находятся в равных условиях.
- *Интервью* – устный обмен мнениями между исследователем и че-

Основная задача конфликтологии – направить людей на разрешение споров. Это предполагает прекращение насильственных действий, достижение договоренностей, более выгодных для всех вовлеченных сторон, чем продолжение конфликта. Таким образом, конфликтология – это не только когнитивно-теоретическая, но и утилитарно-практическая методология.

Әр адам жанжалдың не екенін нақты білетініне сенімді, өйткені ол бір кездері оның салдарын бастан өткерген. Бірақ жанжалды бастан кешіру және оны түсіну, талдау – бұл сананың әртүрлі күйлері мен деңгейлері.

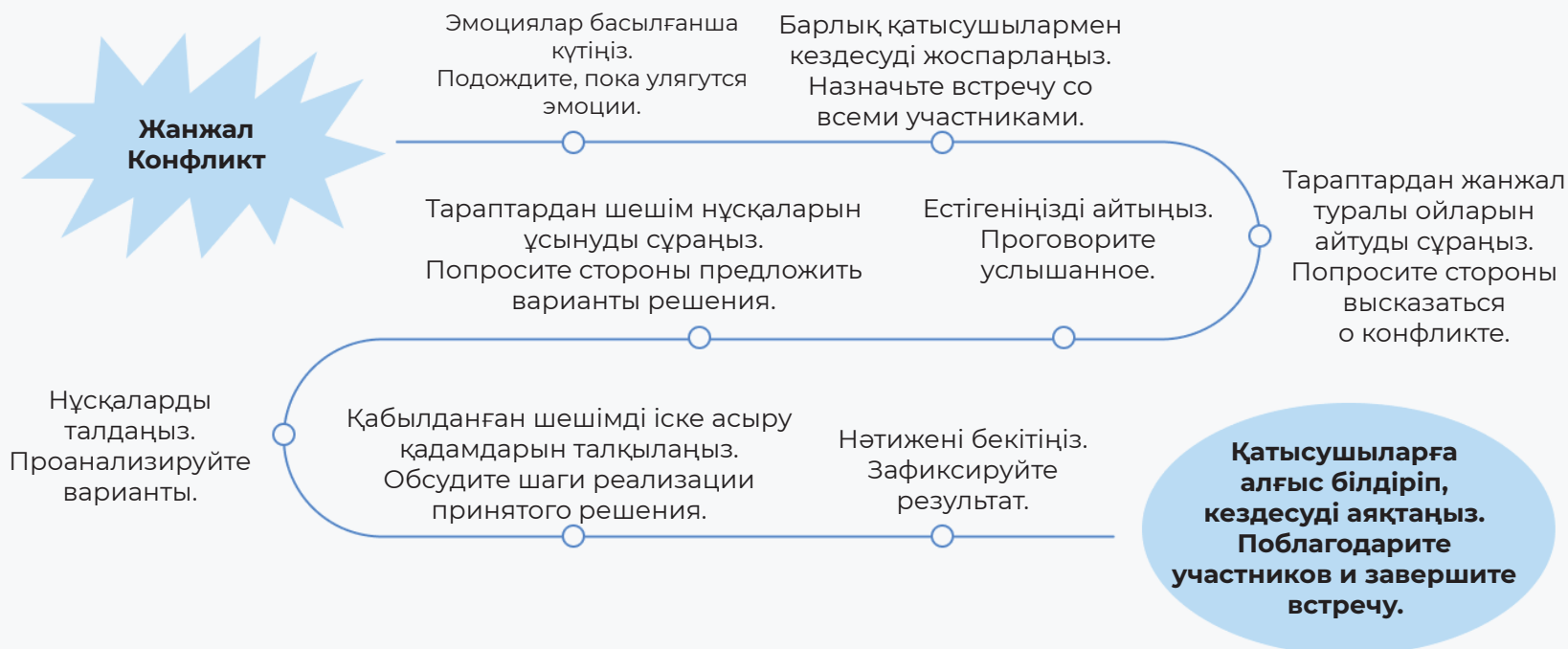
- ге басқа қырынан қарау мүмкіндігі.
- *Әңгімелесу* – пәнге бағытталған әңгіме жүргізу арқылы субъектіден ақпарат алу тәсілі. Психологиялық әңгіме басқа ауызша және коммуникативті әдістермен салыстырғанда бірнеше ерекше қасиетке ие: зерттеуші өзін еркін ұстайды; мақсаты-сұхбаттасушыға еркіндік беру және оның сеніміне ие болу; екі сұхбаттасушы тең жағдайда емес. Сұхбат-зерттеуші мен ол сұхбаттасқан адам арасындағы ауызша алмасу. Зерттеуші әңгімеде жетекші рөл атқарады және диалогтың барысын анықтайды, бұл теңгерімсіз қарым-қатынас жағдайына әкеледі.
- *Сауалнама-танымал жазбаша сауалнамалар*. Олар зерттеу объектісінің сандық немесе сапалық сипаттамаларын бағалауға арналған бір немесе бірнеше сұрақтардан тұрады. Сауалнамалар қолмен, пошта арқылы немесе бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жіберілуі мүмкін.
- *Тестілеу-арнайы әдістерді қолдана отырып*, адамның психикалық қасиеттерін талдау және өлшеу әдісі. Бұл әдіс тиімді, өйткені ол шектеулі уақыт аралығында адамдардың кең ауқымын бағалауға мүмкіндік береді.
- *Жүйелік-ситуациялық сараптама-жанжалдарды бірліктер бойынша зерттеу*, оларды мұқият зерделеу кезінде даудың барлық бастапқы және қайталама қатысушылары анықталады (зерттеу бірлігі ретінде жанжалдың күйі қолданылады – жанжалдың барлық негізгі белгілері бар, белгілі бір мазмұндық және динамикалық сипаттамалары, уақыттық және кеңістіктік шекаралары бар жанжалдың ең кішкентай тұтас, бөлінбейтін бөлігі).
- Математикалық модельдеу-озық компьютерлік технологияларды қолдана отырып, жанжалды жағдай-

ловеком, которого он опрашивает. Исследователь берет на себя ведущую роль в разговоре и определяет течение диалога, что приводит к несбалансированной ситуации общения.

- *Анкетирование* – популярные письменные опросы. Они состоят из одного или нескольких вопросов, предназначенных для оценки количественных или качественных характеристик объекта исследования. Анкеты могут рассылаться вручную, по почте или через средства массовой информации.
- *Тестирование* – способ анализа и измерения психических качеств человека с помощью специальных методик. Этот метод эффективен тем, что позволяет оценить широкий круг людей за ограниченный период времени.
- *Системно-ситуационная экспертиза* – исследование конфликтов по единицам, при тщательном изучении которых выявляются все первичные и вторичные участники спора (в качестве единицы исследования используется состояние конфликта – мельчайшая целостная, неделимая часть конфликта, имеющая все его основные признаки, обладающая определенными содержательными и динамическими характеристиками, временными и пространственными границами).
- *Математическое моделирование* – подход к изучению конфликтных ситуаций с помощью передовых компьютерных технологий. Он позволяет перейти от простого сбора и оценки фактов к прогнозированию и оценке событий по мере их возникновения.
- *Деловые игры* – способ моделирования предметных и общественных аспектов столкновения, отражающий типы взаимодействия, характерные для данной ситуации.
- *Эксперименты* – метод понимания конфликта с помощью научного подхода, который отличается от наблюдения тем, что исследователь активно вмешивается в обстоятельства и сознательно контролирует один или несколько факторов, а затем записывает реакцию испытуемого на манипуляции.

ЖАНЖАЛДЫ ШЕШУ АЛГОРИТМІ АЛГОРИТМ РЕШЕНИЯ КОНФЛИКТА

ларды зерттеуге көзқарас. Бұл жай фактілерді жинау мен бағалаудан оқиғаларды болжау мен бағалауға көшуге мүмкіндік береді.

- Искерлік ойындар-бұл жағдайға тән өзара әрекеттесу түрлерін көрсететін қақтығыстың тақырыптық және әлеуметтік аспектілерін модельдеу тәсілі.
- Эксперименттер-зерттеушінің жағдайларға белсенді түрде араласып, бір немесе бірнеше факторларды саналы түрде бақылап, содан кейін субъектінің манипуляцияға реакциясын жазып алуын бақылаудан ерекшеленетін ғылыми тәсіл арқылы қақтығысты түсіну әдісі.

Конфликтология арқылы проблемаларды шешу алгоритмі. Қақтығыстарды басқарумен танысу екі компоненттен тұрады: теория және практика. Теория-бұл арнайы әдебиеттерде кездесетін ақпарат. Қақтығыстарды практикалық басқару – бұл білімді нақты жағдайларда қолдану. Дауды тиімді шешу үшін кейбір теориялық білімнің болуы өте маңызды.

- Қақтығыстардың әртүрлі түрлері бар.
- Бейбіт жолмен шешілмейтін антагонистік және ымыраға келетіндер.

- **Алгоритм решения проблем с помощью конфликтологии.** Знакомство с управлением конфликтами состоит из двух компонентов: теории и практики. **Теория** – это информация, которую можно найти в специальной литературе. **Практическое управление конфликтами** – это использование этих знаний в реальных ситуациях. Очень важно иметь некоторые теоретические знания для того, чтобы эффективно разрешить спор.

Существуют различные виды конфликтов.

- **Антагонистические**, которые нельзя решить мирно, и те, что допускают компромисс.
- **Естественные конфликты** развиваются сами по себе, а **искусственные** могут быть намеренно спрово-

Каждый человек уверен, что он точно знает, что такое конфликт, так как когда-то переживал его последствия. Но **переживать конфликт и осмысливать, анализировать его** – это разные состояния и уровни сознания.

- Табиғи қақтығыстар өздігінен дамиды, ал жасанды қақтығыстар белгілі бір мақсатпен әдейі туындауы мүмкін.
- Ашық (ашық) және латентті (жасырын).
- Нақты, ойдан шығарылған және ықтимал.
- Шығармашылық және деструктивті.
- Заңдармен, нормалармен және құндылықтармен реттелетін және реттелмейтін.

Мәселелерді шешу олардың түріне байланысты. Мысалы, көршіңіз түнде шу шығарғанда, сіз келісе алатыныңызды немесе полицияға баруыңыз керек екенін шешуіңіз керек...

Қоғамдық санада қақтығыстардың генетикалық қорқынышын жеңілдететін және қолдайтын стереотиптер басым, бұл адамға қоршаған шындықпен өзара әрекеттесудің жаңа деңгейіне жету үшін күшті және сындарлы қақтығыс әлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік бермейді.

Тіпті конфликтология саласындағы негізгі білім адамдарға қатаң келіссөздер мен қысымның орнына жұмсақ өзара әрекеттесу әдістерін қолдану арқылы бір-бірімен бірге өмір сүруге көмектеседі.

Конфликтология:

- ❖ жанжалдардың алдын алуға;
- ❖ мүдделерді талдау және салыстыру және ортақ құндылықтарды табуға;
- ❖ олардың негізінде жанжалды жағдайлардың оң шешімдерін құруға;
- ❖ тұлға мен жалпы қоғамның үлкен даму әлеуетін ашуға;
- ❖ қиын жағдайлардан шығудың ең жақсы жолын табу үшін ресурстарды біріктіруге көмектеседі.

Конфликтология жанжал туралы біржақты түсінікті әдейі теріс және қалыптан тыс нәрсе ретінде алып тастауға тырысады. Бұл қақтығысты әлеуметтік жүйелердің табиғи сипаттамасы ретінде қарастырудың арқасында мүмкін болды, бұл қақтығыстарды зерттеуге және оларды басқаруға міндеттер қоюға мүмкіндік береді.

- цированы с определенной целью.
 - *Явные* (открытые) и *латентные* (скрытые).
 - *Реальные, воображаемые и потенциальные*.
 - *Созидательные и разрушительные*.
 - *Регулируемые и нерегулируемые* законами, нормами и ценностями.
- Решение проблем зависит от их типа. Например, когда сосед шумит по ночам, вы должны решить, сможете ли вы договориться или вам придется обратиться в полицию...

В общественном сознании доминируют стереотипы, которые способствуют и поддерживают генетический страх перед конфликтами, что не позволяет человеку в полной мере использовать мощный и конструктивный конфликтный потенциал для выхода на новый уровень взаимодействия с окружающей действительностью.

Даже базовые знания в сфере конфликтологии помогают людям сосуществовать друг с другом, используя мягкие техники взаимодействия вместо жестких переговоров или давления.

Конфликтология помогает:

- ❖ *осуществлять профилактику конфликтов;*
- ❖ *анализировать и сопоставлять интересы и находить общие ценности;*
- ❖ *строить на их основе позитивные решения конфликтных ситуаций;*
- ❖ *раскрывать огромный потенциал развития личности и общества в целом;*
- ❖ *объединять ресурсы для поиска наилучшего выхода из сложных ситуаций.*

Конфликтология стремится к снятию одностороннего представления о конфликте как о чем-то заведомо негативном и аномальном. Это стало возможным благодаря рассмотрению конфликта как закономерной характеристики социальных систем, что и позволяет исследовать конфликты и ставить задачи по их управлению.

БУЛЛИНГТИҢ АЛДЫН АЛУ – ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ЖАҚСАРТУ ЖОЛЫ

М. Н. Саурбаев,
педагог-психолог,
«Парасат» мектеп-
лицейі» КММ,
Қызылжар ауданы,
СҚО

М. Н. Саурбаев,
педагог-психолог,
КГУ «Школа-лицей
«Парасат»,
Кызылжарский район,
СКО

ПРОФИЛАКТИКА БУЛЛИНГА – ПУТЬ К УЛУЧШЕНИЮ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

Казіргі әлемде ынтымақтастық пен өзара әрекеттесу қабілеті адамның ең сұранысқа ие жеке қасиеттерінің бірі болып табылады, сонымен қатар көмекке келуге дайын болу, жауап беру, төзімділік және эмпатия қабілеті. Бұл қасиеттер басқа адамдармен қарым-қатынасты өзара сыйластық, түсіністік және ізгі ниет негізінде құрғысы келетіндердің барлығына қажет.

Бірақ мәселе мынада, біздің өміріміз көбінесе қарсыласу мен бәсекелестік рухына негізделеді. Экономикада бәсекелестік прогрестің қозғаушы күші және бизнестің өмір сүруінің кепілі болып табылады. Мектепте оқушылар көбінесе өздерін бір-бірімен салыстырады, ал әртүрлі конкурстар мен жарыстарды өткізу бастапқыда жеңімпаздар мен жеңілгендердің болуын болжайды. Көбінесе тіпті хобби бәсекеге қабілеттілік пен бәсекелестік элементтерін қамтиды. Өкінішке орай, қарсыласу рухы өзара араздық пен агрессияға оңай айналуы мүмкін.

Қазіргі қоғамда көптеген қақтығыстар бар, олар әсіресе жасөспірімдер арасында айқын көрінеді. Жасөспірімдер ортасындағы жанжалды өзара әрекеттесудің кең таралған түрлерінің бірі – буллинг.

Буллинг – бұл өзін-өзі қорғай алмайтын адамға бағытталған психологиялық немесе физикалық қысым, елемеу, зорлық-зомбылық және қорқыту.

Буллинг проблемасының негізгі аспектілері

✓ Психологиялық және әлеуметтік салдары. Буллинг ауыр психологиялық проблемаларға әкелуі мүмкін (депрессия, мазасыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, суицид қаупі және т.б.), сонымен қатар әлеуметтік бейімделуге және басқа адамдармен қарым-қатынасқа әсер етуі мүмкін.

✓ Оқу процесіне әсері. Мектептегі буллинг қалыпты оқу процесіне кедергі келтіруі мүмкін. Оның құрбандары көбінесе шоғырлануда қиындықтарға тап болады, өйткені агрессиядан туындаған қорқыныш пен үрей шоғырлануға кедергі келтіреді. Бұл оқу

Всовременном мире способность к сотрудничеству и взаимодействию – одно из наиболее востребованных личных качеств человека наряду с готовностью прийти на помощь, отзывчивостью, терпимостью, умением сопереживать и сочувствовать. Эти качества необходимы всем, кто хочет строить отношения с другими людьми на основе взаимного уважения, понимания и доброжелательности.

Но проблема в том, что наша жизнь зачастую погружена в дух противостояния и соперничества. В экономике кон-

үлгерімінің төмендеуіне және оқуға деген ынтаның төмендеуіне әкелуі мүмкін.

✓ *Ересек өмір.* Балалық шақтағы буллинг ересек адамның өмірінде ұзақ, терең және ауыр із қалдырады. Оның құрбандары психологиялық проблемаларға тап болуы мүмкін, ал алынған жағымсыз тәжірибелер олардың салауатты қарым-қатынас орнату қабілетіне әсер етеді.

✓ *Әлеуметтік шығындар.* Буллингтің қоғамдық және экономикалық салдары бар, оны жеңу үшін медициналық қызметтер, психологиялық қолдау және басқа ресурстар қажет. Сонымен қатар, бұл қылмыстың өсуіне және әлеуметтік оқшаулануға әкелуі мүмкін.

*В современном обществе существует множество конфликтов, которые особенно ярко проявляются среди подростков. Одной из распространенных форм конфликтного взаимодействия в подростковой среде является **буллинг**.*

конкуренция является движущей силой прогресса и залогом выживания бизнеса. В школе учащиеся часто сравнивают себя друг с другом, а проведение различных конкурсов и соревнований изначально предполагает наличие победителей и проигравших. Часто даже хобби несут в себе элементы конку-

Буллинг көптеген басқа әлеуметтік мәселелермен тікелей байланысты: зорлық-зомбылық, жұмыссыздық, қылмыстың өсуі, адам құқықтарының бұзылуы, кемсітушілік, интернет-тәуекелдер, цифрлық ортаның қауіптілігі (кибербуллинг) және т. б.

✓ *Әлеуметтік-мәдени факторлар:* теңсіздік, біржақтылық, стереотиптер, кемсітушілік (нәсілдік, жыныстық, діни, жыныстық және т.б.).

✓ *Билік пен күшті теріс пайдалану.* Буллинг көбінесе топтардағы билік пен бақылау динамикасымен байланысты және оның құрбандары мен агрессорларының психологиялық денсаулығына әсер етеді.

✓ *Этикалық және моральдық аспектілер:* сыйластықтың, эмпатия мен төзімділіктің болмауы, әдепсіз мінез-құлық, әлеуметтік өзара әрекеттесу нормалары мен ережелерін сақтамау.

рентоспособности и соперничества. К сожалению, дух противостояния может легко перерасти во взаимную вражду и агрессию.

Буллинг – это психологическое или физическое давление, насилие, пресинг, пренебрежение и запугивание, направленное на человека, который не может защитить себя самостоятельно.

Ключевые аспекты проблемы буллинга

✓ *Психологические и социальные последствия.* Буллинг может привести к серьезным психологическим проблемам (депрессия, тревожность, снижение самооценки, риск суицида и т. д.), а также повлиять на социальную адаптацию и взаимоотношения с другими людьми.

✓ *Влияние на учебный процесс.* Школьный буллинг может помешать нормальному учебному процессу. Его жертвы часто испытывают трудности с концентрацией, так как страх и тревога, вызванные агрессией, мешают сосредоточиться. Это может привести к снижению успеваемости и ухудшению мотивации к учебе.

✓ *Взрослая жизнь.* Буллинг, пережитый в детстве, как правило, оставляет длительный, глубокий и болезненный след в жизни взрослого человека. Его жертвы могут сталкиваться с психологическими проблемами, а полученный негативный опыт будет влиять на их способность строить здоровые отношения.

✓ *Социальные издержки.* Буллинг имеет общественные и экономические последствия, для преодоления которых требуются медицинские услуги, психологическая поддержка и другие ресурсы. Кроме того, он может привести к росту преступности и социальной изоляции.

✓ *Социально-культурные факторы:* неравенство, предвзятость, стереотипы, дискриминация (расовая, половая, религиозная, сексуальная и др.).

✓ *Злоупотребление властью и силой.* Буллинг часто связан с динамикой власти и контроля в группах и влияет на психологическое здоровье его жертв и агрессоров.

✓ *Этические и моральные аспекты:* отсутствие уважения, эмпатии и терпимости, аморальное поведение.

Буллинг напрямую связан со многими другими социальными проблемами: насилие, безработица, рост преступности, нарушение прав человека, дискриминация, интернет-риски, опасности цифровой среды (кибербуллинг) и др.

Буллингтің алдын алу мен болдырмаудың тиімді әдістерінің бірі – командалық білім беру, оған мыналар кіреді:

- қарым-қатынасты жақсарту;
- сенім мен эмпатияны дамыту;
- өзара құрмет пен қолдау атмосферасын құру;
- салауатты бәсекелестікті қалыптастыруға жәрдемдесу;
- рөлдер мен міндеттерді анықтау;
- қақтығыстарды басқару.

Бүгінгі таңда команда құру жеке адамдарға және бүкіл ұйымдарға қажетті нәтижелерге қол жеткізуге көмектесетін ең тиімді құралдардың бірі ретінде танылды.

Команданы құру және біріктіру процесінде ең бастысы – келесі сәттерге назар аудару:

- қызметкерлердің психологиялық бейімделу жылдамдығы, олардың әлеуетті мүмкіндіктері;
- топ мүшелері арасындағы өзара түсіністік;
- бір мақсатта ұжымдық жұмыс істей білу;
- жалпы мотивацияның болуы.

Команда құру принциптері:

- мақсаттарды қалыптастыру;
- тапсырманы командалық орындау;
- команда алдындағы жеке жауапкершілік;
- ынталандыру;
- шығармашылық;
- өнімділік.

Команда құрудың формалары мен принциптерінен басқа, командалық басқару формасына мұқият қарау керек. Бұл фактор қойылған міндеттерді шешудің тиімділігіне тікелей әсер етеді.

Басқарудың үш негізгі формасын ажырату әдеттегідей:

Команда – группа людей, которые при использовании различных навыков и умений способны коллективно решать поставленные перед группой задачи. Командообразование – это не одноразовое мероприятие, а постоянный процесс, который требует регулярного внимания и усилий.

ние, несоблюдение норм и правил социально-общественного взаимодействия.

Одним из эффективных методов профилактики и предотвращения буллинга является **командообразование**, которое включает в себя:

- улучшение коммуникации;
- развитие доверия и эмпатии;
- создание атмосферы взаимного уважения и поддержки;
- содействие формированию здоровой конкуренции;
- определение ролей и обязанностей;
- управление конфликтами.

На сегодняшний день командообразование признано одним из наиболее эффективных инструментов, который помогает отдельным людям и целым организациям добиваться желаемых результатов.

Команда – әр түрлі дағдылар мен іскерліктерді қолдана отырып, топтың алдына қойылған міндеттерді ұжымдық түрде шеше алатын адамдар тобы. Команда құру – бұл бір реттік іс-шара емес, тұрақты назар мен күш-жігерді қажет ететін тұрақты процесс.

Команданы біріктіру тренингтері буллингтің алдын алудың тиімді құралы бола алады, өйткені олар команда ішіндегі қарым-қатынасты нығайтуға және өзара құрмет пен қолдау атмосферасын құруға ықпал етеді.

- 1) команданы көшбасшы басқарады;
- 2) әркім өзіне жүктелген міндеттерді орындайды, шешім қабылдау басшыға жүктеледі, топ мүшелерінің пікірлері ескеріледі;
- 3) шешімдер бас мамандардың пікірін ескере отырып, топтың жалпы кеңесінде қабылданады.

Командалық сәйкестікті нығайту. Сабақтар қатысушыларға жалпы жобаның немесе мақсаттың бөлігі екенін түсінуге көмектеседі. Олар бірлескен ойындар, тапсырмалар мен іс-шаралар форматында жұмыс істей алады, бұл топ мүшелеріне ұжымдық жұмыс, ынтымақтастық дағдыларын қалыптастыруға және жақсартуға, бір-біріне сенуге және бүкіл топтың мүддесі үшін әрекет етуге мүмкіндік береді.

Эмпатияның дамуы. Буллингтің алдын алу үшін топ мүшелерін эмпатияға, басқа адамдардың сезімдерін түсінуге және құрметтеуге үйрету маңызды.

Қарым-қатынасты жақсарту және қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Тренингтер белсенді тыңдау, нақты ой-

В процессе создания и сплочения команды главное – обратить внимание на такие моменты, как:

- скорость психологической адаптации сотрудников, их потенциальные возможности;
- взаимопонимание между членами команды;
- умение работать коллективно на единую цель;
- наличие общей мотивации.

Принципы командообразования:

- формирование целей;
- командное выполнение задачи;
- индивидуальная ответственность перед командой;
- стимуляция;
- креативность;
- продуктивность.

Помимо форм и принципов командообразования, следует требовательно относиться к *командной форме управления*. Этот фактор напрямую влияет на эффективность решения поставленных задач.

Принято выделять три основные формы управления:

- 1) команда управляется лидером;
- 2) каждый выполняет поставленную перед ним задачу, принятие решения возлагается на руководителя, мнения членов команды учитываются;
- 3) решения принимаются на общем совете группы с учетом мнения главных специалистов.

❖ *Укрепление командной идентичности.* Занятия помогают участникам понять, что они являются частью общего проекта или цели. Они могут проходить в формате совместных игр, заданий и мероприятий, что позволяет членам команды формировать и улучшать навыки коллективной работы, сотрудничества, доверять друг другу и действовать в интересах всей группы.

❖ *Развитие эмпатии.* Для предотвращения буллинга важно обучить членов команды эмпатии, понимание и уважению чувств других людей.

❖ *Улучшение коммуникации и развитие навыков общения.* Тренинги могут включать упражнения, направленные на улучшение таких навыков, как активное слушание, четкое выражение мыслей и эффективная обратная связь.

лау және тиімді кері байланыс сияқты дағдыларды жақсартуға бағытталған жаттығуларды қамтуы мүмкін.

Салауатты бәсекелестікті қалыптастыруға жәрдемдесу. Буллингтің пайда болуына ықпал ететін факторлардың бірі – оқушылар арасындағы шамадан тыс бәсекелестік. Тренингтік сабақтар олардың қатысушыларына салауатты бәсекелестік ортақ мақсаттар мен жеке өсудің тиімді құралы бола алатынын түсінуге көмектеседі.

Топтық жұмыс Білім беру ұйымындағы буллингке қарсы күресте күшті тірек бола алады. Бұл оқушыларға бір-бірін жақсы түсінуге және құрметтеуге, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға және салауатты бәсекелестікті қалыптастыруға көмектеседі, бұл бірге сынып пен мектепте өзара қолдау мен сенім атмосферасын құруға ықпал етеді, қақтығыстар, агрессия көріністері мен девиантты мінез-құлық қаупін азайтады.

Тренинги по объединению команды могут стать эффективным инструментом профилактики буллинга, так как они способствуют укреплению коммуникации внутри команды и созданию атмосферы взаимного уважения и поддержки.

❖ *Содействие формированию здоровой конкуренции.* Одним из факторов, способствующих возникновению буллинга, является чрезмерная конкуренция среди учащихся. Тренинговые занятия помогают их участникам понять, что здоровая конкуренция может стать эффективным инструментом достижения общих целей и личностного роста.

Командная работа может стать мощным рычагом в борьбе с буллингом в организации образования. Она помогает учащимся лучше понимать и уважать друг друга, развивать навыки общения и формировать здоровую конкуренцию, что вместе взятое способствует созданию атмосферы взаимной поддержки и доверия в классе и школе, снижает риск возникновения конфликтов, проявлений агрессии и девиантного поведения.

КӨШБАСШЫЛЫҚ: АРМАНДЫ ШЫНДЫҚҚА АЙНАЛДЫРАМЫЗ

А. М. Ибраева,
аға тәлімгер,
«Парасат» мектеп-лицейі» КММ,
Қызылжар ауданы, СҚО

Көшбасшының міндеті – адамдарды шабыттандыру және ынталандыру, оларға өз әлеуетін жүзеге асыруға көмектесу. Көшбасшы – жолды білетін, одан өтіп, көрсететін адам.

Джон Калвин Максвелл,
американдық спикер,
жазушы, көшбасшылыққа арналған
кітаптардың авторы

Көшбасшылық дегеніміз не және балаларға көшбасшылық қасиеттерді не үшін дамыту керек? Баланың көшбасшылық қасиеттері – бұл мақсатқа дәйекті түрде жетуге және басқа

А. М. Ибраева,
старший вожатый,
КГУ «Школа-лицей «Парасат»,
Кызылжарский район, СКО

Задача лидера – вдохновлять и мотивировать людей, помогая им реализовать свой потенциал. Лидер – это тот, кто знает путь, идет по нему и показывает его.

Джон Кэлвин Максвелл,
американский оратор,
писатель, автор книг,
посвященных лидерству

Что такое лидерство, и зачем детям развивать лидерские качества? Лидерские качества ребенка – это черты характера, навыки, таланты и способности, которые помогают ему

ЛИДЕРСТВО: ПРЕВРАЩАЕМ МЕЧТУ В РЕАЛЬНОСТЬ

адамдардың мінез-құлқына әсер етуге көмектесетін мінез-құлық, дағдылар, таланттар мен қабілеттер. Көшбасшы команданы басқарып қана қоймайды, сонымен қатар команданың (топтың) барлық мүшелерінің тиімді қарым-қатынасы үшін оларды шабыттандырады, жетекшілік етеді, шешім қабылдауды және жағдай жасауды біледі.

Егер ата-анасы, туыстары мен тәрбиешілер кішкентай баладағы өзіндік маңыздылық сезімін және бірінші болуға деген ұмтылысты қолдаса, көшбасшының бейімділігі ерте балалық жақта қалыптасады.

Мектепте көшбасшылық әлеует дами береді. Содан кейін оған жақын ересектерден басқа достары, құрдастары, сыныптастары, мұғалімдері әсер ете бастайды.

Көшбасшылық әлеует – бұл туа біткен қасиеттер мен үйренген дағдылар, ол арқылы адам басқаларды ортақ мақсаттарға жетуге тиімді басқарады, шабыттандырады және бағыттайды.

Балада өзіне деген сенімділік пен көшбасшылық қасиеттерді дамыту одан өзін-өзі бағалауын жоғарылатуды білдірмейді. Көшбасшылық әлеуеті бар адам ресурстарды дұрыс бөледі және өзіне, айналасындағыларға және жағдайға барабар қарайды.

Көшбасшы балалар:

- ✓ нақты мақсаттар қойып, оларға қалай жетуге болатындығы туралы жоспар құрады;
- ✓ өздеріне сенімді және өзін өзі бағалайды;
- ✓ олар тыңдай алады, шабыттандырады және өз ұстанымдарын дәлелді түрде дәлелдей алады;

последовательно идти к поставленной цели и влиять на поведение других людей. Лидер не только управляет командой, но и умеет вдохновлять и вести за собой, принимать решения и создавать условия для эффективного взаимодействия всех членов команды (группы).

Задатки лидера формируются в раннем детстве, если родители, родственники и воспитатели поддерживают в малыше ощущение собственной значимости и желание быть первым.

Лидерский потенциал продолжает развиваться в школе. Тогда на него начинают влиять, помимо близких взрослых, друзья, сверстники, одноклассники, педагоги.

Развить в ребенке уверенность в себе и лидерские качества не значит вырастить из него выскочку с завышенной самооценкой. Человек с лидерским потенциалом грамотно распределяет ресурсы и адекватно смотрит на себя, окружающих и ситуацию.

Дети-лидеры:

- ставят перед собой четкие цели и самостоятельно разрабатывают план, как их достичь;
- уверены в себе и имеют чувство собственного достоинства;
- умеют слушать, вдохновлять и убедительно, аргументированно обосновывать свою позицию;
- принимают решения и берут на себя ответственность за них;
- понимают свои эмоции и управляют ими, а также чувствуют и учитывают эмоции других;
- разрешают конфликты и поддерживают позитивную атмосферу в группе (классе);
- сохраняют продуктивность даже в стрессовых ситуациях;
- быстро адаптируются к изменениям.

Что необходимо для развития лидерских качеств ребенка? Прежде всего нужен руководитель, который будет направлять и обучать ребят. Можно привлечь учителя-предметника, классного руководителя, педагога-организатора или школьного психолога.

Правила воспитания лидера:

- уважай собеседника;
- старайся понять, о чем говорят другие;
- отстаивай свое мнение тактично и ненавязчиво;

- ✓ шешім қабылдайды және ол үшін жауапкершілікті өз мойнына алады;
- ✓ өз эмоцияларын түсінеді және басқарады, сонымен қатар басқалардың эмоцияларын сезінеді және ескереді;
- ✓ дау-дамай қақтығыстарды шешеді және топта (сыныпта) жағымды атмосфераны сақтайды;
- ✓ тіпті стрестік жағдайларда да өнімділікті сақтайды;
- ✓ өзгерістерге тез бейімделеді.

Баланың көшбасшылық қасиеттерін дамыту үшін не қажет? Ең алдымен, балаларды бағыттайтын және оқытатын көшбасшы қажет. Пән мұғалімін, сынып жетекшісін, ұйымдастыру-педагогті немесе мектеп психологін тартуға болады.

Көшбасшыны тәрбиелеу ережелері:

- әңгімелесушіні құрметте;
- басқалардың не туралы айтатынын түсінуге тырыс;
- өз пікіріңізді сыпайы және кедергісіз қорға;
- әңгімелесушіні сендіру үшін дәлелдер ізде;
- әділ бол;
- басқаның дұрыстығын мойында;
- басқалардың мүдделерін ескер.

Коуч балаға белгілі бір өмірлік, оқу немесе жобалық мақсатқа жетуге көмектеседі, мысалы, стресті жеңуді үйрену, жанжалдарды шешу, өзіне сенімді болу. Ол қалағанына қалай жетуге болатынын біледі, дайын рецепттер ұсынбайды, бірақ нәтижесінде оқушы өздігінен шешімге келетіндей сұрақтар қояды.

Коучинг психологиялық кеңес берудің ерекше түрі болып саналады. Бірақ проблемалардың себептеріне терең бойлайтын психологтан айырмашылығы, коуч оларды практикалық шешуге бағытталған. Коучингтің мәні – ынтымақтастық пен бірлесіп құру, ал мақсаты – баланың көшбасшылық ресурстарын ашу және саналы түрде оқуға ынталандыру.

Тәлімгер басқаша әрекет етеді. Ол балаларға білімді тікелей жеткізеді, тәжірибемен бөліседі, кеңес береді, жиі кездесетін қателіктер туралы және олардан қалай аулақ болу керектігі туралы айтады.

Бірінші болу: балалар мен жасөспірімдерде көшбасшылық қасиеттерді дамыту. Бастауыш сынып оқушыларының көшбасшылық қасиет-

Лидерский потенциал – это врожденные черты и приобретенные навыки, благодаря которым человек эффективно руководит, вдохновляет и направляет других к достижению общих целей.

- ищи аргументы, чтобы убедить собеседника;
- будь справедливым;
- признавай правоту другого;
- учитывай интересы других.

Коуч помогает ребенку достичь конкретной жизненной, учебной или проектной цели, например, научиться преодолевать стресс, разрешать конфликты, стать уверенным в себе. Он знает, как добиться желаемого, но не предлагает готовых рецептов, а задает наводящие вопросы так, чтобы в результате ученик самостоятельно пришел к решению.

Коучинг считают особым видом психологического консультирования. Но, в отличие от психолога, который глубоко погружается в причины проблем, коуч нацелен на их практическое решение. Суть коучинга – в сотрудничестве и сотворчестве, а цель – раскрыть в ребенке лидерские ресурсы и стимулировать к осознанному обучению.

Воспитание лидерских качеств требует от руководителя вовлеченности в процесс и владения разными методами взаимодействия с детьми. Он может выступать в роли коуча или наставника.

Көшбасшылық қасиеттерді тәрбиелеу көшбасшыдан үдеріске қатысуды және балалармен өзара әрекеттесудің әртүрлі әдістерін меңгеруді талап етеді. Ол коуч немесе тәлімгер ретінде әрекет ете алады.

терін қалыптастыру – қазіргі білім берудің тәрбиелік мақсаттарының бірі. Көшбасшының бейімділігі ерте мектепке дейінгі жаста анықталады. Ал манипуляцияға бейімділік, өзімшілдік, қарапайым бағынбау емес, шынайы көшбасшылық қасиеттерді қалай таңуға болады?

Балалардағы көшбасшылық қасиеттердің дамуы 1,5–2 жастан басталады. Мінездің негізі ата-аналық үлгі негізінде отбасында қаланады. Үй педагогикасы жүйесі жас психологиясының жалпы қабылданған ережелеріне негізделуі керек. Бірінші бала болуға деген ұмтылысты тәрбиелеу, өзін-өзі бағалауы жоғары әлеуметтік көшбасшыны қалыптастыру үшін қажет емес. Мектеп жасына дейінгі балалардың көшбасшылық қасиеттерін дамыту, ең алдымен, әділеттілік сияқты қасиеттерді қалыптастыруға және дамытуға бағытталған;

- жауапкершілік;
- өмірлік қиындықтарды жеңу;
- мақсат қоя білу және оларға жету жолдарын табу;
- ұжымшылдық, өзара көмек және т. б.

Мектеп жасына дейінгі балалардағы көшбасшылық қасиеттердің дамуы нейро-белсенділікті ынталандыруға негізделген, тек сол жақ жарты шарда ғана емес (интеллектке жауап береді), сонымен қатар эмоционалдылық белсенділікке байланысты оң жақта.

Бастауыш сынып оқушыларында көшбасшылық қасиеттердің қалып-

Балалар тобын бақылау ұжымда нағыз көшбасшы кім екенін анық көрсетеді. Бұл, әдетте, қоғамдық тапсырмаларды орындайтын, мұғалім тағайындаған еңбекқор оқушы емес, ол бейресми көшбасшы, қоршаған орта жасырын түрде таңдаған, яғни айқын көшбасшылық қасиеттері бар бала – сенетін білдіретін адам.

Наставник действует по-другому. Он напрямую передает детям знания, делится опытом, дает советы, рассказывает о частых ошибках и как их избежать.

Быть первым: развитие лидерских качеств у детей и подростков. Формирование лидерских качеств у младших школьников – одна из воспитательных целей современного образования. Задатки лидера определяются еще в раннем дошкольном возрасте. Но как распознать истинно лидерские качества, а не склонность к манипулированию, эгоизм, банальное непослушание?

Развитие лидерских качеств у детей начинается с 1,5–2 лет. Фундамент характера закладывается в семье на основе родительского примера. Система домашней педагогики должна строиться на общепринятых канонах возрастной психологии. Прививать желание быть первым малышу необходимо не в целях воспитания выскочки, формирования социального руководителя с завышенной самооценкой. Развитие лидерских качеств у детей дошкольного возраста ориентировано, в первую очередь, на формирование и развитие таких качеств, как:

- справедливость;
- ответственность;
- преодоление жизненных трудностей;
- умение ставить цели и находить пути их достижения;
- чувство коллективизма, взаимопомощи и т. д.

Развитие лидерских качеств у **детей дошкольного возраста** основывается на **стимуляции нейродейтельности**, причем не только левого полушария (отвечающего за интеллект), но и правого, от активности которого зависит эмоциональность.

Формирование лидерских качеств у **младших школьников** происходит с ориентацией на последующую самореализацию ребенка в коллективе. Опытные педагоги с помощью психологических диагностик безошибочно определяют как слабые, так и сильные стороны характера ребенка, поэтому дальнейшее развитие будет происходить по индивидуальной программе, но обязательно в микросоциуме, в ходе увлекательных занятий с элементами игровой деятельности.

У **учащихся средних и старших классов** активно идет процесс социализации, что проявляется в их вовле-

Наблюдения за группами детей четко показывают, кто в коллективе настоящий лидер. И это, как правило, не исполняющий общественные поручения прилежный ученик, назначенный на должность учителем, а лидер неформальный, негласно выбранный окружением, т. е. ребенок с явно выраженными лидерскими качествами – тот, кому доверяют.

тасуы баланың ұжымда өзін-өзі жүзеге асыруына бағытталған. Тәжірибелі мұғалімдер психологиялық диагностиканың көмегімен баланың мінезінің әлсіз және күшті жақтарын дәл анықтайды, сондықтан одан әрі даму жеке бағдарлама бойынша жүреді, бірақ міндетті түрде микросоциумда, ойын әрекетінің элементтері бар қызықты сабақтар барысында болады.

Орта және жоғары сынып оқушыларында әлеуметтену процесі белсенді жүреді, бұл олардың сынып пен мектептің қоғамдық өміріне қатысуынан көрінеді:

- ✓ оқушылардың өзін-өзі басқаруын ұйымдастыру;
- ✓ мектеп парламентін құру;
- ✓ волонтерлік қызмет (қарттарға, соғыс және еңбек ардагерлеріне, мүгедектерге, балалар үйлерінің, интернаттардың тәрбиеленушілеріне және т. б. көмек);
- ✓ мектеп үй-жайларын, мектеп жанындағы аумақты жинау және абаттандыру;
- ✓ жарыстарға, конкурстарға, концерттерге, акцияларға, оның ішінде қайырымдылық шараларына қатысу;
- ✓ жобалау-зерттеу қызметі;
- ✓ мектеп журналдарын, қабырға газеттерін шығару;
- ✓ мектеп сайтына және оның әлеуметтік желілердегі парақшаларына материалдар дайындау;

чении в общественную жизнь класса и школы:

- ✓ организация ученического самоуправления;
- ✓ создание школьного парламента;
- ✓ волонтерство (помощь пожилым людям, ветеранам войны и труда, инвалидам, воспитанникам детских домов, интернатов и т. д.);
- ✓ уборка и благоустройство помещений школы, пришкольной территории;
- ✓ участие в соревнованиях, конкурсах, концертах, акциях, в том числе благотворительных;
- ✓ проектно-исследовательская деятельность;
- ✓ выпуск школьных журналов, стенгазет;
- ✓ подготовка материалов для сайта школы и ее страниц в социальных сетях;
- ✓ организация экскурсий, походов, посещение театров, выставок, музеев и т. д.;
- ✓ социальное партнерство и др.

Выявление лидеров – важнейший фактор социализации детей и подростков, позволяющий эффективно решать сложные педагогические задачи, закладывать основы развития школы будущего.

Көшбасшыларды анықтау – күрделі педагогикалық міндеттерді тиімді шешуге, болашақ мектебін дамытудың негізін қалауға мүмкіндік беретін балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтендірудің маңызды факторы.

Лидерские качества у детей школьного возраста особенно ярко проявляются с 6–7 классов. С этого момента их необходимо привлекать к внутришкольной и общественной жизни.

*Пессимист желге шағымданады.
Оптимист бәрі өзгереді деп күтеді.
Көшбасшы желкендерді түзетеді...*

- ✓ жорықтарды ұйымдастыру, театрларға, көрмелерге, мұражайларға бару және т. б.;
 - ✓ әлеуметтік серіктестік және т. б.
- Мектеп жасындағы балалардағы көшбасшылық қасиеттер әсіресе 6–7 сыныптардан бастап айқын көрінеді. Осы сәттен бастап оларды мектепішілік және қоғамдық өмірге тарту қажет.

Мектеп парламентінің бірыңғай тәрбие бағдарламасы мен тұжырымдамасына сүйене отырып, біздің педагогтер оқушылардың жеке және шығармашылық әлеуетін ашады, түрлі іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу арқылы олардың көшбасшылық қасиеттерін анықтайды.

Опираясь на единую воспитательную программу и концепцию школьного парламента, наши педагоги раскрывают личностный и творческий потенциал учащихся, выявляют их лидерские качества через организацию и проведение различных мероприятий.

- «Төрт тоқсан-төрт өнер»;
- «9 месяцев – 9 мероприятий»;
- Детско-юношеская организация «Жас Ұлан»;
- добровольный школьный клуб «Адал Ұрпақ»;
- Совет мальчиков и девочек;
- волонтерское движение;
- тренинги;
- национальные игры;
- дебаты;
- челленджи;
- конкурсы, концерты и т. д.

«Төрттен тоқсан-төрт өнер»;

- «9 ай – 9 іс-шара»;
- «Жас Ұлан балалар-жасөспірімдер ұйымы»;
- «Адал Ұрпақ» ерікті мектеп клубы;
- Ұлдар мен қыздар кеңесі;
- еріктілер қозғалысы;
- тренингтер;
- ұлттық ойындар;
- пікірсайыс;
- челленджер;
- конкурстар,
- концерттер және т. б.

Көшбасшы міндетті түрде керемет істер жасайтын адам емес. Ол адамдарды үлкен істер жасауға шақыратын адам.

Көшбасшылық тәрбие және оқытумен тығыз байланысты, яғни отбасы мен мектепте көшбасшы болып қалыптасады...

Бүгінгі таңда әлем бетбұрыс кезеңінен өтіп жатыр, ал өзгеруге дайын және қабілетті адам, белсенді әрекет ететін, алға және тек алға ұмтылатын адам көшбасшы болады...

*Пессимист жалуется на ветер.
Оптимист ожидает, что все изменится.
Лидер расправляет паруса...*

Лидер – это не обязательно тот, кто делает великие дела. Он тот, кто побуждает людей совершать великие дела.

Лидерство тесно связано с воспитанием и обучением, а значит, лидерами становятся в семье и школе...

Сегодня мир проходит через переломный этап, и лидером станет тот, кто готов и способен к изменениям, тот, кто активно действует, идет вперед и только вперед...

РЕТРОДАН КЕЙІНГІ МОДЕРН: ҰРПАҚТАН-ҰРПАҚҚА

Жастар кәріліктің не екенін білмеуі мүмкін.
Бірақ ересектердің жас болу дегенді
ұмытып кетуі өкінішті...

Джоан Кэтлин Роулинг,
британдық жазушы,
Гарри Поттер туралы кітаптар
сериясының авторы

Молодежь может не знать,
что такое старость.
Но как же жалко взрослых людей,
которые забыли, что значит
быть молодым...

Джоан Кэтлин Роулинг,
британская писательница,
автор серии книг о Гарри Поттере

МОДЕРН ЗА РЕТРО: ПОКОЛЕНИЕ ЗА ПОКОЛЕНИЕМ

Е. М. Песина,
редактор,
«Өркен» балалардың
әл-ауқатын арттыру ұлттық
ғылыми-практикалық институты,
Алматы қ.

Е. М. Песина,
редактор,
Национальный
научно-практический
институт благополучия
детей «Өркен»,
г. Алматы

Ұрпақ дегеніміз не? Олар бір тарихи дәуірде дүниеге келген адамдар: олар шамамен бір жаста болған кезде бірдей тарихи оқиғалар мен әлеуметтік үрдістерге тап болады. Олардың тәжірибесі, ортақ сенімдері және мінез-құлық үлгілері ұқсас. Бір ұрпақ шамамен 20–24 жылға созылады.

Ұрпақтар теориясының негізін қалаушы – неміс философы **Карл Мангейм** (1893–1947). Ол өзінің «*Das Problem der Generationen*» мақаласында ұрпақтардың өзгеруінің 15–20 жылдық циклі туралы айтып, **әлеуметтік орналасу** ұғымын жас ерекшеліктеріне қарай топтардың пайда болу факторы ретінде енгізді.

1991 жылы, Мангеймнен бөлек, ұрпақтар теориясын Уильям Штраус пен Нил Хауф «Поколения» кітабында сипаттаған. 1997 жылы олар «Четвертое превращение: американское пророчество» кітабын басып шығарды, американдық тарихтағы қайталанатын мінез-құлық үлгілері мысалында ұрпақ ауысымының циклдік сипатын көрсетті. 2000 жылы олар «Восхождение поколения миллениума: следующее великое поколение» атты еңбегін жариялады, онда нәлдік ұрпақтың (1982–2003 ж.т.) ұрпақтық үрдістерін зерттеп, жасөспірімдер мен жастардың жастық ұғымын қалай қайта қарайтынын көрсетті: олардың ата-аналарының пессимизмі мен иеліктен шығуы оптимизм мен белсенді өмірлік ұстанымға ие болды...

Ұрпақтар теориясының зерттеушілері ұрпақ құндылықтарының қалыптасуына әсер ететін төрт факторды анықтайды.

Что такое **поколение**? Это люди, которые родились в одну историческую эпоху: они сталкиваются с одинаковыми историческими событиями и социальными веяниями, находясь примерно в одном и том же возрасте. У них схожий опыт, общие убеждения и модели поведения. Одно поколение длится примерно 20–24 года.

Родоначальник теории поколений – немецкий философ **Карл Мангейм** (1893–1947). В своей статье «*Das Problem der Generationen*» он рассказал о 15–20-летнем цикле смены поколений и ввел понятие **социальное местоположение** как фактор формирования групп по возрастному признаку.

В 1991 г. независимо от Мангейма теория поколений была описана Уильямом Штраусом и Нилом Хауфом в книге «Поколения». В 1997 г. они издали книгу «Четвертое превращение: американское пророчество», описав цикличность смены поколений на примере повторяющихся моделей поведения в американской истории. В 2000 г. опубликовали работу «Восхождение поколения миллениума: следующее великое поколение», в которой исследовали поколенческие тренды взрослого поколения нулевых (1982–2003 годов рождения), показав, как подростки и молодые люди пересматривают понятие **молодость**: на смену пессимизму и отчужденности их ро-

Поколенческие ценности формируются в возрасте от 2–4 до 10–12 лет, но отследить их можно после 18, когда личность человека сформировалась.

Ұрпақтық құндылықтар 2–4 жастан 10–12 жасқа дейін қалыптасады, бірақ оларды 18-ден кейін, адамның жеке басы қалыптасқан кезде байқауға болады.

1. *Әлеуметтік-педагогикалық факторлар.* Белгілі бір ұрпақтардың құндылықтар жүйесінің қалыптасуына әсер ететін барлық факторлар, ең алдымен, әлеуметтік-педагогикалық мәнге ие, өйткені олар баланың өзіндік тұжырымдамасын қалыптастыру кезеңінен бастап жасөспірім кезеңіне дейін жеке тұлғаны тәрбиелеу жүйесіне тікелей қатысады.

2. *Оқыту триггерлері (факторлар).* Ұрпақтық құндылықтардың қалыптасуы ата-аналардың, мұғалімдердің, жақын ортадағы адамдардың әсерінен болады, олардан бала қоршаған әлем туралы ақпарат алады, білім, дағдылар алады.

3. *Ақпараттық триггерлер (факторлар)* – қоғамда таратылатын және балаға қолжетімді болатын ақпарат.

4. *Тапшылық триггерлері (факторлары)* – қалыптастырушы ұрпақ өкілдерінің тапшылығында болған нәрсе.

дителей приходят оптимизм и активная жизненная позиция...

Исследователи теории поколений выделяют четыре фактора, влияющие на формирование поколенческих ценностей.

1. *Социально-педагогические факторы.* Все факторы влияния на формирование системы ценностей тех или иных поколений имеют в первую очередь социально-педагогическое значение, так как непосредственно участвуют в системе воспитания индивидуума с периода формирования Я-концепции ребенка до начала подросткового возраста.

2. *Обучающие триггеры (факторы).* Формирование поколенческих ценностей происходит под воздействием родителей, педагогов, людей ближнего окружения, от которых ребенок получает информацию об окружающем мире, приобретает знания, умения и навыки.

3. *Информационные триггеры (факторы)* – информация, которая транслируется в обществе и становится доступной для ребенка.

4. *Триггеры (факторы) дефицита* – то, что было в дефиците у представителей формирующего поколения.

ПОКОЛЕНИЯ XX – НАЧАЛА XXI В.

✓ **Поколение героев** – представители первого поколения, родившиеся в 1903–1923 гг. Их систему ценностей сформировали исторические события начала века: революции, Первая мировая война, индустриализация, создание Советского государства. Этим людям были присущи трудолюбие, семейственность, бесстрашие, целеустремленность, фанатическая преданность идеи, романтичность, ответственность.

✓ **Молчаливое поколение** – люди 1924–1943 годов рождения, у которых сформировались свои ценностно-ориентационные особенности: законопослушность, чинопочитание, терпеливость, ответственность, трепетное отношение к исполнению своих обязанностей. Это все стало возможным благодаря тяжелым историческим событиям: репрессии периода сталинизма, Вторая мировая война, восстановление разрушенного войной хозяйства.

XX ҰРПАҚ – XXI ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ

✓ **Батырлар ұрпағы** –

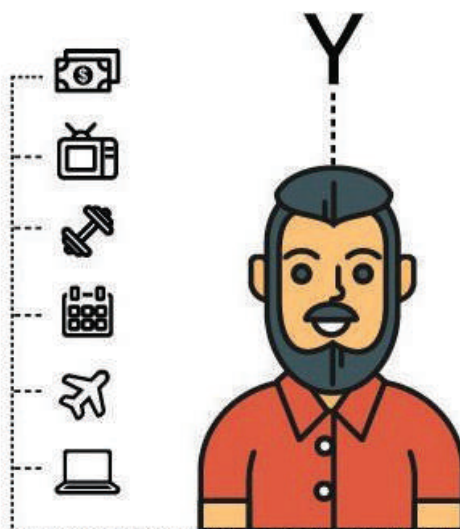
1903–1923 жылдары туылған бірінші ұрпақ өкілдері. Олардың құндылықтар жүйесін ғасырдың басындағы тарихи оқиғаларды қалыптастырды: революция, бірінші дүниежүзілік соғыс, индустрияландыру, Кеңес мемлекетінің құрылуы. Бұл адамдарға еңбекқорлық, отбасы, батылдық, мақсатқа ұмтылыс, идеяға фанатикалық берілгендік, романтика, жауапкершілік тән болды.

✓ **Үнсіз ұрпақ** – 1924–1943 жылы туған адамдар, олар өздерінің құндылық-бағдарлық ерекшеліктерін қалыптастырды: заңға бағыну, шенге құрмет көрсету, шыдамдылық, жауапкершілік, өз міндеттерін орындауға құрметпен қарау. Мұның бәрі ауыр тарихи оқиғалардың арқасында мүмкін болды: сталинизм кезеңіндегі репрессия, Екінші дүниежүзілік соғыс, соғыстан қираған экономиканы қалпына келтіру.

✓ **Бэби-бумерлер** – 1946 жылдан 1964 жылға дейін туылған адамдар. Бұл атау Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі әлемде бала туудың өсуіне байланысты. Оларға оптимизм, позитивизм, ұжымшылдық және командалық рух, үнемі білім алу және дамыту қажеттілігі, мәңгілік жастыққа табыну тән. Бұлар тәуелсіз прагматиктер, әрдайым өзгеруге және жаңа нәрсені игеруге дайын, ақпаратты мұқият жинап, пысықтайды.

✓ **X ұрпағы (икс)** – 1964–1984 жылдары туылған адамдар, олардың құндылықтар жүйесінің қалыптасуына қырғи қабақ соғыстың, қайта құрудың, есірткі мен ЖҚТБ-ның таралуының, Ауғанстандағы соғыстың әсері болды. Оларға тән қасиеттер: өзін-өзі тануға деген ұмтылыс, әлеуметтік мәселелерді шешуге құлықсыздық, салыстырмалы түрде жоғары материалдық жағдай «икстерге» өздеріне ұнайтын іспен айналысуға, көп оқуға және өзін-өзі тәрбиелеуге, саяхаттауға, хоббиге ие болуға мүмкіндік береді. X буынының өкілдері басқаларға қарағанда депрессияға жиі ұшырайды, эмоционалды түрде сезімдердің шынайылығына, достық және отбасылық қатынастардағы тұрақтылыққа ұмтылады, жақындары үшін жауапкершілікті тіпті өз мүдделеріне зиян келтірсе де, өз мойнына алуға дайын.

Поколение Y

с 1985 по 2000

Поколение Z

с 2000 по настоящее время

✓ **Бэби-бумеры** – люди, родившиеся с 1946 по 1964 г. Название связано со всплеском рождаемости в мире после Второй мировой войны. Характеризуются оптимизмом, позитивизмом, коллективизмом и командным духом, культом вечной молодости с постоянной потребностью обучаться и развиваться. Это независимые прагматики, всегда готовые к изменениям и освоению нового, тщательно собирающие и прорабатывающие информацию.

✓ **Поколение X (икс)** – люди, рожденные в 1964–1984 гг., формирование системы ценностей которых происходило под влиянием холодной войны, начала перестройки, распространения наркотиков и СПИДА, войны в Афганистане. Характерные качества: стремление познать самого себя, нежелание решать общественные проблемы, относительно высокое материальное положение позволяет «иксам» заниматься делом, которое по душе, много учиться и заниматься самообразованием, путешествовать, иметь хобби. Представители поколения X чаще других подвержены депрессиям, в эмоциональном плане стремятся к искренности чувств, постоянству в дружеских и семейных отношениях, готовы взять на себя ответственность за ближнего даже в ущерб своим собственным интересам.

Бүгінгі таңда жас, физикалық, психологиялық, эмоционалдық және интеллектуалдық ерекшеліктерге байланысты Z ұрпағының өкілдері әлеуметтік-қоғамдық өмірде ең көп сұранысқа ие. Бұл адамдар шынайы өмірдегі қарым-қатынас, нақты тәжірибе, өз ойлары мен эмоцияларын білдіру қажеттілігін өткір сезінеді, оларға сақтық, автономдық, бейтаныс адамдармен қарым-қатынастан қорқу (әлеуметтік фобия), қауіпсіздікке деген ұмтылыс және т.б. тән.

Y ұрпағы (миллениалдар) – 1982 жылдан 2003 жылға дейін дүниеге келген олардың құндылықтар жүйесінің қалыптасуына КСРО-ның ыдырауы, мемлекеттік шекаралардың ашылуы, ұялы байланыстың, интернеттің және дербес компьютерлердің пайда болуы әсер етті.

XXI ғасыр ұрпағы – Z ұрпағы – бұл біздің идеяларымыздан түбегейлі ерекшеленетін цифрлық ұрпақ. Қазіргі уақытта Z-ке қатысты жауаптардан гөрі сұрақтар көп.

Зумерлер – бұл 1997 жылдан 2012 жылға дейін туылған адамдар, оларды цифрлық аборигендер деп те атайды: оларға туылғаннан бастап интернет пен цифрлық технологиялар қолжетімді.

✓ **Поколение Y (миллениалы)** – родившиеся с 1982 по 2003 г. На формирование их системы ценностей повлияли распад СССР, открытие государственных границ, появление сотовой связи, интернета и персональных компьютеров.

✓ **Поколение XXI в. – поколение Z** – цифровое поколение, которое кардинальным образом отличается от наших о нем представлений. В настоящее время в отношении Z больше вопросов, чем ответов.

Поколение Альфа (2010–2024 гг.) – дети, судьбу которых во многом определяют интернет и гаджеты: смартфоны и планшеты стали их постоянными спутниками, каждый четвертый ребенок имеет планшет уже в возрасте 3–4 лет, каждый третий – в 5–7, а в 8–11 – каждый второй. Этим детей отличает высокая адаптивность, они быстро приспосабливаются к разным ситуациям, у них высокая степень эрудиции благодаря просмотру многочисленных блогов и YouTube-каналов, много знают о своих социальных правах, более уверены в себе, не боятся проявлять инициативу, высказывать свое мнение, у них меньше ограничивающих установок. При этом постоянное нахождение в соцсетях может приводить к проблемам с самооценкой и социальным давлением, что делает представителей поколения Альфа потенциально более уязвимыми к психологическим проблемам.

Представители поколения Z знакомятся со смарт-устройствами раньше, чем начинают ходить, а осваивают их раньше, чем обучаются чтению. Отсюда и ярко выраженное желание домоводства: дома безопасно, есть еда, интернет, доступ к онлайн-играм, возможность подзарядить свой гаджет, избежать лишней офлайн-коммуникации и др. Предпочитаемый способ общения со сверстниками – социальные сети и мессенджеры. Практически все свои коммуникации Z осуществляют виртуально, так как в цифровой среде они чувствуют себя гораздо увереннее, чем реальном мире. Они испытывают трудности в установлении прямого контакта с окружающими, погружаются в себя, защищаясь от проблем современного образа жизни.

Кроме того, в виртуальном мире, в игре, где представители Z проводят

Альфа ұрпағы (2010–2024) – тағдырын көбінесе интернет пен гаджеттер анықтайтын балалар: смартфондар мен планшеттер олардың тұрақты серіктеріне айналды, олардың әрбір төртінші баласы 3–4 жасында планшетке ие, әрбір үшіншісі 5–7, ал 8–11 – дәрібір екіншісі. Бұл балалар жоғары бейімділікпен ерекшеленеді, олар әртүрлі жағдайларға тез бейімделеді, көптеген блогтар мен YouTube арналарын көрудің арқасында жоғары эрудицияға ие, өздерінің әлеуметтік құқықтары туралы көп біледі, өздеріне сенімді, бастама көтеруден, өз пікірлерін айтудан қорықпайды, шектеулі көзқарастары аз. Сонымен қатар, әлеуметтік желілерде үнемі болу өзін-өзі бағалау және әлеуметтік қысым проблемаларына әкелуі мүмкін, бұл Альфа ұрпағының өкілдерін психологиялық проблемаларға осал етеді.

Z буынының өкілдері смарт құрылғылармен жүре бастағанға дейін танысады және оларды оқуды үйренуден бұрын меңгереді. Демек, үйде отыруға деген айқын тілек: үйде қауіпсіз, тамақ, интернет бар, онлайн ойындар қолжетімді, гаджетті қайта қуаттау мүмкіндігі бар, артық офлайн-байланыстан аулақ болу және т.б. Құрдастарымен қарым-қатынас жасаудың қолайлы тәсілі – әлеуметтік желілер мен месенджерлер. Z коммуникацияларының барлығы дерлік виртуалды түрде жүзеге асырылады, өйткені цифрлық ортада олар өздерін нақты әлемге қарағанда әлдеқайда сенімді сезінеді. Олар айналасындағылармен тікелей байланыс орнатуда қиындықтарға тап болады, өздерін қазіргі өмір салтының проблемаларынан қорғай отырып, өздеріне үніледі.

Сонымен қатар, виртуалды әлемде, Z өкілдері өмірінің көп бөлігін өткізетін ойында нақты әлемге қарағанда сәтті болу оңайырақ. Бұл теріс тенденцияларды қалыптастырады: оқуда айтарлықтай күш жұмсамау, мамандық таңдауға деген ұмтылыстың болмауы, тұтынуға бағдарлану, индивидуализм.

Миллениумдер ұрпағының өкілдері сияқты, Z – өкілдерінің әлеуметтік желілерде достары өте көп, бірақ нақты әлемде аз мөлшерде...

Z буыны еңбек нарығына шығады: олар қандай әлем салады? Еңбек және әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметінше, 2030 жылға

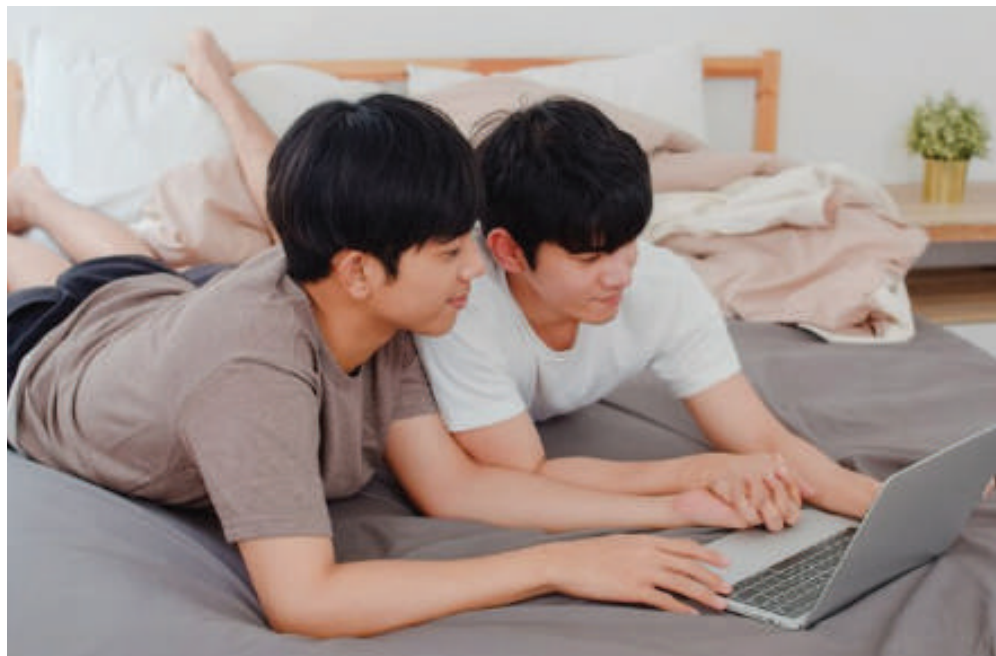
*Сегодня в силу возрастных, физических, психологических, эмоциональных и интеллектуальных особенностей наиболее востребованы в социально-общественной жизни **представители поколения Z**. Эти люди остро испытывают потребность живого общения, реальной практики, выражения своих мыслей и эмоций, им присущи осторожность, автономность, страх перед коммуникацией с незнакомыми людьми (социофобия), стремление к безопасности и т. д.*

большую часть жизни, успешным быть значительно легче, чем в реальном мире. Это формирует не совсем здоровые тенденции: не прикладывать значительных усилий в учебе, отсутствие стремления выбрать профессию, ориентация на потребление, индивидуализм.

Как и у представителей поколения Миллениумов, у Z очень много друзей в социальных сетях, а вот в реальном мире – небольшое количество...

Зумеры – это люди, родившиеся с 1997 по 2012 г. Их также называют **цифровыми аборигенами**: это дети, у которых с рождения был доступ к интернету и цифровым технологиям.

қарай Қазақстандағы жұмыс күшінің 37%-ы **Z** буыны – **зумерлер** деп аталатын адамдар болады. Сарапшылардың пікірінше, зумерлердің қажеттіліктеріне бейімделе алмайтын компаниялар жай жоғалып кетеді.

Z Generation дегеніміз не? Ол әлемге қандай тосынсыйлар дайындайды?

Жанжалшылдар мен конформистер ме, әлде еркін креатившілер ме? Зумерлер ұрпағы қандай ғана сипаттамаларға ие болмады: инфантильді жанжалшылдар, аға буынның беделін мойындамайтын, тәуелсіз өмірге мүлдем бейімделмеген, смартфонға қоныстанған және барлық сұрақтарға жедел жауап беретін және т.б. Зумерлер ұрпағының негізгі құндылықтары – **еркіндік пен жайлылық**. Бұл икемді жұмыс кестесі үшін қаржылық жеңілдіктерге баруға дайын ұрпақ, олар үшін кәсіби және жеке өмір арасындағы тепе-теңдік маңызды. Оларға барлық таланттарын ашуға және жарқын сезімдерге ие болуға мүмкіндік беретін орта қажет. Олар кәсіпкер, көпшілігі өздерінің шағын бизнесін қалайды (немесе қазірдің өзінде бар), әдетте элеуметтік желілерде немесе маркетингте, нәсілдік және жыныстық ерекшеліктерге төзімді, оңай оқытылады, өзгерістерге тез бейімделеді. Z ұрпағының үздік өкілдерінің элеуметтік жауапкершілігі мен азаматтық борышы жақсы дамыған: олардың көпшілігі жоғары оқу орындарында волонтерлік тәжірибеден өтті, олар өз елінде және

Поколение Z выходит на рынок труда: какой мир они построят? По данным Министерства труда и социальной защиты, к 2030 г. 37% рабочей силы в Казахстане будут представлять люди **поколения Z** – так называемые **зумеры**. Как утверждают специалисты, те компании, которые не смогут подстроиться под потребности зумеров, просто исчезнут.

Что такое *Generation Z*? Какие сюрпризы оно готовит миру?

Скандалисты и конформисты или свободные креативщики? Каких только характеристик не удостоилось поколение зумеров: инфантильные скандалисты, плохо идущие на компромиссы, не признающие авторитет старшего поколения, совершенно не приспособленные к самостоятельной жизни, которыми руководит некий коллективный разум, поселившийся в смартфоне и дающий моментальные ответы на все вопросы и т. п. Главные ценности поколения зумеров – **свобода и комфорт**. Это то поколение, которое готово идти на финансовые уступки ради гибкого рабочего графика, им важен баланс между профессиональной и личной жизнью. Им нужна та среда, которая даст возможность раскрыть все свои таланты и получить яркие ощущения. Они предприимчивы, большинство хотят (или уже имеют) свой небольшой бизнес, как правило, в соцсетях или на маркетплейсе, терпимы к расовым и сексуальным особенностям, легко обучаемы, быстро приспосабливаются к переменам. У лучших представителей поколения Z хорошо развиты социальная ответственность и гражданский долг: многие из них прошли в вузах практику волонтерства и хотят, чтобы жизнь в их стране и мире действительно стала лучше. Это своеобразная «политика малых дел», способ гражданского участия, появившийся в XXI в.

Некоторые зумеры ставят превыше всего профессиональное развитие. Рост личных компетенций для многих из них даже выше, чем создание семьи. Они предпочитают того работодателя, который обеспечит им это развитие. Но если вдруг они поймут, что ради профессионального роста им придется сменить место работы, они сделают это без колебаний.

Старшее поколение осуждает зумеров за слабые фундаментальные зна-

әлемде өмір шынымен жақсарғанын қалайды. Бұл «шағын істер саясатының» бір түрі, XXI ғасырда пайда болған азаматтық қатысу тәсілі.

Кейбір зумерлер бәрінен кәсіби дамуды бәрінен жоғары қояды. Олардың көпшілігі үшін жеке құзыреттіліктің өсуі отбасын құрудан да жоғары. Олар осы дамуды қамтамасыз ететін жұмыс берушіні қалайды. Бірақ егер олар кенеттен кәсіби өсу үшін жұмыс орнын ауыстыруға тура келетінін түсінсе, олар мұны еш ойланбастан жасайды.

Аға буын зумерлерді әлсіз іргелі білімі үшін айыптайды. Жастар Орталық Азия елдері астаналарының аттарын білмеуі мүмкін және олардың көзқарасы бойынша бұл өте қисынды: желіде бір секунд ішінде табылған кезде неге көптеген ақпаратты басыңызда ұстау керек! Бұл баланы қолында калькулятор болған кезде бағанмен санауға үйрету сияқты.

Зумерлер үшін ынталандыру өте маңызды, өйткені олар жас кезінен бастап өмір бойы лайк, смайлик және эмодзи әлемінде өмір сүреді. Өмірінің соңына дейін олардың жетістіктері мен табыстарын айналасындағылар лайықты атап өтуі маңызды болады...

Бүгінде әлемде болып жатқан процестердің жылдамдығы үнемі өсіп келеді. Футурологтар мен әлеуметтанушылардың болжауынша, қазіргі адамдар алдағы 10 жылда адамзат мыңдаған жылдар бойы бастан өткерген көптеген өзгерістерге тап болады. Бір қарағанда, бұл өте батыл мәлімдеме сияқты көрінуі мүмкін, бірақ жаңа технологиялардың қаншалықты жылдам дамып, пайда болатынын, есептеу қуатының қалай өсетінін қарастырсақ, бұл өзгерістердің барлығы қазіргі әлемде өмір сүретін адамдардың ұрпақтарына тікелей әсер ететіні анық.

ния. Молодые люди могут не знать названия столиц Центральной Азии, и, с их точки зрения, это вполне логично: зачем держать кучу информации в голове, когда ее за долю секунды можно найти в сети! Это все равно, что учить ребенка считать столбиком, когда под рукой есть калькулятор.

Для зумеров очень важны поощрения, ведь всю свою жизнь, начиная с малолетнего возраста, они живут в мире лайков, смайликов и эмодзи. И всю оставшуюся жизнь им будет важно, чтобы их успехи и достижения были достойно отмечены окружающими...

Скорость процессов, происходящих сегодня в мире, постоянно растет. По прогнозам футурологов и социологов, современным людям в ближайшие 10 лет предстоит пережить столько же изменений, сколько человечество пережило за тысячи лет. На первый взгляд это может показаться достаточно смелым утверждением, но, если посмотреть, с какой скоростью развиваются и появляются новые технологии, как растут вычислительные мощности, становится очевидно, что все эти изменения напрямую влияют на поколения людей, которые живут в сегодняшнем мире.

ЗЫМЫРАП ӨТІП БАРА ЖАТҚАН УАҚЫТ... ЖАС ДАҒДАРЫСТАРЫ

БЫСТРОТЕЧНЫЙ ВРЕМЕНИ БЕГ... ВОЗРАСТНЫЕ КРИЗИСЫ

Әр адамның өмірі – бұл өз кейіпкерлері және образдары бар, ешқашан және еш жерде қайталанбайтын әңгіме, ертегі, өз роман. Бірақ әдебиет тарихшылары мен сыншылар барлық уақыттағы әдебиетте тек тоғыз түрлі сюжет бар деп мәлімдейді. Бүкіл әлем әдебиеті өзінің барлық әсемдігі және алуан түрлілігі көрініс табатын осы тоғыз сюжеттің тақырыбындағы вариациялар...

Бұл солай ма, жоқ па, белгісіз. Бірақ әдебиет өмірдің айнасы ретінде ғана емес, сонымен бірге адам өмірі де қандай да бір заңдылықтарға бағынады дегенмен келіспеу қиын.

Жизнь каждого человека – это рассказ, повесть, роман со своими героями и обстоятельствами, никогда и нигде в точности не повторяющимися. Но вот историки литературы и критики утверждают, что в литературе всех времен есть всего девять принципиально различных сюжетов. И вся мировая литература во всем ее блеске, великолепии и многообразии – вариации на тему этих девяти сюжетов...

Так ли это, не так, бог весть. Но трудно спорить с тем, что неким, вполне уловимым закономерностям подчиняется не только литература как зеркало жизни, но и сама человеческая жизнь.

Адам өмірінің осы жолын қазіргі психология тұрғысынан қарастырып көрейік.

Адам дүниеге келгенде «tabula rasa» емес. Оның 9 айлық жатырышылық дамуы және ата-бабаларының генетика деңгейінде үйренген филогенетикалық тәжірибесі бар. Жаңа туған нәресте анасы мен әкесінің дауысы ажырата алады (егер әкесі жүктілік кезінде анасымен жиі сөйлесетін болса), әуендер мен музаканы таниды, тәттіні ащыдан, жұмсақ нәрсені қатты және суықтан ажыратады, адамның бет-әлпетін таниды (бұл қалай және неге болатынын әлі ешкім анықтаған жоқ, бірақ факт анықталды), иістерді сезінеді (өзінің және анасының).

0–6 ай. Басты мақсат пен міндет – әлем маған қуанатынына көз жеткізу. Негізгі тілектер – махаббат пен жайлылық. Ақпарат алу арналары визуалды және аудиалды. Сыйлықтар: жарқын, үлкен ойыншықтар, ұлттық нақыштағы әуендер жазылған кассеталар немесе дискілер. Балалардың кез келген заттары (киім, аяқ киім, гигиена құралдары және т.б.) – ата-аналарға арналған сыйлықтар. Баланы тәрбиелеу және дамыту туралы кітаптар ең жақсы сыйлықтар. Кез келген кітаптан пайдалы ақпарат алуға болады.

Жаңа туған нәресте дағдарысы. Баланың дүниеге келуін ең алғашқы жас дағдарысы деп санауға болады. Ана құрсағында ол жылулықты, жайлылық пен қауіпсіздікті сезінеді, оған өздігінен тамақтанудың, тыныс алудың қажеті жоқ. Сосын ол дүниеге келеді: нәресте суық әлемде болады, онда ол көптеген әрекеттерді өз бетінше орындауы керек: тыныс алу, тамақ ішу, ересектердің назарын өз қажеттіліктеріне аудару. Бірақ ең бастысы – ол енді өзін қауіпсіз сезінбейді. Сондықтан жаңа туған нәресте онымен ең күшті байланысы бар адам – анасынан мүмкіндігінше көп көңіл бөлуді қажет етеді. Сәби кезінде тиісті назар аударылмаған бала көбінесе өзінің қауіпсіз емес екенін сезінеді.

3 жылдық дағдарыс (өзін-өзі сәйкестендіру). Келесі жас дағдарысы 3–4 жаста болады. Егер сіз өзіңіздің естеліктеріңізді зерттесеңіз, алғашқы естеліктер дәл осы жастан басталатынын білесіз. Осы кезеңде бала өзін, әлемді және ондағы орнын саналы түр-

На каждом жизненном этапе человек решает какие-то определенные задачи, ставит разные цели. Понятно, что цели 5-летнего малыша и 30-летнего мужчины будут различными, так же как и жизненные задачи 18-летней девушки и 60-летней матроны... Возраст не идеальный, но все-таки довольно надежный проводник по пути человеческой жизни.

Попробуем вкратце оглядеть этот путь с достаточно эклектичных позиций современной психологии.

Когда человек рождается, приходит в мир, он вовсе не есть табула раса (лат. *tabula rasa* – «чистая грифельная доска»), как полагали еще недавно. За его плечами 9 месяцев внутриутробного развития и весь генетически усвоенный филогенетический опыт далеких предков. Новорожденный ребенок отличается по голосу мать и отца (если отец часто разговаривал с матерью во время беременности), узнает мелодии и музыкальные произведения, которые часто слышал, еще будучи в животе у матери, отличает сладкое от горького, мягкое и пушистое от жесткого и холодного, знает очертания человеческого лица (пока еще никто не выяснил, каким образом и почему это происходит, но факт установлен), ощущает запахи (свой собственный и матери).

0–6 месяцев. Главная цель и задача – убедиться, что в мире мне рады. Главные желания – любовь и комфорт. Каналы поступления информации визуальный и аудиальный. Подарки: яркие, большие игрушки, кассеты или диски со спокойной, мелодичной народной музыкой. Любые детские вещи (одежда, обувь, средства гигиены и т. д.) – подарки для родителей. Очень хорошие подарки – книги про воспитание и развитие ребенка. Из любой книги можно извлечь квант полезной информации. Если их будет много, родители не впадут в педагогическое мракобесие...

Кризис новорожденности. Самым первым возрастным кризисом можно считать сам факт появления ребенка на свет. Находясь в материнской утробе, ему тепло, уютно, нет необходимости самостоятельно питаться, дышать, он ощущает безопасность. И вот после этого происходит его рождение: малыш оказывается в холодном мире, где ему приходится самостоятельно выполнять многие действия: дышать, принимать пищу, привлекать внимание взрослых к своим потребностям. Но самое

Әр өмірлік кезеңде адам белгілі бір міндеттерді шешеді, әртүрлі мақсаттар қояды. 5 жасар бала мен 30 жастағы ер адамның мақсаттары, сондай-ақ 18 жасар қыз бен 60 жастағы әйелдің өмірлік міндеттері әр түрлі болатыны түсінікті.

де зерттей бастайды. Оған әлемді өз бетінше зерттеуге, кедергі жасамауға, көмектесуге мүмкіндік беру маңызды. Көптеген ата-ана баланың назарын теледидарға немесе гаджеттерге аударады, тек кедергі жасамаса болды. Болашақта мұндай балалар компьютер мен телефондардан айырылмайды, өйткені олар үшін барлық жаңа нәрсе өмірдегі нәрселермен емес, тек осы заттармен байланысты болады.

7 жылдық дағдарыс (әлеуметтену). Бұл жаста бала мектепке барады. Оның әлеуметтенуі басталады, ол еркіндікке, оны басқаруға және қоғамда өз орнын алуға мүмкіндік алады. Қандай да бір себептермен өз ортасын өз бетінше таңдау мүмкіндігін жіберіп алған балалар болашақта жаңа байланыстар орнатуға және әлеуметтік мәселелерге кіруге тырысуда қиындықтарға тап болады.

Жасөспірімдер дағдарысы. Ең танымал дағдарыс – жасөспірім (13 жаста). Бұл жаста баланың ағзасында үлкен өзгерістер орын ала бастайды, оның денесі өзгереді, эмоциялары бір қалыпты болмайды. Егер осы уақытқа дейін ол ата-анасына деген сенімін қалыптастырса, өзін және әлемдегі орнын тануды үйренсе, онда дағдарыс өзіне де, ата-анасына да ауыртпалықсыз өтеді. Басқа жағдайда көптеген қиындықтарға тап болу мүмкін, мысалы, жасөспірімдер бүлігі, оны шешу үшін психологтерден көмек сұрау қажет болады.

Жасөспірімдер дағдарысы. Міне, адам 18 жасқа толады және оның өмірінде өз болашағын анықтау қажеттілігімен байланысты тағы бір дағдарыс бар: мамандық таңдау, жұмыс табу немесе жоғары оқу орнында оқуды жалғастыру. Бұл жаста тағы бір үлкен сынақ болады – ата-анадан бөліну. Адам өз проблемаларын өзіне сүйене отырып, өз бетінше шеше бастауы керек. Егер бөліну уақытында болмаса, онда мұндай адам ата-анасынан кет-

главное – он больше не ощущает себя в безопасности. Именно поэтому новорожденному требуется как можно больше внимания со стороны матери – человека с самой сильной связью с ним. Ребенок, не получивший должного внимания во младенчестве, в дальнейшей жизни часто будет чувствовать, что он не находится в безопасности.

Кризис 3 лет (самоидентификация). Следующий возрастной кризис наступает в 3–4 года. Если вы покопаетесь в своих воспоминаниях, то обнаружите, что самые первые воспоминания начинаются именно с этого возраста. В этот период ребенок начинает осознанное изучение самого себя, мира и своего места в нем. Важно дать ему возможность самостоятельно исследовать мир, не мешать, а помогать. Многие родители переключают внимание ребенка на телевизор или гаджеты, лишь бы не мешал. В будущем такие дети оказываются зациклены на компьютерах и телефонах, так как для них все новое связано только с этими предметами, а не с тем, что их окружает в реальной жизни.

Кризис 7 лет (социализация). В этом возрасте ребенок идет в школу. Начинается его социализация, он получает свободу, возможность распоряжаться ею и занять свое место в обществе. Те дети, которые по тем или иным причинам пропустили возможность самостоятельно выбрать свое окружение, в дальнейшем столкнутся с трудностями при попытках выстраивать новые контакты и вступать в социальные отношения.

Подростковый кризис. Самый известный кризис – подростковый (13 лет). В этом возрасте в организме ребенка начинают происходить колоссальные изменения, его тело меняется, эмоции скачут. Если до этого момента у него сформировалось доверие к родителям, он научился осознавать самого себя и свое место в мире, то кризис пройдет безболезненно как по отношению к нему самому, так и к родителям. В противном случае придется столкнуться со многими трудностями, такими как подростковый бунт, для решения которых необходимо будет обращаться за помощью к психологам.

Кризис юности. И вот человеку исполняется 18 лет, и в его жизни наступает очередной кризис, связанный с необходимостью определить свое будущее: выбрать профессию, найти работу или продолжить учебу в высшем учебном заведении. В этом возрасте предстоит еще одно се-

пейді, одан әрі олардан бөлініп, тәуелсіздік алу қиынға соғады.

30 жылдық дағдарыс. Келесі дағдарыс адамның 30 жасында болады. Оқу аяқталды, жұмыс табылды, өзін-өзі жүзеге асыру қарқынды жүріп жатыр. Енді алғаш рет артқа қарап, жүріп өткен жолды бағалауға, балалық шақ, жасөспірім және жастық шақтың қалай өткенін түсінуге, оның не істегенін көруге тырысуға болады.

Орта жастағы дағдарыс. Егер өткен жол қолайлы болса, онда орта жастағы дағдарысқа (45 жас) әрі қарай қорықпай кіруге болады. Бұл жаста адам өз жолын бағалау үшін қайтадан артқа қарайды. Егер бұрын бұл өз әлеуетін, оны іске асыруды бағалау болса, енді адам отбасы, балалары, олармен қарым-қатынасы, өмірде қандай жетістіктерге жеткені туралы ойлайды. Тағы да, егер бәрі жақсы болса, онда біз одан әрі қарай жүреміз, ал егер олай болмаса, онда мұндай ересек адам регрессияға ұшырап, қайтадан жастықты сезіну үшін, жастар сияқты әрекет ете бастайды, бұрын болған эмоциялар мен сезімдерге ұмтылады.

Кеш ересектік дағдарысы. Соңғы дағдарыс – бұл 60–65 жас. Бұл жаста адамдар зейнетке шығады, балалары туып-өскен үйінен кетеді, өздерінің бос уақытын қалай өткізуді ойластырады. Егер бұл нәтиже бермесе, жасын, денсаулығын және т. б. алға тартып, балаларының назарын өздеріне аудару үшін, түрлі амалдар жасайды.

Егер адам қандай да бір себептермен жас дағдарыстары және онымен байланысты проблемаларды өз бетінше шеше алмаса, дағдарысты жеңіп қана қоймай, болашақтағы дағдарыстарға дайындалуға көмектесетін мамандарға жүгіну керек.

Әзірлеген **А. Даулетқызы**,
тәжірибешіл психолог, «Өркен»
балалардың әл-ауқатын
арттыру ұлттық
ғылыми-практикалық институты,
Алматы қ.

рьезное испытание – *сепарация от родителей*. Человеку нужно начинать самостоятельно решать свои проблемы, опираясь исключительно на самого себя. Если сепарация не произойдет вовремя, то такой человек останется зациклен на родителях, ему будет труднее в дальнейшем отделиться от них и обрести независимость.

Кризис 30 лет. Следующий кризис настигнет человека в возрасте 30 лет. Учеба закончилась, работа найдена, полным ходом идет самореализация. Теперь можно впервые оглянуться назад и попробовать оценить пройденный путь, понять, как прошли детство, отрочество и юность, увидеть, чего он достиг.

Кризис среднего возраста. Если пройденный путь устраивает, то можно смело шагать дальше – во второй самый известный кризис – кризис среднего возраста (45 лет). В этом возрасте человек вновь оборачивается назад с целью оценить свой путь. Только если в прошлом это была оценка своего потенциала, его реализации, то теперь человек задумывается о семье, детях, своих отношениях с ними, о том, каких успехов в жизни он достиг. И вновь, если все устраивает, то идем дальше, а если нет, то такой взрослый может уйти в регрессию, начать вести себя как молодой, стремиться к эмоциям и ощущениям, которые были раньше, чтобы вновь почувствовать себя молодым.

Кризис поздней зрелости. Последним кризисом, который стоит выделить, является возраст 60–65 лет. В этом возрасте люди, как правило, выходят на пенсию, их дети покидают отчий дом, появляется много свободного времени, которое необходимо чем-то заполнить. Если это не получается, то теперь уже пожилые люди стремятся найти хоть какую-то отдушину в детях, любыми способами привлекая их внимание, манипулируя своим возрастом, здоровьем и т. д.

Если у человека по каким-то причинам не получается самостоятельно справиться с возрастными кризисами и связанными с ними проблемами, пройти их этапы, то необходимо обратиться за помощью к специалистам, которые помогут не только преодолеть имеющийся кризис, но и подготовиться к будущим.

Подготовлено **А. Даулетқызы**,
практикующий психолог,
Национальный научно-практический
институт благополучия детей «Өркен»,
г. Алматы

АТА-АНАЛАРДЫҢ ҚАНДАЙ ҚАТЕЛІКТЕРІ БАЛАЛАРДЫ ЖАЛҚАУ ЕТЕДІ?

«**Б**ұл қашан қыңқылдағанын қойып, іспен айналысады?!»

Бала ешкіммен сөйлеспейді, дауласады, ұрсысады, сабақ оқығысы келмейді, күні бойы телефонға қарап, блогерлердің видеоларын көреді. Жалқау, немқұрайлы, агрессивті.

Барлығы бұл үшін ананы кінәлайды...

Анасы баласын тәрбиелей алмайтындығын мойындайды. Басқалардың баласы анасын тыңдайды, айтқанын орындайды, ал менің балам неге ондай емес? Мүмкін, оны үйірмеге, секцияға беру керек шығар? Сонда гаджеттерге уақыты қалмайды, мүмкін тәртібі де жақсы болар...

Ананың мінсіз болғысы келеді. Айыптау мен сыннан қорқады. Балаға көбірек қысым жасайды: «Сабақ оқы! Жазуың өте нашар, отырып, қайта жаз! Не істеп жатырсың, бол тез! Ал, кім осылай жинайды?! Қолыңнан ештеңе келмейді!»

Осы сәтте баланың не ойлайтынын білесіз бе? «Мен не істесем де, анама ұнамайды. Онда тырысып қайтем? Мен ештеңеге қабілетті емеспін. Анам бәрін шешеді, ол қалай жақсы болатынын біледі...»

Нәтижесінде бала гаджеттерде толығымен кірісіп кетеді: ойындарда ол өзін көрсете және бәрін басқара алады. Содан кейін ол оқуды ұмытады, жаңа істерден бас тартады, ештеңеге қызығушылық танытпайды. Барлығын есіне салу, айту, гаджеттен ажырату керек. Ал ол жанжал шығарады, ашулана-

«**К**ак же бесит это нытье! Когда он уже встанет с дивана и займется делом?!»

Ребенок закрылся в себе, спорит, грызается, не хочет делать уроки или читать, целыми днями зависает в телефоне, смотрит тупые видео блогеров. Ленивый, апатичный, агрессивный.

Все винят в этом маму. Осуждают...

Мама понимает, что не справляется. Ну вот почему у всех тихий, послушный ребенок, а мой не такой? Наверно, надо отдать в какую-то секцию, кружок. Тогда на гаджеты времени не останется, может еще и дисциплине научат...

Мама боится быть неидеальной. Боится осуждения и критики. И все больше и больше давит на ребенка: «Садись за уроки! Пишешь отвратительно – переделывай! Что ты копаешься?! Давай быстрее! Ну кто так убирается?! Ничего сделать нормально не можешь!»

КАКИЕ ОШИБКИ РОДИТЕЛЕЙ ПРОВОЦИРУЮТ ДЕТСКУЮ ЛЕНЬ?

Самый важный шаг – научиться распознавать истинные причины скандального поведения ребенка.

ды. Егер бұрын 10 рет айту керек болса, енді 20 рет те аз...

Ана не істеу керектігін білмейді. Әдетінше балаға ұрысып, сынап, барлығын бақылайды. Барған сайын ашуланшақ болып, жүйкесі жұқарады...

Жабық шеңбер... оны қалай бұзуға болады?

Реніш, немқұрайлылық, жалқаулық, қызғаныш, ашуланшақтық - олардың тамырында ата-аналық бақылауға деген ашу жатыр. (Тамақ іштің бе? Не кидің? Сабақ оқыдың ба?), бастан өтпеген қайғы (Жылайтын нәрсені тапқан екенсің, бұл бар болғаны бес минуттық жұмыс, ал сен жарты сағат бойы жүрсің), қорқыныш (Соңғы рет анам мені ұрсып тастады, мен тағы да ештеңе істей алмаймын).

Бұл эмоциялармен жұмыс істеуді бастау маңызды: оларды тануды, бастан өткізуді және жіберуді үйрену. Бұл мәжбүрлеуден, ұрысудан, бопса-

Знаете, что считает в этот момент ребенок? «Что бы я ни делал, маме не угодишь. Так зачем стараться? Я ни на что не способен. Мама полностью все решает, она знает, как лучше...»

В результате ребенок плотно зависает в гаджетах: в играх он может проявить себя и все контролировать. А потом он забывает про учебу, отказывается от новых дел, ничем не интересуется. Все нужно напоминать, подсказывать, отрывать от гаджета. А он в ответ огрызается, скандалит, закатывает истерики.

лаудан және қорқытудан әлдеқайда оңай. Содан кейін өзіңізді кінәлау.

Бір маңызды нәрсені есте сақтаңыз: балалар сөздерді естімейді! Ішінде эмоциялар қайнап жатқан кезде бір нәрсені түсіндіруге тырысудың пайдасы жоқ.

Баланың өмірін толық бақылау алыстауға, алдау мен жауапсыздыққа, немқұрайлылық пен үмітсіздікке әкеледі.

Эмоцияны басқару әрекет етуге күш береді, баланың жауапкершілігі мен өзін-өзі бақылауын қалыптастырады, өзін-өзі бағалауды арттырады және ата-анасымен жақындастырады.

Мінсіз аналар да, мінсіз балалар да болмайды. Бірақ әр отбасы жанжалсыз, ренішсіз және түсініспеушіліксіз, үйлесімділікпен, сеніммен, құрметпен және сүйіспеншілікпен өмір сүруге лайық...

Ең маңызды қадам – баланың жанжалды мінез-құлқының нақты себептерін тануды үйрену.

Редакция дайындаған

Если раньше приходилось говорить по 10 раз, то теперь и 20 мало...

Мама не знает, что делать. Продолжает и дальше нудить, давить и контролировать. Все больше злится, раздражается, срывается...

Замкнутый круг... Как же его разорвать?

Обида, апатия, лень, безразличие, ревность, истерика – в их корнях сидит гнев от родительского контроля («Ты поел? Как оделся? Уроки сделал?»), непрожитое горе («Нашел из-за чего ныть, тут делов-то на пять минут, а ты уже полчаса маешься...»), страх («В прошлый раз мама меня отругала, у меня снова ничего не получится...»).

Важно начать работать с этими эмоциями: научиться их распознавать, проживать и разряжать. И, поверьте, это намного легче, чем заставлять, ругаться, шантажировать и угрожать. А потом винить себя.

Запомните одну важную вещь: дети не слышат слов! Бесплезно пытаться что-то объяснить, пока внутри бурлят эмоции.

Тотальный контроль над жизнью ребенка ведет к отчуждению, обманам и безответственности, апатии и унынию.

Управление эмоциями дает энергию действовать, формирует у ребенка ответственность и самоконтроль, повышает его самооценку и сближает с родителями.

Идеальных мам не бывает, как и идеальных детей. Но каждая семья заслуживает жить в гармонии, доверии, уважении и любви. Без конфликтов, обид и недопонимания...

Подготовлено редакцией

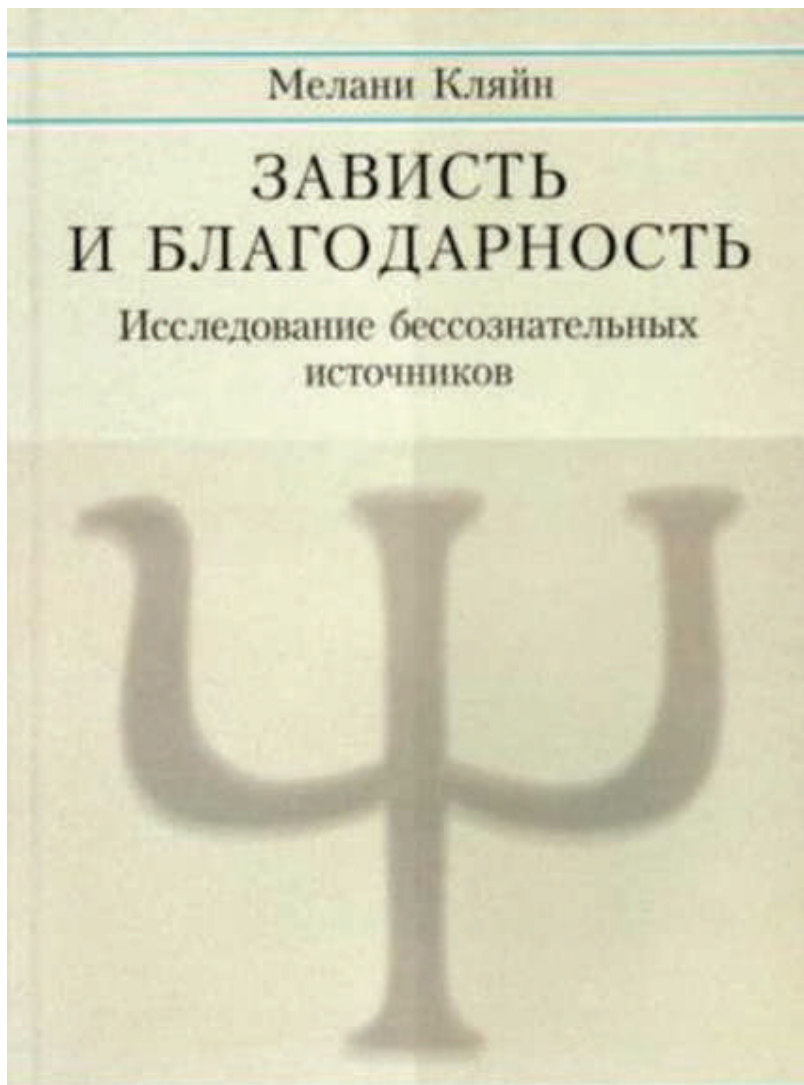
ҚЫЗҒАНЫШ ПЕН РИЗАШЫЛЫҚ

Өз жақсы нысанын мықтап орнатқан нәресте ересек өмірдегі шығындардың орнын толтыра алады.

Қызғаншақ адам мұның бәрін оған мүлдем қол жетімді емес нәрсе сияқты сезінеді, өйткені ол ешқашан қанағаттанбайды, сондықтан оның қызғанышы күшейе түседі...

Біз сәби кезімізде ауырсыну мен ләззатты қалай жеңсек, ересек жастағы өмірге деген көзқарастарымызды қалыптастыра алады.

Мелани Кляйн,
еврей тектес британдық
психоаналитик,
балалар психоанализінің, ойын
психоаналитикалық терапиясы
мен объектілік қатынастар
теорияларының және
психоанализдің негізін
қалаушылардың бірі

ЗАВИСТЬ И БЛАГОДАРНОСТЬ

Младенец, который прочно установил свой хороший объект, сможет найти компенсацию потерям и депривациям во взрослой жизни.

Завистливый человек ощущает все это как нечто совершенно ему недоступное, поскольку он никогда не чувствует себя удовлетворенным, и поэтому его зависть только усиливается...

То, как мы справляемся с болью и удовольствием в младенчестве, может сформировать наши взгляды на жизнь уже во взрослом возрасте.

Мелани Кляйн,
британский психоаналитик
еврейского происхождения,
стоявшая у истоков детского психоанализа,
игровой психоаналитической терапии
и теории объектных отношений,
одна из основоположниц
психоанализа

Мелани Кляйн 1882 жылы Вена маңында дүниеге келген, онда орташа табысы бар адамдар өмір сүрген. Кляйн төрт баланың кенжесі болды. Жас кезінде ол медицинаны оқығысы келді, бірақ оның химик Артур Кляйнмен тұрмыс құруы оның университетке түсуге деген ұмтылысына жоққа шығарды.

1910 жылы Кляйндер отбасы жұбайының жұмысына байланысты Будапештке көшіп келді, онда Кляйн Фрейдтің жұмысымен алғаш рет танысып, Шандор Ференциден психоанализ курсынан өтті. Күйеуімен ажырасып, 1922 жылы Кляйн үш баланы алып, Берлинге көшіп келді, онда ол Карл Авраамнан психоанализді зерттей бастады. 1926 жылы Лондонға көшіп келіп, өмірінің соңына дейін сонда өмір сүрді.

Мелани Кляйн 1960 жылы қайтыс болды.

Мелани Кляйінның шығармалары: «Детский психоанализ» (1932), «Развитие в психоанализе» (1948), «Рассказ о детском психоанализе» (1961), «Любовь, вина и репарация» және т.б.

Фрейдке дейін адамдар балалық шақты бақытты уақыт деп санады. Балалардың ашуы, көңілсіздігі, қайғысы немесе ынта-жігерінің жетіспеушілігі әрқашан физикалық факторларға байланысты болды, ал баланың эмоционалды өмірі ешқашан байыпты қарастырылмады. Алайда, Фрейд балалардың ересек тұлғаны қалыптастыруға жауап беретін терең қақтығыстарды бастан кешіретінін көрсетті.

Фрейдтің эстафетасын қабылдаған Мелани Кляйн адам өмірінің алғашқы айларын зерттеуге бағытталған психоанализдің бүкіл саласын қалыптастыруға үлкен үлес қосты. Көптеген

«Зависть и благодарность» – Кляйіннің өмірінің соңғы 15 жылын сипаттайтын әдеби шығармалар жинағы. Осы эсселер мен мақалалар негізінде біз балалық шақтағы «параноидтық-шизоидтық» және «депрессиялық» позициялар, оның ойын барысында балаларды психоанализдеу тәжірибесі, сондай-ақ оның қарама-қайшы идеялары туралы білеміз, бұл нәрсесте кезінде адамдар негізінен осы әлемге қызғанышпен немесе ризашылықпен қарайды.

До Фрейда люди считали, что детство – это время сплошного счастья. Детские ярость, разочарование, грусть или нехватка энтузиазма объяснялись всегда физическими факторами, а эмоциональная жизнь ребенка никогда не рассматривалась всерьез. Однако Фрейд показал, что дети переживают глубокие конфликты, которые и отвечают за формирование взрослой личности.

Перенимая эстафету Фрейда, Мелани Кляйн внесла огромный вклад в формирование целой отрасли психоанализа, сфокусированной на исследовании первых месяцев жизни человека. Многие психоаналитики, включая Анну Фрейд, занимались изучением психологии детей, однако Кляйн сделала совершенно иной акцент на ментальной жизни, привлекая внимание к фантазиям, защитным механизмам и тревогам младенцев. Она верила, что умение малыша адаптироваться к окружающей среде и контролировать ее закладывает основы взрослой жизни, отражаясь на его способности любить и развивать в себе такие основные черты характера, как **зависть** и **благодарность**.

Кляйн несколько лет изучала в Венском университете искусство и историю и до того, как стала психоаналитиком, родила троих детей. Тем не менее ее теории привлекли фанатичных последователей – кляйнианцев, развернувших в 1940-х годах целую интеллектуальную войну против сторонников фрейдизма, включая Анну Фрейд и ее лагерь. На протяжении долгого времени противникам теории Кляйн удавалось оттеснить ее на второй план и удерживать в тени, однако невозможно отрицать высочайший интерес к работе Мелани Кляйн и ее вклад в развитие детской психологии.

Параноидно-шизоидная позиция. Чтобы лучше понять теорию Кляйн, мы должны знать, что в основе ее работы лежала идея Фрейда об «отношениях между объектами», в рамках которых эмоции выражаются всегда в адрес объекта – обычно человека, но иногда даже его отдельной части.

Кляйн верила, что первым объектом взаимоотношений ребенка с окружающим миром является грудь его матери, которая становится объектом внимания всех чувств младенца. С точки зре-

психоаналитиктер, соның ішінде Анна Фрейд, балалар психологиясын зерттеді, бірақ Кляйн психикалық өмірге мүлдем басқа назар аударып, қиялға, қорғаныс механизмдеріне және сәбилердің мазасыздығына назар аударды. Ол кішкентайдың қоршаған ортаға бейімделу және оны бақылау қабілеті ересек өмірдің негізін қалайды, бұл оның қызғаныш пен ризашылық сияқты негізгі қасиеттерді сүйю және дамыту қабілетіне әсер етеді деп сенді.

Кляйн Вена университетінде бірнеше жыл өнер және тарих мамандығы бойынша оқыды және психоаналитик болғанға дейін үш бала туды. Соған қарамастан, оның теориялары 1940 жылдары Фрейдизмді жақтаушыларға, соның ішінде Анна Фрейд пен оның лагеріне қарсы бүкіл интеллектуалды соғысты бастаған фанатикалық Кляйн ізбасарларын тартты. Ұзақ уақыт бойы Кляйн теориясының қарсыластары оны артта қалдырып, көлеңкеде ұстай алды, бірақ Мелани Кляйннің жұмысына деген жоғары қызығушылықты және оның балалар психологиясының дамуына қосқан үлесін жоққа шығару мүмкін емес.

Параноидты-шизоидты позиция.

Кляйннің теориясын жақсы түсіну үшін оның жұмысының негізі Фрейдтің «объектілер арасындағы қарым – қатынас» идеясы екенін білуіміз керек, онда эмоциялар әрқашан объектіге-әдетте адамға, бірақ кейде тіпті оның жеке бөлігіне қатысты болады.

Кляйн баланың сыртқы әлеммен қарым-қатынасының бірінші объектісі-анасының кеудесі, ол нәрестенің барлық сезімдерінің назарына айналады деп сенді. Нәрестенің көзқарасы бойынша, оның қажеттілігі қанағаттандырылғанына немесе қанағаттандырылмағанына байланысты, кеуде ол үшін «жаман» немесе «жақсы» болып табылады және оның барлық жасырын махаббат пен жеккөрушілік сезімдері анасының кеудесімен қарым-қатынасқа түседі. Нәресте анасының кеудесін өмір сүру үшін сүйіспеншілік пен тамақ көзі ретінде идеализациялайды немесе оның қажеттіліктері қанағаттандырылмағандықтан қауіп төндіреді. Сезімдерді бөлу – бұл адамның өміріндегі алғашқы сәт, ол мазасыздықты сезіне бастайды.

Кляйн бұл сезімнің екі жақтылығын параноидтық-шизоидтық позиция

Проф. Мелани Кляйн

«Плохая» и «хорошая» мать

Мелани Кляйн родилась в 1882 г. в пригороде Вены, где проживали люди среднего достатка. Кляйн была самой младшей из четырех детей. В юности она хотела изучать медицину, однако ее брак с химиком Артуром Кляйном поставил крест на ее желании поступить в университет.

В 1910 г. семья Кляйн из-за работы ее супруга переехала в Будапешт, где Кляйн впервые познакомилась с работами Фрейда и прошла курс психоанализа у Шандора Ференци. Разведясь с мужем, в 1922 г. Кляйн забрала троих детей и переехала в Берлин, где нашла для себя наставника для изучения психоанализа в лице Карла Абрахама. В 1926 г. она переехала в Лондон, где прожила до конца своих дней.

Мелани Кляйн умерла в 1960 г.

Перу Кляйн принадлежат работы: «Детский психоанализ» (1932), «Развитие в психоанализе» (1948), «Рассказ о детском психоанализе» (1961), «Любовь, вина и репарация» и др.

Әдетте, қорғаныс реакциялары мен невроздар әлсірейді, өйткені бала жетіліп, оның шындыққа жақсы бейімделу қабілеті дамиды. Шизоидтық және депрессиялық позициялардан өту тәсілі ересек жаста бұл сезімдермен қалай күресетінімізді анықтайды.

ретінде белгіледі. Ана мен ананың кеудесінде жақсы нәрсе бар, балалар өздерімен «сәйкестендіреді» немесе өздерін бір бөлікке айналдырады. Олардың бойындағы барлық жаман нәрселер анаға «проекцияланады». Басқаша айтқанда, параноидты-шизоидты позиция – бұл нәрестенің өзінің эго мен өзін-өзі сезінуін дамытпас бұрын сыртқы және ішкі әлемді белгілі бір бақылауға алу әрекеті.

ния младенца, в зависимости от того, удовлетворены или нет его потребности, грудь является для него «плохой» или «хорошей», и все его латентные чувства любви и ненависти перетекают во взаимоотношения с грудью. Младенец либо идеализирует грудь как источник любви и пищи для существования, либо чувствует угрозу, поскольку его потребности не были удовлетворены. Расщепление чувств является первым моментом в жизни человека, когда он начинает переживать тревогу.

Эту двойственность чувств Кляйн обозначила как *параноидно-шизоидную позицию*. Все, что есть хорошего в матери и материнской груди, дети «отождествляют» с собой или превращают в часть самих себя. Все плохое, что есть в них самих, они «проецируют» на мать. Другими словами, параноидно-шизоидная позиция представляет собой попытку младенца установить определенный контроль над внешним и внутренним миром до того, как он разовьет собственное эго и ощущение своего Я.

По мнению Кляйн, идеи «инстинкта жизни» и «инстинкта смерти», выдвинутые Фрейдом, были очевидными даже для младенческого возраста. Именно эти силы придавали интенсивность взаимоотношениям с «объектом», развивающимся на самых ранних стадиях. В ребенке одновременно существовали отчаянное желание получить то, что он хочет, и зависть, гнев и агрессия, направленные на разрушения объекта (что прослеживается в мучительном плаче и щипаниях груди), когда он не дает ему нужной любви, внимания и пищи.

Депрессивная позиция. Как отмечает Кляйн, в течение второго полугодия жизни ребенка развитие эго подразумевает под собой слияние воедино таких противоположностей, как любовь и ненависть. Дети начинают понимать, что мать способна олицетворять сразу и то и другое, и что они сами могут брать на себя больше ответственности за собственные чувства. Созданию более реалистичной картины окружающего мира способствует формирование *суперэго* – социально обусловленного эго, играющего основную роль в развитии детей.

Фрейд был уверен, что на развитие суперэго уходило несколько лет, однако

Клейннің пікірінше, Фрейд ұсынған «өмір инстинкті» және «өлім инстинкті» идеялары тіпті нәресте кезінде де айқын болды. Дәл осы күштер алғашқы кезеңдерде дамып келе жатқан «объектімен» қарым-қатынасқа қарқындылық берді. Балада бір уақытта қалаған нәрсесін алуға деген ұмтылыс болды, Ал қызғаныш, ашуланшақтық пен агрессия объектіні бұзуға бағытталған (бұл азапты жылау мен кеуде қуысының қысылуынан көрінеді), егер ол оған қажетті сүйіспеншілік, көңіл мен тамақ бермесе.

Депрессиялық позиция. Кляйн атап өткендей, баланың өмірінің екінші жартысында эго дамуы махаббат пен жеккөрушілік сияқты қарама-қайшылықтарды біріктіруді білдіреді. Балалар ананың екеуін де бірден бейнелей алатынын және өздері өз сезімдері үшін көбірек жауапкершілікті өз мойнына алатынын түсіне бастайды. Қоршаған әлемнің шынайы бейнесін жасауға балалардың дамуында басты рөл атқаратын суперэго – әлеуметтік шартталған эго қалыптастыру ықпал етеді.

Фрейд суперегоның дамуына бірнеше жыл қажет болғанына сенімді болды, бірақ Кляйн оның көріністерін өмірдің ерте кезеңінде, әсіресе қыздардан тапты. Ол шизофренияның даму себептерін баланың суперегомен қарым-қатынасынан іздеу керек деген теорияны алға тартты, ол көбінесе қорқынышты немесе қатал ананың суретін салады.

Депрессиялық позиция баланың агрессиясы, жеккөрушілігі мен ашкөздігі анасының кеудесін жоғалтуына әкелуі мүмкін деген кінәсінен туындайды. Баланы емшектен шығара бастаған сәт көбінесе депрессиялық позицияны дамытудың катализаторы болып табылады, өйткені бала өзінің мінез-құлқы осындай жоғалтуға әкелді деп ойлауы мүмкін.

Салауатты эго. Өмірдің алғашқы екі жылында бала тамақ ішуге, дәретке отыруға немесе белгілі бір қимылдарды қайталауға байланысты мазасыз әрекеттерге ұшырайды. Ересек жаста біз мұндай мазасыз әрекеттер невротикалық аурулардың көрінісі екенін түсінеміз, бірақ біз оларды баланың өз әлемінің қауіпсіздігін қолжетімді күштермен орнатуға деген ұмтылысы ретінде қабылдаймыз. Кляйннің пікірінше, балаларда мазасыздық немесе психикалық ауру тек өзінің әлі де

«Зависть и благодарность» – сборник литературных произведений, описывающих последние 15 лет жизни Кляйн. На основании этих эссе и статей мы узнаем о «параноидно-шизоидной» и «депрессивной» позициях в детстве, ее опыте психоанализа детей в процессе игры, а также ее противоречивых идеях, что именно в младенческом возрасте люди развивают в основном завистливый или благодарный взгляд на этот мир.

Кляйн обнаружила его проявления на достаточно ранней стадии жизни, особенно у девочек. Она выдвинула теорию, что причины развития шизофрении следует искать во взаимоотношениях ребенка с его суперэго, которое нередко рисует картину устрашающей или суровой матери.

Депрессивная позиция рождается в результате чувства вины ребенка за то, что его агрессия, ненависть и жадность могут привести к потере груди матери. Момент, когда ребенка начинают отнимать от груди, очень часто служит катализатором для развития депрессивной позиции, поскольку ребенок может подумать, что к подобной потере привело его собственное поведение.

Здоровое эго. В первые два года жизни ребенок подвержен навязчивым действиям, связанным с употреблением пищи, дефекацией или повторением определенных движений. Уже во взрослом возрасте мы понимаем, что подобные навязчивые действия являются проявлением невротических заболеваний, однако принимаем их как стремление ребенка доступными ему силами установить безопасность своего мира. По мнению Кляйн, тревожность или психические заболевания начинают развиваться в детях только из-за стремления обезопасить собственное все еще хрупкое эго. Депрессивная позиция, по сути, отражает процесс взросления, поскольку младенцы

Как правило, защитные реакции и неврозы ослабевают по мере взросления ребенка и развития у него способности лучше адаптироваться в реальности. И то, как мы проходим сквозь шизоидную и депрессивную позиции, определяет в большой степени, как мы будем справляться с этими чувствами в зрелом возрасте.

нәзік эгосын қорғауға деген ұмтылыстың арқасында дами бастайды. Депрессиялық позиция негізінен өсу процесін көрсетеді, өйткені сәбилер енді өздерінің сезімдері мен айналасындағы әлемді қалай қабылдайтыны туралы көбірек біледі.

Ересек өмірдің белгілі бір сәттерінде жағымсыз жағдайлар қайтадан белсенді кезеңге өтуі мүмкін. Мысалы, біз жоғалтқан адам үшін емес, жеке ішкі шығындарымыз үшін аза тұтамыз. Сондықтан Кляйн сәби кезінде күшті эго немесе өзін-өзі сезіну ересек адамның психикалық денсаулығының маңызды аспектісі деген пікірде болды.

Қызғаншақтар мен ризашылдар.

Баланың сәби кезінде анасына деген сүйіспеншілігін толық білдіруге мүмкіндігі бар, ол ересек жаста өмір мен махаббаттан ләззат алу қабілетін дамытады. Алайда, кейбір балалар, Кляйннің пікірінше, агрессивті және ашкөз болып өседі, сондай-ақ аналарына кек сақтайды, өйткені олардың қажеттіліктері толық қанағаттандырылғанын сезбейді. Қызғаныш сезімі балаларға тамақ пен көңіл бөлгені үшін ләззат алуға және ризашылық білдіруге мүмкіндік бермейді. Мұндай сәбилер, Кляйнның ойынша, ересек жаста олар қызғаншақ адамдарға айналады.

Керісінше, анасының (ата-анасының) барлық жақсы жақтарын сіңіре алатын сәбилер өмірге оң және ризашылықпен қарайды, сонымен қатар адал, өз сенімдерінде батыл және жұмсақ мінезді болады.

Кляйн адамның сәби кезіндегі айналасындағы сүйіспеншілік пен қамқорлық атмосферасы махаббат пен жеккөрушілік сезімдерінің бөлінуіне жол бермейді, дегенмен, сайып келгенде, оның одан асып кетуіне көмектеседі. Керісінше, емшек жасында қалаған нәрсесін алмаған адамдар күндерінің соңына дейін ішкі шығындарын өтейді деп ойлайтын сыртқы нәрселерге тәуелді немесе үнемі ашушаң болады...

Фрейд теориясының құрамдас бөлігі болып табылатын «объектілермен» қарым-қатынас тұжырымдамасы шикі болып көрінеді. Бірақ біз нәресте кезімізде өзімізді белгілі бір адаммен (әдетте биологиялық анамен) сәйкестендіретінімізді түсінген кезде, бұл адамның кім екендігі туралы ойланбастан, біз оны тек біздің қажеттіліктеріміз бойынша қарастырамыз, және

теперь знают больше о том, как они воспринимают собственные чувства и мир вокруг них.

В определенные моменты взрослой жизни негативные состояния снова могут вступить в активную фазу. К примеру, мы переживаем траур не по человеку, которого потеряли, а по нашим личным внутренним утратам. Поэтому Кляйн придерживалась мнения, что развитие сильного эго или чувства собственного Я в младенчестве является жизненно важным аспектом психического здоровья взрослого человека.

Завистливые и благодарные.

Наличие у ребенка возможности в полной мере выражать свою любовь к матери в младенчестве развивает в нем способность наслаждаться жизнью и любовью во взрослом возрасте. Однако некоторые дети, по мнению Кляйн, вырастают более агрессивными и жадными, а также затаивают злобу на свою мать, потому что не чувствуют, что их потребности удовлетворяются в полной мере. Чувство зависти не позволяет детям наслаждаться и испытывать благодарность за ту пищу и внимание, которые они получают. Такие младенцы, уверяет Кляйн, в зрелом возрасте превращаются в завистливых людей.

Напротив, младенцы, способные впитать в себя все хорошие аспекты своего родителя (родителей), по существу, смотрят на жизнь позитивно и с благодарностью, а также обладают лояльностью, смелостью в собственных убеждениях и мягкостью характера.

Кляйн отмечает, что атмосфера любви и заботы, окружающая человека в младенчестве, не может предотвратить расщепления чувств любви и ненависти, однако в конечном итоге помогает ему перерасти это. Напротив, люди, не получившие в грудном возрасте того, что они хотят, могут до конца своих дней гоняться за внешними вещами, которые, по их мнению, компенсируют им внутренние потери, или постоянно выражать свой гнев, от которого никак не могут избавиться...

Концепция взаимоотношений с «объектами», составляющая часть теории Фрейда, кажется довольно сырой. Но когда мы понимаем, что уже в младенческом возрасте мы отождествляем себя с конкретным человеком (как правило, со своей биологической матерью), не вдаваясь при этом в раз-

теория нақты мағынаға ие бола бастайды. Әрине, бұл мінез-құлық тенденциялары біздің ересек өмірімізге енеді, өйткені шындықты айту керек, біз адамға онша қызығушылық танытпаймыз, тек оның біздің негізгі қажеттіліктеріміз бен тілектерімізді қалай қанағаттандыра алатындығына алаңдаймыз. «Объектілермен қарым-қатынастан» асып кеткен шынайы жетілген адамдар ғана басқа адамдардың көзқарастарына, қызығушылықтары мен ұмтылыстарына назар аударады.

Сіз Кляйннің идеяларымен келісесіз бе, жоқ па, ата-анамызбен, бауырларымызбен қарым-қатынас жақсы болса да, тым күрделі екенін жоққа шығаруға болмайды және біздің көзқарастарымыз бен кемшіліктеріміздің көпшілігі біздің өміріміздің алғашқы айларында пайда болады деген ойды бірден жоққа шығармауымыз керек. Кляйн сәбилікті дамудың маңызды кезеңдерінің бірі деп санады, оның барысында табиғи қажеттіліктер мен қоршаған орта арасындағы байланыс бақытты немесе қанағаттандырылмаған тұлғаны қалыптастыруға жауап береді.

Кейбіреулердің пікірінше, Кляйн біздің ішкі тілектеріміз бен ұмтылыстарымызды түсіндіретін идеялардың бай әлемін ашты. Басқалары оның кітаптарын фрейдизмнің экстремалды көрінісі деп санайды. Оның шизофрения, маниакальды-депрессиялық психоз және депрессия туралы түсіндірмелерін параноидтық-шизоидтық немесе депрессиялық позицияның көрінісі ретінде бүгінде белгілі бір сынмен қарау керек: қазіргі әлемде мұндай психикалық күйлер психоаналитиктердің емес, неврологияны зерттеу тақырыбы болып табылады...

мышления, кем в действительности является этот человек, мы просто расцениваем его с точки зрения наших потребностей, теория начинает приобретать реальный смысл. Безусловно, эти тенденции поведения перетекают в нашу взрослую жизнь, поскольку, по правде говоря, мы не слишком интересуемся человеком как таковым, а лишь беспокоимся о том, как он может удовлетворить наши основные потребности и желания. Лишь по-настоящему зрелые люди, переросшие «взаимоотношения с объектами», уделяют внимание взглядам, интересам и стремлениям других людей.

Независимо от того, соглашаетесь вы или нет с идеями Кляйн, невозможно отрицать тот факт, что взаимоотношения с нашими родителями, братьями и сестрами, даже если они хорошие, слишком сложны, и нам не следует сразу отбрасывать мысль о том, что большинство наших взглядов и комплексов зарождается в первые месяцы нашей жизни. Кляйн считала младенчество одним из самых важных периодов развития, в ходе которого взаимосвязь между естественными потребностями и окружающей средой отвечает за формирование счастливой или неудовлетворенной личности.

По мнению одних, Кляйн открыла перед нами богатый мир идей, объясняющий наши внутренние желания и стремления. Другие считают ее книги полной чушью – фрейдизмом в его экстремальном проявлении. Ее объяснения шизофрении, маниакально-депрессивного психоза и депрессии как результата проявления параноидно-шизоидной или депрессивной позиции следует рассматривать сегодня с определенной долей критики: в современном мире подобные психические состояния являются предметом изучения нейробиологии, а не психоаналитиков...

Адамдар табысқа жету үшін ақыл-ой шеберлігі мен техникалық шеберліктен гөрі одан да көп нәрсе қажет екенін біле бастайды. Бізге өмір сүруге, болашақ еңбек нарығында өркендеуге мүмкіндік беретін дағдылардың тағы бір түрі қажет.

Икемділік, бастамашылық сияқты ішкі қасиеттер, оптимизм мен бейімделу, бүгінде жұмыста ең жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін жаңа мәнге ие болуда.

Әр түрлі салаларда жоғары дамыған эмоционалды интеллект мүмкіндігін пайдалану адамға көмектеседі.

Дэниел Гоулман

американдық жазушы, психолог, ғылыми журналист, психология, білім, ғылым және кешбасшылық бойынша кітаптар авторы

Люди начинают осознавать, что для достижения успеха нужно нечто большее, чем умственное превосходство и техническое мастерство. Нам необходим еще один вид навыков, который позволит нам выживать и, несомненно, процветать в вихре рынка труда будущего.

Внутренние качества, такие как гибкость, инициативность, оптимизм и адаптивность, сегодня приобретают новое значение... Добиваться наилучших результатов в работе, в самых разных отраслях человеку помогает умение пользоваться высоко-развитым эмоциональным интеллектом.

Дэниел Гоулман,

американский писатель, психолог, научный журналист, автор книг по психологии, образованию, науке и лидерству

ЖҰМЫСТАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ НА РАБОТЕ

Дэниел Гоулманның 1995 жылы жарық көрген «Эмоционалды интеллект» кітабы бүкіл әлем бойынша 5 миллионнан астам данамен таралған күтпеген тосын сый болды. Гоулманның жұмысына Джон Мейер мен Питер Саловейдің эмоциялар мен адамның интеллектісі арасындағы байланысты зерттеген бірнеше кең таралмаған мақаласы шабыт берген.

Дэниел Гоулман 1946 жылы Стоктонда (Калифорния), дүниеге келген, Амхерст колледжінде оқыған. 12 жыл бойы The New York Times газетінде адамның мінез-құлқы мен интеллектуалды қызметі саласындағы ғылыми зерттеулер туралы мақала жазды, сонымен қатар Psychology Today журналының аға редакторы болды. Американдық психологиялық қауымдастық Гоулманға журналистика саласындағы мансаптық жетістіктері үшін сыйлық берді. 1994 жылы ол балалар арасында әлеуметтік, эмоционалды және академиялық білім беруді олардың мектептегі және күнделікті өміріндегі жетістіктерін нығайту үшін ілгерілетуге арналған академиялық, әлеуметтік және эмоционалды білім беру (CASEL) компаниясының негізін қалаушылардың бірі болды.

Қазіргі уақытта Гоулман – Рутгерс университетіндегі ұйымдардағы эмоционалды интеллект мәселелері жөніндегі ғылыми орталықтар консорциумының тең төрағасы, «Ақыл және өмір» институтының директорлар кеңесінің мүшесі.

«Многообразие медитативного опыта» (1996), «Деструктивные эмоции: Как с ними справиться. Научный диалог с Далай-ламой» (2003), «Фокус. О внимании, рассеянности и жизненном успехе» (2013) атты кітаптардың авторы.

Гоулман өте ерекше тақырыпта танымал жұмыс жазу үшін, өзінің талантын журналист ретінде қолдануға шешім қабылдады (ол The New York Times га-

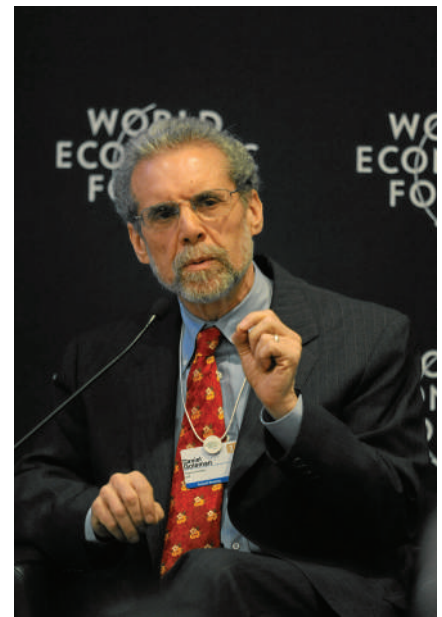
Вышедшая в свет в 1995 г. книга Дэниэла Гоулмана «Эмоциональный интеллект» стала неожиданным сюрпризом, разошедшимся по миру тиражом более 5 млн. экземпляров. Вдохновением для работы Гоулмана послужила пара малоизвестных статей, написанных Джоном Мейером и Питером Саловеем, в которых проводилась взаимосвязь между эмоциями и интеллектом человека.

Дэниел Гоулман родился в 1946 г. в г. Стоктоне (штат Калифорния), учился в Амхерст-колледже. В течение 12 лет вел колонку в The New York Times о научных исследованиях в области поведения и интеллектуальной деятельности человека, а также являлся старшим редактором журнала Psychology Today. Американская психологическая ассоциация присудила Гоулману награду за карьерные достижения в области журналистики. В 1994 г. он стал одним из соучредителей компании Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning (CASEL), занимавшейся продвижением социального, эмоционального и академического образования среди детей для укрепления их успеха в школьной и повседневной жизни.

В настоящий момент Гоулман – сопредседатель Консорциума исследовательских центров по проблемам эмоционального интеллекта в организациях в Университете Рутгерса, член совета директоров Института «Ум и жизнь».

Автор книг: «Многообразие медитативного опыта» (1996), «Деструктивные эмоции: Как с ними справиться. Научный диалог с Далай-ламой» (2003), «Фокус. О внимании, рассеянности и жизненном успехе» (2013).

Гоулман решил использовать свой талант журналиста (он сотрудничал с газетой The New York Times) и собственные академические знания в области психологии (он получил в Гарварде

Гоулман 120 компанияны зерттеу нәтижесінде алынған мәліметтерді келтіреді. Бұл компаниялардың жұмысшыларынан өз жұмысында кемелдікке жетуге көмектесетін дағдылар мен қабілеттерді сипаттау сұралды: бұл қабілеттердің 67% эмоционалды құзыреттілік болды. Басқаша айтқанда, IQ немесе кәсіби білім талаптарынан басқа, үш көрсеткіштің екеуі адамның жалпы мінез-құлық дағдыларына қатысты болды. Атап айтқанда, жұмыс берушілер өз жұмысшыларының иелік етуін қалады:

- ✓ мансап сатысында алға жылжуға деген сенімділік, мотивация;
- ✓ өзгерістерге бейімделу және сәтсіздіктермен күресу қабілеті;
- ✓ басқалармен бірлесіп жұмыс істеу және келіспеушіліктерді шешу қабілеті;
- ✓ іске үлес қосуға немесе көшбасшы болуға ұмтылу.

зетімен ынтымақтастықта болды) және өзінің психология саласындағы академиялық білімі (ол Гарвардта психология ғылымдарының докторы дәрежесін алды).

«Эмоционалды интеллект» көптеген оқырмандарды қызықтырғанымен, Гоулман өзінің іскерлік әлеміндегі жұмысына деген қызығушылықтың артуына таң қалды. Көптеген адам оған: «Мен ешқашан университеттегі ең жақсы студент болған емеспін, одан мүлдем алыс болдым, ал қазір үлкен компанияны басқарып отырмын» деген өмірлері туралы әңгімелерін айтты.

Олардың интеллектуалды дарынды әріптестері өз жұмысын жақсы орындай алмағанда, эмоционалды интеллект оларға неліктен үлкен жетістіктерге жете алғанын түсінуге көмектесті.

Бестселлерлерден кейін шығатын ұқсас тақырыптағы жұмыстардың көпшілігі сатылымның жоғары рейтингіне сирек жетеді, дегенмен «Жұмыстағы эмоционалды интеллект» кітабы өзінен бұрынғылардың лайықты жалғасы болып табылады. Кітапты бес бөлікке бөле отырып, Гоулман біздің мансабымыздың жетістіктері мен сәтсіздіктерін түсіндіретін, сондай-ақ эмоционалды интеллектуалды компаниялар мен ұйымдарды құру идеясына логикалық негіздеме беретін «эмоционалды құзыреттіліктің» 25 түрін анықтайды.

докторскую степень по психологии), чтобы написать популярную работу на достаточно необычную тему.

Хотя «Эмоциональный интеллект» привлек огромное число читателей, больше всего Гоулман был удивлен повышенным интересом, проявляемым к его работе со стороны делового мира. Многие люди обращались к нему, рассказывая истории из жизни, основным лейтмотивом которых было следующее: «Я никогда не был лучшим студентом в университете, вообще был очень далек от этого, и вот сейчас управляю крупной компанией». Эмоциональный интеллект помог им понять, почему они смогли добиться больших успехов, в то время как их интеллектуально одаренные коллеги не очень хорошо справлялись со своей работой...

Большинство работ по схожей тематике, выходящих вслед за бестселлерами, редко достигают высоких рейтингов продаж, однако книга «Эмоциональный интеллект на работе» является достойным продолжением своей предшественницы. Разделив книгу на пять частей, Гоулман определяет 25 видов «эмоциональной компетентности», которые и объясняют успехи и провалы нашей карьеры, а также подводят логическое обоснование под идею создания эмоционально-интеллектуальных компаний и организаций.

Что хотят работодатели? В самом начале книги Гоулман отмечает, насколько сильно изменились правила рынка труда. Перестали существовать гарантии занятости. В былые времена работа предоставлялась человеку в зависимости от его образования или технических навыков. Сегодня академические знания или технические способности являются лишь начальным требованием при приеме на работу. Помимо этого, реальной «звездой» нас делает наличие таких качеств, как гибкость, инициативность, оптимизм...

Очень немногие работодатели в качестве причины приема на работу называют «эмоциональный интеллект» человека, однако в конечном итоге именно он становится решающим фактором. Вместо этого всегда будут использоваться другие термины, например, характер, личность, зрелость, комфортность в общении или стремление к совершенству.

Жұмыс берушілер не қалайды?

Кітаптың басында Гоулман еңбек нарығының ережелері қаншалықты өзгергенін атап өтеді. Жұмыспен қамту кепілдігі тоқтатылды. Бұрынғы уақытта жұмыс адамға олардың біліміне немесе техникалық дағдыларына байланысты берілді. Бүгінгі таңда академиялық білім немесе техникалық қабілет жұмысқа орналасудың бастапқы талабы болып табылады. Сонымен қатар, икемділік, бастамашылық, оптимизм сияқты қасиеттердің болуы бізді шынайы «жұлдыз» етеді...

Жұмыс берушілердің біразы жұмысқа орналасу себебі ретінде адамның «эмоционалды интеллектін» атайды, бірақ сайып келгенде, ол шешуші факторға айналады. Оның орнына мінез, тұлға, жетілу, қарым-қатынас ыңғайлылығы немесе кемелдікке ұмтылу сияқты басқа терминдер әрқашан қолданылады.

Гоулман қазіргі кезде компаниялар үшін эмоционалды интеллекттің маңыздылығының себептерін анықтады, сондықтан жұмыс берушілер өз жұмысшылары арасында оның деңгейін көтеруге тырысады: бәсекеге қабілетті салалар әлемінде жаңа өнімдер арқылы дамудың айтарлықтай шектеулері бар. Компаниялар шығарылатын өнімдер мен ұсынылатын қызметтер деңгейінде емес, өз жұмысшылары үшін қаншалықты жақсы қолданыла алатындығында күреседі. Қатаң бәсекелестік ортада бұл компанияларға алға жылжуға көмектесетін эмоционалды интеллект.

Сіз қаншалықты эмоционалды сауаттысыз? 1973 жылы Гоулманның тәлімгері Дэвид Мак Клелланд *American Psychologist* журналында дәстүрлі академиялық және интеллектуалды тестілер адамның өз жұмысын қаншалықты жақсы орындайтынын сенімді түрде көрсете алмайтындығы туралы мақала жариялады. Оның орнына адамдар жұмыста маңызды рөл атқаратын «құзыреттілік» деңгейін анықтайтын сынақтардан өтуі керек. Дәл осы идея бүгінде үміткерлерді таңдау немесе жұмыс топтарын құру үшін кеңінен қолданылатын құзыреттілік тестерін бастады.

Бұл тестілер академиялық білім мен техникалық дағдыларға арналған жалпыға бірдей танылғандар тестілерді толықтырады. Бүгінгі таңда Мак Клелланд тұжырымдамасы іс жүзінде қа-

Гоулман приводит данные, полученные в результате исследования 120 компаний. Работников этих компаний попросили описать навыки и способности, которые помогали им достигать совершенства в своей работе: 67% этих способностей составляла эмоциональная компетентность. Другими словами, помимо IQ или требований в области профессиональных знаний, два из трех показателей относились к общим поведенческим навыкам человека. В частности, работодатели хотели, чтобы их работники обладали:

- ✓ *уверенностью, мотивацией продвигаться по карьерной лестнице;*
- ✓ *умением приспособиться к изменениям и справиться с неудачами;*
- ✓ *способностью работать совместно с другими и улаживать разногласия;*
- ✓ *желанием внести свой вклад в дело или стать лидером.*

Гоулман определил причины, по которым эмоциональный интеллект настолько важен для компаний сегодня, что работодатели стремятся повысить его уровень среди своих работников: в мире конкурентоспособных отраслей промышленности развитие за счет новых продуктов имеет существенные ограничения. Компании сражаются не на уровне выпускаемой продукции и предлагаемых услуг, а в том, насколько хорошее применение они могут найти для своих работников. В условиях жесткой конкурентной среды именно эмоциональный интеллект помогает компаниям продвигаться вперед.

Насколько вы эмоционально компетентны? В 1973 г. наставник Гоулмана Дэвид Мак Клелланд опубликовал в журнале *American Psychologist* статью, утверждающую, что традиционные академические и интеллектуальные тесты не могут достоверно отразить, насколько хорошо человек будет справляться со своей работой. Вместо этого люди должны проходить тесты, определяющие уровень их «компетентности», играющих более важную роль в работе. Именно эта идея положила начало тестам на компетентности, широко используемые сегодня для выбора кандидатов или формирования рабочих команд.

Гоулман **эмоционалды интеллект** жай ғана «сүйкімді болу» немесе өз сезімдерін білдіру емес екенін баса айтады. Ол осы сезімдерді дұрыс сәтте және дұрыс формада білдіруді, сондай-ақ басқа адамдарға жанашырлық танытуды және олармен ынтымақтасуды үйренуден тұрады.

былданған көзқарас болып табылады, бірақ ол кезде бұл өз саласында нағыз жетістік болды. Мак Клелланд идеясын негіз ретінде қабылдаған Гоулман оны кеңейтті және өзінің бес негізгі ереженің айналасында шоғырланған **адамның 25 құзыреттілігі теориясын** ұсынды.

- **Өзін-өзі тану.** Өз сезімдеріңізді талдай білу және оларды ең дұрыс шешім қабылдау құралы ретінде пайдалану. Өз мүмкіндіктері мен кемшіліктерін білу. Біз кез келген нәрсені жеңе алатынымызды сезіну.
- **Өзін-өзі бақылау.** Белгіленген нәтижелерге қол жеткізу мақсатында сыйақыларға адалдық пен сабырлы көзқарас таныту. Эмоционалды стрестен кейін қалпына келу және эмоцияларыңызды басқару қабілеті.
- **Мотивация.** Көңілсіздік пен сәтсіздік сезімін артта қалдыруға және бастама мен табандылық сияқты қасиеттерді шыңдауға мүмкіндік беретін мақсаттарға жету үшін даму және бағдарлау.
- **Эмпатия.** Басқа адамдардың ойлары мен сезімдеріне саналы эмпатия, сондай-ақ адамдардың кең ауқымына әсер ету қабілеті.
- **Қарым-қатынас дағдылары.** Жақын жеке қарым-қатынасты сақтау, сондай-ақ өзін қоғам мен саясаттың бір бөлігі ретінде сезіну. Адамдармен жақсы қарым-қатынас және нәтижеге жету үшін ынтымақтастық қабілеті қажет.

Ең жақсыларды не ерекшелендіреді? Гоулман атап өткендей, біз компанияда неғұрлым жоғары лауазымға ие болсақ, соғұрлым эмоционалды интеллект біздің жұмысты қаншалықты сәтті орындайтынымызды анықтайды. Басқарудың ең жоғары деңгейлерінде техникалық дағдылар маңыздылығын жоғалтады.

Эти тесты дополняют общепризнанные – на академические знания и технические навыки. Сегодня концепция Мак Клелланда является практически общепринятой точкой зрения, но в те времена это, безусловно, был настоящий прорыв в своей области. Гоулман, взявший идею Мак Клелланда за основу, расширил ее и предложил свою **теорию 25 компетентностей человека**, сосредотачивающихся вокруг **пяти ключевых положений**.

- **Самосознание.** Анализ собственных чувств и способность использовать их как инструмент принятия наиболее верных решений. Знание собственных возможностей и недостатков. Ощущение, что мы можем справиться практически со всем.
- **Самоконтроль.** Проявление добросовестности и спокойное отношение к вознаграждениям в целях достижения обозначенных результатов. Способность восстанавливаться после эмоциональных стрессов и управлять собственными эмоциями.
- **Мотивация.** Развитие и ориентированность на достижение целей, позволяющие отодвигать чувство разочарования и неудачи на второй план и оттачивать такие качества, как инициативность и упорство.
- **Эмпатия.** Осознанное сопереживание мыслям и чувствам других людей, а также способность оказывать влияние на широкий круг людей.
- **Навыки общения.** Поддержание близких личных взаимоотношений, а также ощущение самого себя как части общества и политики. Хорошее взаимодействие с людьми и способность к сотрудничеству ради достижения результатов.

Гоулман отмечает, что эмоциональный интеллект может вывести на совершенно иной уровень наши технические навыки и позволить нам достичь небывалых результатов. Большинство технических компаний держат штат хорошо оплачиваемых сотрудников, в основные задачи которых входит установление связей с клиентами и решение потенциальных проблем. Как правило, они настолько же умны и квалифицированы, как и рядовые работники компании, однако, помимо всего прочего, они наделены способностью слушать, оказывать влияние, мотиви-

Гоулман эмоционалды интеллект біздің техникалық дағдыларымызды мүлдем басқа деңгейге көтеріп, бұрын-соңды болмаған нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретінін атап өтті. Көптеген техникалық компаниялар клиенттермен байланыс орнатуды және ықтимал мәселелерді шешуді қамтитын негізгі міндеттері бар жақсы жалақы алатын қызметкерлер құрамын ұстайды. Әдетте, олар компанияның қарапайым қызметкерлері сияқты ақылды және білікті, бірақ басқалармен қатар, оларға тыңдау, әсер ету, адамдарды ынталандыру және олардың ынтымақтастығына қол жеткізу мүмкіндігі беріледі.

Интеллект коэффициенті немесе IQ жұмыс нәтижелерінің 25% – на жауап береді, дейді Гоулман. Бұл қалған 75% мүлдем басқа факторларға байланысты екенін білдіреді.

Көптеген салаларда танымдық қабілеттердің жоғары деңгейі мен IQ бағаланады. Бұл білімнің, іскерліктердің немесе дағдылардың негізгі деңгейлеріне де қатысты. Алайда, бұл көшбасшыларды қарапайым көпшіліктен ерекшелендіретін эмоционалды және әлеуметтік құзыреттілік.

Қол жеткізуге деген ұмтылыс және команданы басқару қабілеті сияқты айқын факторлардан басқа, келесі аспектілер маңызды рөл атқарады.

- *Ауқымды ойлау қабілеті* – болашақ дамудың бағыттарын дәл анықтай білу, оларды ағымдағы ақпарат жиынтығынан бөліп көрсету.
- *Саяси хабардарлық*, белгілі бір адамдар немесе адамдар топтары қалғандарына қалай әсер ететіндігі туралы білім.
- *Сенімділік*. Психолог Альберт Бандура адамның өз әлеуетіне және оның іс-әрекетінің тиімділігіне деген сенімін көрсететін өзіндік тиімділік ұғымын енгізді. Бұл сенімнің өзі сіздің мансап құруда қаншалықты табысты болатыныңыздың тамаша көрсеткіші болып табылады.
- *Интуиция*. Кәсіпкерлер мен компаниялардың жоғары лауазымды тұлғалары арасында жүргізілген зерттеулер шешім қабылдау процесінің «жүрегі» түйсік екенін анықтады. Олар айналасындағыларды өз идеяларының дұрыстығына сендіру үшін логикалық негіз-

*Гоулман подчеркивает, что **эмоциональный интеллект** не сводится к тому, чтобы просто «быть милыми» или выражать свои чувства. Он заключается в том, чтобы научиться выражать эти чувства в правильный момент и в правильной форме, а также сопереживать другим людям и сотрудничать с ними.*

ровать людей и добиваться с их стороны сотрудничества.

Коэффициент интеллекта, или IQ, отвечает за 25% результатов работы, утверждает Гоулман. Это означает, что оставшиеся 75% приходятся на совершенно иные факторы.

Высокий уровень когнитивных способностей и IQ ценятся в большинстве отраслей. Это относится и к базовым уровням знаний, умений или навыков. Однако именно эмоциональная и социальная компетентность отличает лидеров от рядового большинства.

Помимо очевидных факторов, таких как желание добиваться и способность управлять командой, важную роль играют следующие аспекты.

- *Способность к масштабному мышлению* – способность точно очертить направления будущего развития, выделив их из совокупности текущей информации.
- *Политическая осведомленность*, или знание о том, как определенные люди или группы людей влияют на остальных.
- *Уверенность*. Психолог Альберт Бандура ввел понятие *самоэффективность*, отражающее веру человека в собственный потенциал и эффективность своих действий. Одна только эта вера является прекрасным индикатором того, насколько успешны вы будете в построении карьеры.
- *Интуиция*. Исследования, проводимые среди предпринимателей

***Что отличает лучших?** Гоулман отмечает, что чем выше пост, который мы занимаем в компании, тем больше эмоциональный интеллект определяет то, насколько успешно мы справляемся с работой. На самых высоких уровнях управления технические навыки практически утрачивают свою важность.*

делген деректерді ұсынуы керек, бірақ бұл оларды дұрыс шешім қабылдауға әкелетін санадан тыс деңгейдегі талдау.

Egon Zehnder, басшылық лауазымдарға жұмысқа орналастыру компаниясы жұмыстан шығарылған немесе төмендетілген басшылардың IQ деңгейі өте жоғары және жұмыс тәжірибесі мол екенін анықтады, бірақ оларда бірқатар маңызды кемшілік бар екен: тәкаппарлық, ынтымақтастыққа құлықсыздық, өзгерістерге барабар жауап бере алмау немесе тек ақыл мен ойға сүйенуге тым белсенді ұмтылу. Керісінше, ең табысты басшылар дағдарыс сәттерінде сабырлы болады, сынды оңай қабылдайды, спонтандыққа бейім және басқалардың пікірінше, олармен бірге жұмыс істейтін адамдардың қажеттіліктеріне көбірек көңіл бөледі...

Голман IQ көрсеткіші мен эмоционалды интеллект деңгейінің арасындағы ең маңызды айырмашылықты анықтайды: егер біз бәріміз жасөспірімдік шаққа жеткеннен кейін айтарлықтай өзгермейтін туа біткен интеллекттің белгілі бір деңгейімен дүниеге келсек, эмоционалды интеллект пайда болады. Біз өзіміздің импульстарымыз бен эмоцияларымызды басқару, өзімізді ынталандыру және әлеуметтік тұрғыдан көбірек хабардар болу қабілеттерімізді жақсартуға мүмкіндігіміз бар...

и высших должностных лиц компаний, выявили, что «сердцем» процесса принятий решений является интуиция. Они должны предоставить логически обоснованные данные, чтобы убедить окружающих в правоте своих идей, но именно анализ на уровне подсознания подводит их к принятию правильных решений.

Egon Zehnder, компания, занимающаяся подбором персонала на руководящие должности, обнаружила, что руководители, увольняемые с работы или понижаемые в должности, имеют достаточно высокий уровень IQ и большой опыт работы, однако обладают рядом серьезных недостатков: высокомерием, нежеланием сотрудничать, неспособностью адекватно реагировать на перемены или слишком активным стремлением полагаться только на разум и логику. Напротив, наиболее успешные руководители сохраняют спокойствие в кризисные моменты, легко воспринимают критику, склонны к спонтанности и, по мнению окружающих, проявляют повышенное внимание к нуждам тех людей, кто работает с ними вместе...

Голман выявляет, возможно, самое важное различие между показателем IQ и уровнем эмоционального интеллекта: если все мы появляемся на свет с определенным уровнем врожденного интеллекта, который сильно не меняется после достижения подросткового возраста, эмоциональный интеллект, в большей мере, является приобретенным. Мы имеем возможность улучшить имеющиеся у нас способности управлять собственными импульсами и эмоциями, мотивировать себя и быть более осведомленными в социальном плане...

БАЛАНЫ ТЕГІН ҮЙІРМЕГЕ НЕМЕСЕ СЕКЦИЯҒА ҚАЛАЙ ЖАЗУҒА БОЛАДЫ?

Ата-ана баласын кезекке қою үшін не істеуі керек? Спорттық секцияға шығармашылық үйірмеге қатысуға арналған ваучерды алу үшін баланың заңды өкілі өзінің тұрғылықты аймағындағы мемлекеттік тапсырысты жүзеге асырушы ақпараттық жүйе арқылы кезектілікке тұру үшін электрондық форматтағы өтініш жазады (мысалы Damubala.kz).

Бұдан әрі балаға секцияға қабылдау үшін ваучер беріледі (ваучер уникалды нөмірден тұрады, оның ішінде ақпараттық жүйе үшін ваучерды алған бала туралы, баланың қатысатын спорт секциясының шығармашылық үйірмесінің атауы және балаға бөлінген қаржыландыру сомасы туралы ақпарат тіркелген).

Берілген ваучер туралы ақпарат электрондық форматтағы хабарлама арқылы баланың заңды өкіліне жіберіледі.

Өтінішті тек баланың заңды өкілі өзі ғана жаза алады. Осы талаптың бұзылуы анықталған болса, онда ақпараттық жүйе кезекте тұрған өтініш пен оған берілген ваучердің күшін жояды.

Ваучерде көрсетілген қызмет көрсетуші мен баланың заңды өкілінің арасында спорттық секция шығармашылық үйірмеге қатысуға байланысты, сонымен қоса ваучердің әрекет ету мерзімі аралығында қызмет көрсету келісім-шарты жасалады.

Қызмет көрсетуші мен баланың заңды өкілі арасындағы келісім-шарт әрбір ваучер бойынша жеке-жеке жасалады.

Баланың заңды өкілі қызмет көрсетушінің біліктілігін, сонымен қоса секциялар мен үйірмелердің қалайша өтетіні туралы бағалау мақсатында, әрі келісім-шартқа қол қою немесе қол қоймау туралы шешім қабылдау мақсатында ваучердің әрекет ету мерзімі

КАК ЗАПИСАТЬ РЕБЕНКА НА БЕСПЛАТНЫЙ КРУЖОК ИЛИ СЕКЦИЮ?

Что нужно делать родителям для постановки ребенка в очередь? Для получения ваучера на зачисление в спортивную секцию, творческий кружок законный представитель ребенка подает электронное заявление на постановку в очередь посредством информационной системы, где размещен государственный заказ региона (например, Damubala.kz). После этого свободные места среди детей будут распределяться согласно их очередности. Далее ребенку выдается ваучер (индивидуальный номер, за которым информационная система регистрирует информацию о ребенке, который его получил, наименование спортивной секции, творческого кружка, куда зачисляется ребенок, и объем финансирования, выделяемый на занятия ребенка).

Информация о выданном ваучере направляется родителям или законным представителям ребенка с помощью электронного уведомления.

Подача заявления родителем или законным представителем ребенка осуществляется им лично. При выявлении нарушения данного требования информационная система аннулирует заявление о постановке на очередь и выданный по нему ваучер.

Между поставщиком услуг, указанным в ваучере, и родителем (законным представителем) ребенка заключается договор на оказание услуг по проведению занятий в спортивной секции, творческом кружке в течение срока действия ваучера.

Заключение договора между поставщиком услуг и родителем (законным представителем) ребенка осуществляется по каждому ваучеру отдельно.

Родитель (законный представитель) ребенка с целью оценки квалификации поставщика и условий проведения

ішінде кемінде екі сынақ сабағына қатысуға мүмкіндігі бар.

Келісім-шартқа отыру үшін баланың заңды өкілі қызмет көрсетушіге келесі құжаттарды ұсынады:

- еркін түрде жазылған спорт секциясына қабылдау туралы өтініш;
- баланың фотосуреті;
- баланың туу туралы куәлігінің көшірмесі;
- 027/у нысандағы анықтама;
- баланың заңды өкілінің жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі.

Мүмкіндігі шектеулі немесе ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін баланың заңды өкілі қызмет көрсетушіге баланың тиісті мәртебесін растайтын құжатты ұсынады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар немесе мүмкіндігі шектеулі баланы спорт секциясына шығармашылық үйірмеге қабылдау мүмкіндігін бағалау қызмет көрсетушінің қалауы бойынша анықталады.

Баланы спорттық секцияға шығармашылық үйірмеге қабылдау келісім-шартқа отырған күннен кейінгі келесі күні жүзеге асырылады.

Қажет болған жағдайда қызмет көрсетуші баланың ата-анасына (заңды өкілдеріне) алдын ала хабарлап, сабақ кестесіне өзгерістер енгізеді, топтағы балалардың санын реттейді.

Мемлекеттік спорттық, шығармашылық және білім беру тапсырыстарының аясында республика бойынша бір балаға спорттық секцияға немесе шығармашылық үйірмеге қатысу үшін, кезекте тұрған баланың заңды өкілінің тек бір ғана өтінішінің болуына мүмкіндік бар.

Спорттық секцияны шығармашылық үйірмені ауыстырған кезде баланың ата-анасы (заңды өкілі) қызмет көрсетушіге бұрын берілген кезекке тұруға арналған өтінішін қайтарып алу туралы электрондық өтініш жазып жібереді де, жаңа кезекке тұру үшін қайта өтініш жіберуі қажет.

занятий допускается на проведение не менее двух пробных занятий в период срока действия ваучера для принятия решения о подписании или не подписании договора с поставщиком.

Для заключения договора родитель (законный представитель) ребенка предоставляет поставщику следующие документы:

- заявление на зачисление в спортивную секцию в произвольной форме;
- фотографию ребенка;
- копию свидетельства о рождении ребенка;
- справку формы 027/у из медицинской организации, оказывающей первичную медико-санитарную помощь;
- копию документа, удостоверяющего личность родителя (законного представителя) ребенка.

Для зачисления в группу детей с ограниченными возможностями здоровья или с особыми образовательными потребностями законный представитель ребенка предоставляет поставщику документ, подтверждающий его статус.

Оценка возможности зачисления ребенка с особыми образовательными потребностями или ограниченными возможностями здоровья в спортивную секцию, творческий кружок определяется на усмотрение поставщика.

Зачисление ребенка в спортивную секцию, творческий кружок осуществляется на следующий день после даты заключения договора.

При необходимости поставщик вносит изменения в график занятий, корректирует количество детей в группах с заблаговременным уведомлением родителей (законных представителей) ребенка.

Допускается наличие не более одного заявления родителя (законного представителя) ребенка в очереди на оказание услуг спортивных секций или творческих кружков на одного ребенка в масштабах страны в рамках государственного спортивного, творческого и образовательного заказов.

При смене спортивной секции, творческого кружка родитель (законный представитель) ребенка направляет поставщику электронное заявление об отзыве ранее поданного заявления на постановку в очередь и повторно подает его.

ВЕТЕР ОК

Александра ОСИНСКОВА,
18 жаста, Мектептен тыс жұмыс
орталығы
вокал студиясының түлегі,
Орал қ., БҚО

Александра ОСИНСКОВА,
18 лет, выпускница вокальной студии
Центра внешкольной работы,
г. Уральск, ЗКО

Жел: бұл сөзде қанша мағына бар! Жел жылы болуы мүмкін (бриз), суық болуы мүмкін (бора). Көптеген мағыналар бар, бірақ оның өмірде қандай болатынын ешкім білмейді. Мүмкін, бұл сұраққа Вега деген қызбен болған оқиға жауап береді.

Вега кәдімгі қалада тұрды, 9-сыныпта оқыды, саябақта серуендегенді ұнататын... Оқиға дәл сол жерде басталды...

Саябақта серуендеп, алыстағы көлдің үстінен көрінген тауларды тамашалап, қыз біреудің аяғына сүрініп қалды. Ол тізерлеп, көк костюм киген, шашы жібектей, самал жел сияқты баланы көрді.

Осы уақытқа дейін оның алдында тізерлеп отырған бала:

- Сен кімсің? – деп ақырын сұрады.
- Менің атым Вега. Ал сен кімсің?
- Мен Желмін, – деп жауап берді бала.
- Жел? Бұл сенің атың ба?

– Иә, бұл менің атым, – деп жауап берді ерекше жас жігіт. Ол киімін түзетіп, шашын буып, Вегаға жақындап, тағзым етті. – Менің аяғыма сүрінгенің үшін кешірім сұраймын. Мен көбелектерді ұстаған едім.

– Көбелектерді? – деп қыз таңдана қайталады.

– Иә, иә, мен бұл саябақта серуендегенді ұнатамын. Мен әдетте алысқа бармаймын: біз жазғы самал судан алыс кетпейміз.

– Сонымен сен шынымен жазғы самалсың ба? – деп Вега таң қалды.

– Ха, басқаша қалай болуы мүмкін! – деп күлді.

– Бұл сен туралы аңыздар айта ма? Мен бұған сене алмаймын!

Сонда жел қолдарын жолда жатқан жапырақтарға созғанда, олар жеңіл

Ветер: как много значений в этом слове! Ветер может быть теплым (бриз), может быть холодным (бора). Значений много, но никто не знает, каким он может быть в жизни. И, может быть, на этот вопрос ответит история, которая произошла с девочкой Вегой.

Вега жила в обычном городе, училась в 9 классе, любила гулять в парке... И вот именно там началась эта история...

Гуляя по тропинкам парка, любуясь на горы, которые выглядели своими макушками из-за далекого озера, и засмотревшись на них, девочка споткнулась о чью-то ногу. Поднявшись на колени, она увидела мальчика, подобного легкому бризу. Он был одет в синий костюм, волосы его были, словно шелк: они лежали на его плечах так же легко, как выглядел он сам...

– Ты кто? – прозвучал тихий вопрос мальчика, сидевшего до сих пор перед ней на коленях.

- Меня зовут Вега. А кто ты?
- Я Ветерок, – ответил мальчик.
- Ветерок? Это имя?

– Да, это мое имя, – ответил, поднимаясь с колен, этот необычный юноша. Он поправил свой костюм, собрал волосы в хвост, подошел к Веге и элегантно поклонился ей. – Прошу меня извинить за то, что вы споткнулись о мою ногу. Я ловил бабочек.

– Бабочек? – удивленно повторила девочка.

– Да, да, мне очень нравится гулять в этом парке. Обычно я не захожу так далеко: мы, летние бризы, не уходим далеко от воды.

– Так ты правда летний бриз? – удивилась Вега.

биде айналып, ауаға әдемі болып көтерілді. Жел Вегаңың қолынан ұстап, тауларға бұрылып, оларды қолымен көрсетті:

– Мен сол жерде, үңгірде, таулардың етегінде тұрамын.

Ол тез орнынан тұрып:

– Менімен бірге жүр, – деді. – Мен саған... көрсетемін.

Сөйтіп, олар жол бойымен жүгірді. Вега алыстағы қызғалдақ алқабын көріп қалды.

– Қандай сұлулық! Мен бұл алқапты ешқашан көрген емеспін...

Жел алқаптың ортасына тоқтады.

«Сен әлі басты нәрсені көрген жоқсың», – деді ол, қолын бұлғап.

Осы сәтте көбелектер алқаптың үстінен жарқын толқын секілді көтеріле бастады...

Вега айналып, қатты күлді. Олар қол ұстасып, әрі қарай жүгірді. Олар гүлдерден өтіп, жандарынан көбелектер ұшты.

Міне, олар дөңгелек, мөлдір, айна сияқты көлдің қаына келіп тоқтады. Вега суға жақындап, қолы сулады.

Жел:

– Мен анау жерде тұрамын, деп, көлдің арғы жағындағы керемет үңгірді көрсетті.

– Қандай әдемі! – деп айқайлады қыз. – Жел!

Ол жан-жағына қарағанда бала болмады.

– Жел, сен қайдасың?

– Мен осындамын! – деген желдің жарқын дауысы естілді.

Вега бұрылып, өзінің досының кішкентай шалғынның ортасында тұрғанын көрді, онда ерекше нәзік көк қызғалдақтар өсіп тұр екен. Ол Желге жақындағанда, Жел оған гүл шоғын берді.

– Бұл саған!

– Рахмет, Жел! Бірақ маған кету керек. Күн батып бара жатыр. Ертең кездескенше.

– Әрине! – деп жауап берді Жел.

– Ха, а как же может быть иначе! – расмеялся Ветерок.

– То есть ты тот самый, о котором ходят легенды? Не могу поверить в это!

Тогда Ветерок направил свои руки на листья, которые лежали на тропинке, и они грациозно поднялись в воздух, закружившись в легком танце. А сам Ветерок взял Вега за руку, повернулся к горам и указал на них рукой:

– Я живу там, в пещере, у подножия гор.

Он сорвался с места, потянув ее за собой.

– Пойдем со мной, – сказал Ветерок. – Я покажу тебе...

И они побежали по тропинке. Вдали Вега увидела поле тюльпанов.

– Какая красота! Я никогда не видела этого поля...

Ветерок остановился посередине поля.

– Ты еще главного не видела, – сказал он и взмахнул рукой.

И в этот миг над полем яркой волной стали взлетать бабочки...

Вега закружилась и залилась звонким смехом. Ветерок поймал ее руку, и они побежали дальше. Мимо них проносились цветы и летели бабочки.

И вот они остановились у круглого, прозрачного, словно зеркало, озера. Вега подошла к воде и коснулась ее рукой. По прозрачной глади пошли солнечные блики.

Ветерок сказал:

– А вот там я живу, – и указал на другую сторону озера, где виднелась величественная пещера.

– Как красиво! – воскликнула девочка. – Ветерок!

Она оглянулась, но мальчика рядом не было.

– Ветерок, где ты?

– Я здесь! – прозвучал звонкий голосок.

Вега обернулась и увидела своего друга, стоявшего посередине маленькой полянки, на которой росли необычные нежно голубые тюльпаны. Она подошла к краю поляны, и Ветерок вручил ей букет цветов.

– Это тебе!

– Спасибо, Ветерок! Но... мне пора. Солнце уже садится. Увидимся завтра.

– Конечно! – ответил Ветерок.

КҮЗГІ СЕБЕТ

ОСЕННЯЯ КОРЗИНА

– Сонымен, балалар, біздің сабағымыз осымен аяқталды. Күзгі көрме туралы ұмытпаңдар.

Бұл ескерту Зоиды тағы да ойландырды, бірақ оған жақындаған Милли оның ойларын бұзды.

– Көрмеге не істейсің, Зои? – деп сұрады ол.

– Білмеймін. Мен бірдеңе ойлап табамын... Сен ше?

«Мен кірпі жасаймын», – деп жауап берді Милли.

– Түсінікті. Жақсы, ертеңге дейін!

– Кедескенше!

Мектептен шыққаннан кейін Зои алдымен үйге барып, сабақ оқып, кешке саябаққа барып, көрме туралы ойланамын деп шешті.

Зои бұл туралы қанша ойлағысы келмесе де, оның ойлары қайта-қайта қолөнер бұйымына оралды...

Міне, кеш те батты. Зои үйдің жанында орналасқан саябаққа барды. Онда ешкім жоқ екен. Қыз орындыққа отырып, ойларын дауыстап айта бастады.

– Әдемі және пайдалы нәрсе жасау үшін не істесем екен?

Өз ойларына толығымен енген Зои оған біреудің жақындағанын да байқамады. Оның иығынан ақырын ұстап, біреу: «Сәлем, Зои!» – деді.

– Итак, дети, на этом наш урок подошел к концу. И не забудьте об осенней выставке.

Это очередное напоминание заставило Зои опять задуматься, но ее мысли прервала подошедшая к ней Милли.

– Что на выставку будешь делать, Зои? – спросила она.

– Не знаю. Что-нибудь придумаю... А ты?

– Я буду делать ежика, – ответила Милли.

– Понятно. До завтра!

– Пока!

Выйдя из школы, Зои решила: сначала пойду домой, сделаю уроки, а вечером схожу в парк и подумаю о выставке.

Хоть Зои и не хотела пока думать об этом, но, сколько она не старалась, ее мысли возвращались к поделке...

И вот наступил вечер. Зои отправилась в парк, который находился возле дома. Там уже почти никого не было. Девочка села на скамейку и стала думать, проговаривая свои мысли вслух.

– Что же мне сделать, чтобы было красиво и полезно?

Полностью погружившись в свои мысли, Зои даже не заметила, что к ней кто-то подошел. Мягко тронув ее за плечо, этот кто-то сказал: «Здравствуй, Зои!»

Қыз басын көтеріп:

– Сәлеметсіз бе! Сіз кімсіз? Менің атымды қайдан білесіз?

– Мен Шеберлік перісімін. Мен келіп, балаларға әдемі қолөнер бұйымын жасауға көмектесемін. Менімен бірге жүр.

Бірнеше қадамнан кейін Зои таңдана қарады: айналасында үлкен қайшылар, желім және жылтыр салынған банкалар пайда болды.

– Біз қайдамыз?

«Біз менің шеберханамдамыз», – деді Пері. Үлкен ағаш үстелге барып:

– Саған қалай көмектесе аламын? – деді.

– Бізге қолөнер бұйымын жасау тапсырылды. Бізде күзгі көрме болады, – деді Зои және сенімсіз: – Мен әдемі және пайдалы нәрсе жасағым келеді, бірақ нақты не екенін білмеймін...

– «Бұл өте оңай», – деп, Пері қолын бұлғағанда үстелде үлкен асқабақ пайда болды.

– Біз күзгі себет жасаймыз.

– Қандай керемет! Бірақ мұны қалай жасауға болады? – деп сұрады қыз.

– Асқабақтың жоғарғы бөлігін кесіп тастау керек, бірақ тұтқаны жасау үшін доға қалдыру керек. Ортасындағыны алып тастауымыз керек деп көрсетті.

– Жасап көргің келе ме?

– Әрине!

Зои Пері сияқты ептілік танытпады, бірақ оған өте ұнады. Олар аяқтағаннан кейін, Пері: «Сен бұл себетке кез келген көкөністерді сала аласың немесе...» – деп қол шапалақтағанда, бірден екі тиін Зоиға жүгіріп келіп, асқабаққа емен жаңғағы мен жаңғақтарды ептілікпен лақтырды.

– Осылай! – деді Пері.

– Рахмет, Шеберлік перісі!

Зои көзін ашып, оның орындықта отырғанын және айналасында ешкім жоқ екенін көрді.

– Бұл түс пе? – деп қыз өз-өзінен сұрады. Бірақ жанындағы орындықта тұрған жаңғақ толы себетті көрді...

Күлімсіреп, Зои себетті алып, алысқа қарап: «Рахмет саған, Шеберлік перісі!» – деп, үйіне қарай жүгірді...

Подняв голову, девочка сказала:

– Здравствуйте! А кто вы? И откуда вы знаете мое имя?

– Я Фея мастерства. Я прихожу и помогаю детям делать красивые поделки. Пойдем со мной.

Пройдя пару шагов, Зои удивленно посмотрела по сторонам: вокруг лежали огромные ножницы, клей и баночки с блестками.

– Где это мы?

– Мы в моей мастерской, – сказала Фея. Остановившись у большого деревянного стола, она продолжила: – Расскажи, чем я могу помочь тебе.

– Нам в школе задали сделать поделку. У нас будет осенняя выставка, – сказала Зои и неуверенно продолжила: – Я хочу сделать что-то красивое и полезное, но не могу придумать, что именно...

– Это очень просто, – сказала Фея и взмахнула руками: на столе появилась большая тыква. – Мы сделаем осеннюю корзину.

– Как здорово! Но как это сделать? – спросила девочка.

– Надо отрезать верхнюю часть тыквы, но при этом аккуратно оставить дугу, чтобы получилась ручка. И еще нужно вынуть мякоть – вот так, – показала Фея. – Хочешь попробовать?

– Конечно!

У Зои получалось не так ловко, как у Феи, но ей очень нравилось. А когда они закончили, Фея сказала: «В эту корзину ты можешь положить любые овощи или...» Фея хлопнула в ладоши, и тут же к Зои подбежали две белки и ловко закинули в тыкву желуди и орешки.

– Вот так! – сказала Фея.

– Спасибо, Фея мастерства!

Открыв глаза, Зои увидела, что она сидит на скамейке и вокруг никого нет.

– Неужели это сон? – спросила девочка сама у себя. Но тут же увидела, что на скамейке рядом с ней стоит та самая корзинка с желудями и орехами...

Улыбнувшись, Зои взяла корзинку и еще раз сказала, смотря вдаль: «Спасибо, Фея мастерства!» и побежала домой...

Сиқыраы тас Волшебный камень

КАЗАХСКИЕ СКАЗКИ
мультфильм

АЛДАР КОСЕ мультфильм
КҮТПЕГЕН ҚОНАҚ. НЕЗВАНЫЙ ГОСТЬ

Oxford Owl – әйгілі Oxford University Press әзірлеген онлайн-білім беру ресурсы. Ол ата-аналарға, мұғалімдерге және балаларға арналған, электронды кітаптарға, оқу материалдарына және интерактивті тапсырмаларға қолжетімділікті ұсынады. Сайт бастауыш сынып балаларында оқу, жазу және математика дағдыларын дамытуға бағытталған.

Oxford Owl – образовательный онлайн-ресурс, разработанный известным издательством Oxford University Press. Он предназначен для родителей, учителей и детей, предлагая доступ к электронным книгам, учебным материалам и интерактивным заданиям. Сайт ориентирован на развитие навыков чтения, письма и математики у детей начальных классов.

<https://www.oxfordowl.co.uk/>

Сайт кімге арналады?

- *Ата-аналар:* үйде балалармен сабақ өткізуге арналған кітаптар мен тапсырмаларды табуға көмектеседі.
- *Мұғалімдер:* сабақтарда және сыныптан тыс жұмыстарда жұмыс істеу үшін ақысыз материалдар ұсынады.
- *Балалар:* интерактивті ойындар мен электронды кітаптар оқуды қызықты етеді.

Для кого подходит сайт?

- *Родители:* помогает найти книги и задания для занятий с детьми дома.
- *Учителя:* предоставляет бесплатные материалы для работы на уроках и внеклассных мероприятиях.
- *Дети:* интерактивные игры и электронные книги делают обучение увлекательным.

<https://www.starfall.com/h/>

Starfall – балаларға ағылшын тілін, оқуға, математикаға және басқа дағдыларға үйренуге көмектесетін интерактивті онлайн-білім беру ресурсы. Сайт мектеп жасына дейінгі балалар мен бастауыш сынып оқушылары үшін өте жақсы, ойынға негізделген және қызықты оқыту тәсілдерін ұсынады.

Сайттың ерекшеліктері

- Интерактивті сабақтар: әр бөлім баланың назарын аударатын және оқу процесін қызықты ететін ойын түрінде ұсынылған.
- *Материалдардың әртүрлілігі:* материалдар негізгі дағдыларды үйренуден бастап кеңейтілген оқуға дейінгі әртүрлі дайындық деңгейлеріне сәйкес келеді.
- *Қауіпсіздік:* сайтта жарнамалар жоқ және балаларға арналған.
- *Ата-аналар мен мұғалімдердің қолдауы:* балаларға білім алуға көмектесетін ата-аналар мен педагогтерге арналған нұсқаулықтар мен ресурстарды ұсынады.

Starfall – интерактивный образовательный онлайн-ресурс, разработанный для помощи детям в освоении английского языка, чтении, математике и других навыков. Сайт отлично подходит для дошкольников и учеников начальных классов, предлагая игровые и увлекательные подходы к обучению.

Особенности сайта

- **Интерактивные уроки:** каждый раздел представлен в игровой форме, что удерживает внимание ребенка и делает процесс обучения увлекательным.
- **Разнообразие материалов:** материалы подходят для разного уровня подготовки, начиная с изучения базовых навыков и заканчивая расширенным чтением.
- **Безопасность:** сайт не содержит рекламы и разработан специально для детей.
- **Поддержка родителей и учителей:** предлагает руководства и ресурсы для родителей и педагогов, чтобы помочь детям в обучении.

NASA Kids' Club

NASA Kids' Club – бұл NASA-ның балаларға арналған ресми сайты. Ол интерактивті ойындар, сабақтар және ғарыш туралы ақпарат арқылы ғарышты, ғылымды және технологияны зерттеуге шабыттандыратын білім беру және ойын-сауық ресурстарын ұсынады. Бұл сайт бастауыш мектеп үшін өте жақсы, әр түрлі жастағы және дайындық деңгейлеріне сәйкес келетін тапсырмаларды ұсынады.

Сайттың ерекшеліктері

- **Достық интерфейс:** балаларға арналған қарапайым және түрлі-түсті дизайн.
- **Білім беру бағыты:** Барлық материалдар NASA мақұлдаған және STEM (ғылым, технология, инже-

NASA Kids' Club – официальный сайт NASA, созданный специально для детей. Он предлагает образовательные и развлекательные ресурсы, которые вдохновляют на изучение космоса, науки и технологий через интерактивные игры, занятия и информацию о космосе. Этот сайт отлично подходит для начальной школы, предлагая задания, которые подойдут для разных возрастов и уровней подготовки.

Особенности сайта

- **Дружелюбный интерфейс:** простой и красочный дизайн, подходящий для детей.
- **Образовательная направленность:** все материалы одобрены NASA и способствуют изучению

рия және математика) зерттеулеріне ықпал етеді.

- *Интерактивті формат:* ойындар мен анимациялар оқуды қызықты етіп, шабыттандырады.

Сайтты қалай пайдалануға болады?

1. NASA Kids ' Club бөліміне өтіңіз.
2. Сізді қызықтыратын бөлімді таңдаңыз: ойындар, тапсырмалар немесе ғарыш туралы ақпарат.
3. Ғарыштық технологиялар мен зерттеулер туралы көбірек білу үшін тапсырмаларды орындаңыз немесе ойындар ойнаңыз.

STEM (наука, технологии, инженерия и математика).

- *Интерактивный формат:* игры и анимации делают обучение захватывающим и вдохновляющим.

Как использовать сайт?

1. Перейдите на NASA Kids' Club.
2. Выберите интересующий вас раздел: игры, задания или информацию о космосе.
3. Выполняйте задания или играйте в игры, чтобы узнать больше о космических технологиях и исследованиях.

HowStuffWorks – балаларға арналған танымал HowStuffWorks веб-сайтының бөлімі. Сайт күрделі ұғымдарды қарапайым және қызықты тілмен түсіндіреді. Көптеген тақырыптарды қамтитын заттардың қалай жұмыс істейтініне назар аударылады: ғылым, технология, табиғат, өнертабыстар және күнделікті құбылыстар. Бұл ресурс қоршаған әлемнің құрылымын түсінгісі келетін мектеп оқушылары мен қызығушылық танытқан балаларға жарамды.

Сайттың негізгі функциялары мен бөлімдері

Күрделі ұғымдарды түсіндіру

- Әрбір мақала автомобильдер, компьютерлер, табиғи құбылыстар немесе технологиялар болсын, белгілі бір процесті немесе құрылғыны егжей-тегжейлі талдайды.
- Мысалдар: күн батареялары қалай жұмыс істейді, заттар интернеті дегеніміз не, жер сілкінісі неге болады.

Балаларға арналған ғылыми тәжірибелер

- Үйде немесе мектепте қадамдық нұсқаулармен орындауға арналған қарапайым формат.
- Эксперименттер физика, химия, биология және экологияны қамтиды. Мысалы, сода жанартауын қалай жасауға немесе өз компасыңызды жасауға болады.

Балаларға арналған технологиялар бөлімі

- Заманауи құрылғылардың қалай жұмыс істейтінін түсіндіреді: смартфондар, компьютерлер, GPS және т. б.
- Инновацияны жақсы түсіну үшін қарапайым сипаттамалар.

HowStuffWorks – раздел популярного сайта **HowStuffWorks**, предназначенный для детей. Сайт объясняет сложные концепции простым и увлекательным языком. Основное внимание уделяется тому, как работают вещи, охватывая множество тем: науку, технологии, природу, изобретения и даже повседневные явления. Этот ресурс подходит для школьников и любопытных детей, желающих понять устройство окружающего мира.

Основные функции и разделы сайта

Объяснение сложных концепций

- Каждая статья подробно разбирает определенный процесс или устройство, будь то автомобили, компьютеры, природные явления или технологии.
- Примеры: как работают солнечные батареи, что такое *интернет вещей*, почему происходят землетрясения.

Научные эксперименты для детей

- Простой формат для выполнения дома или в школе с пошаговыми инструкциями.
- Эксперименты охватывают физику, химию, биологию и экологию. Например, как сделать вулкан из соды или создать собственный компас.

Раздел о технологиях для детей

- Объясняет, как работают современные устройства: смартфоны, компьютеры, GPS и др.
- Простые описания для лучшего понимания инноваций.

howstuffworks?

<https://electronics.howstuffworks.com/family-tech/tech-for-kids>

**ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ /
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
БАС РЕДАКТОР / ГЛАВНЫЙ
РЕДАКТОР** Е. Н. Иманғалиев

**РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС /
РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ**

Е. Н. Сакенова
И. М. Самсаев
Р. Ф. Кудрякова
Г. К. Калиева
И. В. Калачева
М. К. Таипова
Г. У. Сағимбаева
А. М. Саликова
Г. Б. Омарова
Б. Ш. Алиев
В. В. Шахгулари

**ДИЗАЙН ЖӘНЕ БЕТТЕУ /
ДИЗАЙН И ВЕРСТКА**

А. М. Саликова
Т. В. Васько
Фото freepik.com

РЕДАКТОР-КОРРЕКТОР

Е. М. Песина

РЕДАКЦИЯ МЕКЕН-ЖАЙЫ:

Қазақстан Республикасы, Z05X4M9,
Астана қ., Есіл ауданы, Мәңгілік ел
даңғылы, 8/2 ғимарат
«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын
арттыру ұлттық ғылыми-практикалық
институты» КеАҚ

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Республика Казахстан, Z05X4M9,
г. Астана, район Есиль, пр. Мәңгілік ел,
здание 8/2
НАО «Национальный научно-
практический институт благополучия
детей «ӨРКЕН»

ЖУРНАЛДЫҢ МЕНШІК ИЕСІ

«ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын
арттыру ұлттық ғылыми-практикалық
институты» КеАҚ

СОБСТВЕННИК ЖУРНАЛА

НАО «Национальный научно-
практический институт благополучия
детей «ӨРКЕН»

**ЖУРНАЛ ШЫҒАРЫЛЫМЫНЫҢ
ЖИІЛІГІ**

Ай сайын

**ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫПУСКА
ЖУРНАЛА**

Ежемесячный

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі Ақпарат
комитетінің 2024 жылғы 15 наурызда
берген № KZ52VPY00089109 тіркеу
күәлігі

Регистрационное свидетельство
№ KZ52VPY00089109 от 15 марта
2024 года выдано Комитетом
информации Министерства культуры
и информации Республики Казахстан.

Деректердің дәлдігі мен ақпараттың
сенімділігі үшін материал авторлары
жауапты.

За точность фактов и достоверность
информации ответственность несут
авторы материалов.